PĂDUREA RUSĂ

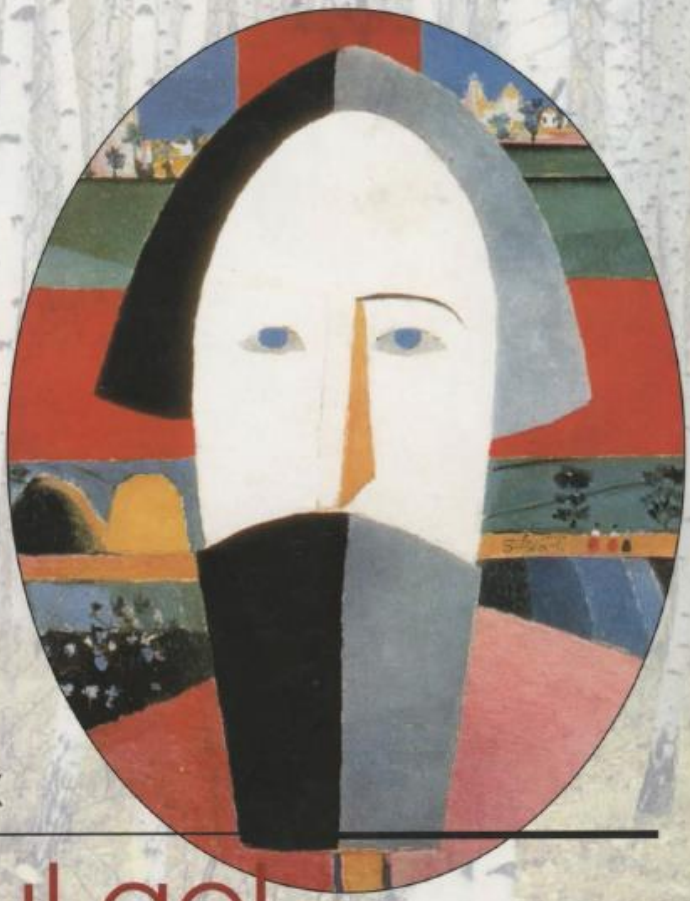

Boris Pilniak

anul gol

CONTINENT
EDITURA PARALELA 45

Pădurea Rusă

Colecția „Pădurea rusă“ este coordonată
de Nicolae Iliescu și Irina Loghinovski
Director general: Călin Vlasie
Director editorial : Mircea Martin
Redactor-șef : Gheorghe Crăciun
Redactor: Florin Șindrilaru
Coperta colecției : Done Stan
Tehnoredactor: Mana Crăciun
Prepress : Viorel Mihart
BORIS PILNIAK
Golii god
Toate drepturile asupra acestei ediții
aparțin Editurii Paralela 45, 2002
ISBN 973-593-600-3

Boris Pilniak
Anul gol

Traducere de Marcel Gafton şi Igor Blok
Prefaţă de Alexandru Sever

CUPRINS

Prefață 6
Biografie 16
Cuvînt înainte 21
Introducere 24
Orașul Ordînin 25
Kitai-Gorod 42
Expunere 45
Capitolul I. Aici se vînd roși 45
Olenka Kunț și mandatul 49
Moartea bătrînului Arhipov 59
Capitolul II. Casa Ordîninilor 67
Două discuții. Bătrînii 88
Deznodămintele 99
Capitolul III. Despre libertăți 103
Cu ochii lui Andrei 103
Cu ochii Nataliei 115
Cu ochii Irinei 136
Capitolul IV Pentru unii mumă, pentru alții ciumă 144
Provincie, mă rog. Mumele orașului 144
Mănăstirea Vovideniei 151
Incendiul. Pentru alții ciumă 157
Capitolul V. Cîteva morți 165
Moartea comunei 165
Prima moarte 171
Partea întîi. Genealogia Ordîninilor, fără Popkovi 171
Partea a doua 177
Partea a treia a tripticului 182
Capitolul VI, penultimul. Bolșevicii 201
Scurtele de piele 201
Kitai-Gorod 205
Partea a treia a tripticului 210
Capitolul VII (ultimul, fără titlu) 215
Epilog 216
Ultimul triptic (Material de esență) 216
Farmece 216
Discuții 223
Nunta 226
În afara tripticului, la sfîrșit 232

Prefață

Boris Andreevici, pe numele lui de acasă Wogau, se naște în 1894 și sfîrșește tragic în 1938, la 44 de ani. Opera celor douăzeci de ani de activitate literară e relativ restrînsă. Romanul care îl consacră e *Anul gol*.

Foșnind de personaje, pulverizat în episoade rapide, romanul e imposibil de rezumat. Cel mult se poate inventaria. Ceea ce e Rusia în mare e orașul Ordînin în mic: aici a trăit neamul vestit al negustătorilor Ratcin și trăiește încă neamul degenerat al prinților Ordînin; iată mica intelectualitate: Levkoev, preotul, pescar pătimaș care visează o confrerie a pescarilor; Varîghin, poetul denunțător, Ogoniok clasicul, bețivanul cu gustul formulelor franțuzești; Elezarîci, doctorul, la care se îndeasă petrecăreții atinși de boli lumești; aici există prăvălia lui Varîghin, clubul comersanților și douăzeci și șapte de biserici; nu lipsesc bețivanii, smintiții, polițaii, vagabonzii, și, în zilele de tîrg, flașnetarii și scamatorii; și acum, în tîrgul ăsta străvechi, bătrînul Arhipov e bolnav de cancer, iar tînărul Arhipov semnează sentințe de condamnare la moarte; prințesele Arina Davîdovna și Elena Ermilovna își vînd telalilor tătari rochiile demodate și bibelourile sfințite cu amintiri, iar fiicele se prostituează în cel mai pur stil libertin; Kiril Ordînin, fost prinț și ofițer în cavaleria de gardă, devenit arhiepiscopul Silvestru, meditează la istoria Rusiei și deșertăciunea lumilor; Katerina are sifilis, Lidia își face injecții cu morfină, Natalia vrea să aibă un copil, dar refuză să se îndrăgostească, Boris, infectat de lues, se sinucide; Moș Egorka e un vrăjitor care ține cu bolșevicii împotriva comuniștilor; Baudek, arheologul, se întîlnește în

același capitol cu Donat, sectantul; tovarășul Laitis face dragoste și învață să cînte la clarinet, Olga Kunț practică amorul liber și folosește în fiece lună o moașă ieftină: pînă ce Olga e arestată din ordinul lui Laitis și Laitis e arestat din ordinul Comitetului de partid; niște anarhiști jefuiesc o bancă și sunt uciși, îngropînd cu ei „comuna anarhiștilor din Porecie"; trenuri burdușite cu oameni înfometați străbat țara după mîncare; Arhipov, tînărul, spune pe țărănește tot felul de cuvinte noi, vrea să se căsătorească cu Natalia și, ambițios, învață pe ascuns algebra, geografia, economia, istoria Rusiei, Capitalul, contabilitatea și limba germană; uzina umblă, dar nu are combustibil special și muncitorii sunt plătiți în bare de fier ca să facă țăranilor unelte și să-și înlesnească astfel schimbul în natură, pe mîncare; undeva se vînd sicrie pe cartofi, aiurea Uliana nuntește și se roagă așa: „Preasfîntă născătoare de Dumnezeu, învelește pămîntul cu omăt și pe mine învelește-mă cu un mire". Se moare din dragoste și din ură; de cancer și de sifilis; prin sinucidere și execuție; pentru idei vechi și noi, ignobile și generoase. Solidaritatea tuturor acestor elemente e o minune tutelată de o metaforă; și metafora care organizează toată cartea, chiar dacă nu cu deplină consecvență, e Vifornița. Metafora e, la drept vorbind, banală. E din familia acelora pe care le regăsim foarte adesea în literatură și chiar în literatura sovietică: Uraganul, Torentul defier, Furtuna... Atît numai că aici metafora e activă.

Lumea veche, intrată brusc într-o irezistibilă mișcare de rotație, se sfărîmă, se dezagregă, în timp ce o lume nouă își caută prin vîrtej un nou centru de gravitație, un nou principiu de existență, un loc original într-o nouă ordine cosmică. Într-adevăr, dacă privești bine, prin foiala nebună a personajelor, a numelor și a episoadelor, se pot distinge, la

urma urmei, două centre de interes: unul constituit de familia prinților Ordînin și altul al cărui reprezentant ar putea fi Alexei Arhipov, muncitorul cu gustul infinit al cunoașterii. Chiar și geografia acestor centre începe să se întrevadă: într-un caz depozitul de bric-à-brac al unei aristocrații revolute și mănăstirea; în celălalt caz, uzina. Și nu e întîmplător că geografia însăși se modifică: mănăstirea arde și uzina își aprinde cuptoarele. Același foc distruge și creează.

Simetria asta nu e cu nimic premeditată. Aceasta este pur și simplu legea unei lumi bipolare. Un conflict separă și leagă, dușmanii se înfruntă și se încleștează, ei constituie jumătățile obligatorii ale unui întreg care își caută o altă rațiune și un alt echilibru. Simbolul instrumentarului de război e acum unealta care la un capăt e topor și la celălalt, ciocan. Lumea toată e o imensă centrifugă care separă revoluția la un pol și contrarevoluția la altul. Potrivit acestei simetrii fundamentale, cele două principii care se înfruntă sunt instinctul de conservare și rațiunea. Dragostea și foamea pun mereu probleme rațiunii. Fiicele din stirpea Ordîninilor fac dragoste cu instinctul exacerbat al unui neam condamnat să piară; Uliana se drăgostește cu chiotul de izbîndă al unui neam menit să dureze. Nici o catastrofă, nici o idee, nici o putere nu pot interzice un instinct care participă hotărîtor la creația speciei. Unul din episoadele cele mai tulburătoare și mai izbutite artisticește este acela al trenului cu înfometați în care o lume întreagă, devălmășită, străbate Rusia în căutarea hranei : oamenii mor, se împerechează, se tocmesc, se vînd, se fură, își smulg bucatele. Pe sub puterea instinctelor își croiește drum forța de opoziție, logica și ordinea rațiunii : într-un moment cînd minți copleșite de spaimă cedează instinctelor celor mai josnice cu sentimentul că trăiesc sfîrșitul lumii, Arhipov învață, face, cu alte cuvinte, în felul

lui, elogiul raţiunii; iar cînd, în fine, se apropie de o femeie, el oferă sentimentului terenul organizat al căsătoriei. Şi muncitorii uzinei vor să mănînce, dar nu se constituie în hoardă: fac pluguri şi sape ca să le schimbe pe mîncare, introduc adică în raporturile cu lumea principiul organizatoric al muncii care e un principiu eminamente raţional.

Constituit din numeroase secvenţe, uneori foarte scurte şi întotdeauna rapide, tehnica romanului e curat cinematografică, lucru cu totul de mirare dacă te gîndeşti că în 1920 cinematograful e încă destul de departe de a-şi fi transferat în cîmpul literaturii sugestiile cele mai fecunde. Adevărul e că influenţa cinematografului asupra literaturii a fost mult exagerată. Sursa „stilului cinematografic“ în literatură trebuie căutată aiurea, în faptul că războiul mondial şi revoluţia au distrus imaginea clasică a lumii. O dată pulverizată, această imagine tinde să se reconstituie, dar după alte legi. Un Dos Passos exprimă foarte exact spiritul acestei orientări; cu patru ani înaintea lui Dos Passos, dar nu atît de consecvent şi de eficace pentru destinul romanului, Pilniak are aceeaşi intuiţie. O oglindă s-a ţăndărit: imaginea totală a lumii s-a risipit; fiecare fragment reflectă o parte a întregului; sentimentul totalităţii nu se mai constituie din simpla alăturare a cioburilor, ci din dispoziţia lor mozaicală, dintr-o „corespondenţă“ al cărei principiu nu mai este cadrul fix al unei oglinzi ci acela infinit mişcător şi derutant, dar nu mai puţin semnificativ, al unei constelaţii cu geometrie variabilă.

Ceea ce va fi uimit pe contemporanii lui Pilniak, acum cincizeci de ani, tocmai asta trebuie să fi fost: voinţa afirmată de a violenta tradiţiile romanului clasic. Revoluţia trebuia să inspire nu numai o nouă imagine a lumii, dar şi o nouă

tehnică. Romanul se bucură de mare succes pentru că, evident, răspunde, pînă la un punct, sentimentului unanim de înnoire. Cu toate acestea, lucru foarte interesant pentru raportul dialectic dintre conștiința estetică și aceea istorică a epocii, în numai cîțiva ani romanul intră într-un con de umbră din care nu va mai ieși decît foarte tîrziu și foarte sfios. Se întîmplă într-adevăr că conștiința estetică e superioară un moment la Pilniak conștiinței sale istorice; el scrie un roman, inspirat din revoluție, dar cu care epoca nu are încă ce să facă și nu știe încă cum să-l încorporeze; el inovează, vreau să zic, într-un moment cînd revoluția are mai multă nevoie pentru marile și noile sale idealuri, de vehiculul verificat al romanului clasic, așa cum a ieșit el, forjat în făurăria fabuloasă a lui Tolstoi, decît de o artă care nu are încă nici un prestigiu și nici o audiență masivă. În fine, hotărîtoare pentru destinul istoric al romanului trebuie să fi fost și viziunea lui parțială. Cel puțin azi e foarte limpede că ceea ce putea să deruteze un cititor fără experiența marii literaturi, e tocmai viziunea apocaliptică a dezagregării. Ca niciodată în istoria lui, romanul e un gen suprasolicitat: statuîndu-i-se obligația de a fi o operă atotcuprinzătoare, deci neapărat completă, ignorîndu-se că fenomene atît de infinit complexe ca un război mondial și o revoluție epocală nu pot fi epuizate într-o singură carte și că nu se pot impune unui singur roman obligațiile nesfîrșite ale unei întregi literaturi și îndatoririle cîtorva generații de scriitori, cu greu se putea accepta o viziune atît de parțială ca aceea a lui Pilniak. Într-adevăr, tînărul este foarte inzestrat să observe și să noteze îndeosebi disoluția lumii vechi, mai degrabă decît edificarea lumii noi. Revoluția opera un imens buboi, tot puroiul unei lumi prăbușite irupea într-un spectacol fantastic: „Anul gol” e anul acela în care vechea lume vede în propriul ei sfîrșit

însuși sfîrșitul lumii, este epoca în care faptele par mai evidente decît principiile, în care instinctele par să copleșească rațiunea, în care vechea legislație e suprimată și legea fundamentală a revoluției n-a luat încă înfățișarea concretă a acelui corp de legi menit să definească, nuanțat și în spiritul unei rațiuni superioare, noile relații dintre oameni. Și tocmai acesta este spectacolul fantastic care fixează atenția tînărului de 26 de ani care era în 1920 Boris Andreevici Pilniak. E vîrsta care mai degrabă creează poeți romantici, decît romancieri maturi; și e drept a spune că *Anul gol* seamănă foarte puțin cu un roman, e mai degrabă un poem în proză a cărui poezie teribilă e înrudită pe undeva, în spirit, cu aceea a lui Blok din *Cei doisprezece*. Personajele abia schițate ale cărții sunt umbre fugare pe pînza eternă a lumii; adevăratul erou e Vifornița și adevărata izbîndă e în atmosferă.

Că viziunea sa era foarte parțială, de lucrul acesta trebuie să-și fi dat seama Pilniak însuși, căci îl vedem, după cîteva scrieri controversate (Mașini și lupi, Mahonul), scriind un roman al construcției: *Volga se varsă în Marea Caspică*. În 1929 aceasta e prima mare încercare a lui Pilniak de a se ridica la o înțelegere superioară a istoriei. Rezultatul însă nu e la înălțimea aspirațiilor: Pilniak se imită pe sine tot atît cît pe alții.

Romanul are de astă dată o construcție mai coerentă, e mult mai aproape de tiparul romanului tradițional și urmează foarte îndeaproape schema tipică a multora dintre romanele dedicate efortului constructiv de pe un șantier de mare importanță, primejduit de un complot obscur; nu lipsesc nici inginerul imoral și sabotor, nici lanțul tuturor complicităților de la sabotorul de pe șantierul barajului la sabotorul imperialist, în cazul de față un anume domn Scherwood. Ce-i

drept, Pilniak are ideea de a orienta interesul romanului în cîmpul pasiunilor, numai că pasiunile acestea sunt false. Unde începe Pilniak a se imita pe sine e acolo unde încearcă să facă din *Baraj* o metaforă activă, de tipul *Viforniței*, și să reia tema favorită a confruntării esențiale dintre instinct și rațiune. Apa fiind mediul primordial al vieții, a împiedica deșertul să invadeze lumea, a ocroti puterea de creație a pămîntului, asta este menirea cea dintîi a omului și a izbîndi aci înseamnă a izbîndi în numele inteligenței[1]. E lesne de văzut, așadar, în ce direcție încearcă Pilniak să sporească sfera de iradiere a metaforei. Numai că de data asta ea nu iradiază. Barajul propriu-zis ocupă în roman un loc cu totul insignifiant. Rolul lui se traduce modest la justificarea schemei strict literare care impune ca toate personajele să fie convocate pe același punct geografic pentru ca drama să fie posibilă.

O clipă, cititorul poate avea impresia tulburătoare că prima metaforă, aceea a Barajului, nu e în fond decît căptușeala unei a doua metafore, mai subtile, aceea care acționează în conștiința oamenilor cu forța rațiunii și împiedică pustiirea inimii sub soarele torid al instinctelor. Dar lucrurile nu stau așa. Ceea ce caracterizează oamenii aici e exclusiv ușurința, lipsită de orice complicații, cu care cedează primei solicitări a instinctului. Olga, soția profesorului Pimen Sergheevici Poletika, specialist în lucrări hidraulice, îndrăgostită de un elev al soțului, inginerul Edgar

[1] Tema va reveni peste ani, de pildă, în *Pădurea rusească* a lui Leonid Leonov. Analogiile pot merge chiar și mai departe: și aici, și acolo, există o metaforă activă; un profesor abandonat de soție... Evident, nu știm daca se poate vorbi de o influență directă, dar e limpede că numai acolo unde solul literar a încorporat experiența unor scriitori de tipul lui Pilniak, sunt posibile marile împliniri literare.

Ivanovici Lazlok, își părăsește căminul, fără să uite să-și ia copilul, și se căsătorește cu amantul; Lazlok, la rîndu-i, după ani de zile, deși se socoate fericit pentru că posedă un cămin și are un copil, se îndrăgostește repede de Maria, soția prietenului său, inginerul Sadikov. Acesta își iubește soția, dar, pentru că nu suportă situațiile echivoce, îi dă dezlegare cu condiția să se căsătorească cu amantul. Lazlok se desparte de Olga la care ține și se căsătorește cu Maria de care își dă seama că nu-l leagă nimic. Neputincioasă să suporte deziluzia de a fi fost mai rîvnită ca amantă decît ca soție, Maria se sinucide, Lazlok, lipsit de orice suport moral, intră în sfera de atracție a sabotorilor. Fără să-și facă mari probleme, Olga va reveni la Pimen care a așteptat ani de zile, fără să reacționeze în nici un chip. În fine, nici nu s-a răcit bine cadavrul fostei sale soții, și Sadikov o cere în căsătorie pe fiica regăsită a lui Pimen. La toate aceste frămîntări sterile, caracterizate prin absența inteligenței, participă, pe un al doilea plan, inginerul Poltorak, sabotorul infam, muieraticul incorigibil: căsătorit, se logodește cu fitecine, incapabil, cum zice el, să-și stăpînească biologia. Domnia instinctului e absolută; complicațiile cîte sunt, sunt de ordin strict social. Suprema izbîndă a rațiunii e probabil aceea a lui Pimen Sergheevici care își vede lucrarea terminată și soția și copilul reveniți în căminul său. Dar e o izbîndă fără strălucire, aceea obținută fără nici o luptă și fără nici o osteneală. Virtutea profesorului, dacă este o virtute, a fost exclusiv în așteptare. Cît privește „rațiunile“ lui Sadikov, ele par cu totul insuficiente cînd te gîndești că impunînd amanților o căsătorie inutilă, rigorismul lui lipsit de înțelepciune nu izbutește nimic alta decît minunea mizerabilă de a face patru nefericiți și de a contribui într-un fel la sinuciderea femeii pe care a iubit-o. Așadar, față în față cu

puterea instinctului, rațiunea pare de astă dată o putere meschină. Bineînțeles, din punct de vedere artistic, nenorocirea nu e că lucrurile sunt așa și nu altfel, ci că așa fiind ele sunt altfel decît a plănuit autorul să fie : cu alte cuvinte, autorul își trădează propriile sale scheme fără nici un profit artistic. Vreau să spun: ceea ce izbîndește în dauna schemei gîndite de scriitor nu e sentimentul autentic al vieții, ci o altă schemă.

Romanul nu e lipsit totuși de orice interes. O scenă ca aceea în care Poltorak, conducîndu-și cumnata muribundă de la sanatoriu acasă, îi face teoria deșertăciunii pentru ca speriind spiritul ei șovăitor să poată smulge trupului aceluia consumat de oftică un fior oricît de mizerabil e de un tragic profund și dacă tragicul totuși nu izbucnește asta e pentru că artistul, oprimat de propriile sale scheme, nu mai știe exact unde să zăbovească. Adevărul e că c foarte dificil să fii original cînd pentru un țel nou folosești mijloace și materiale vechi.

Nu sunt aceste romane singurele scrieri ale lui Pilniak. Pilniak a publicat, cu izbînzi notabile, și înainte de revoluție; a scris apoi numeroase reportaje și însemnări de călătorie, iar ultima sa lucrare, *Magazia de sare*, e pare-se un amplu roman dedicat epocii excepționale dintre 1905 și 1917. Dar vechile sale scrieri au fost editate de mult, unele n-au fost niciodată adunate în volum, iar din *Magazia de sare* nu s-au publicat decît fragmente. Pe scurt, cunoaștem încă foarte puțin opera scriitorului, e foarte dificil să ne facem o părere de ansamblu. Ceea ce se poate spune, întemeiați pe cît cunoaștem, e că Pilniak face parte din familia premergătorilor. Ici-colo, cîte o fulgerare de geniu, ne dau o idee de ceea ce ar fi putut fi scriitorul ajuns la maturitate. E într-adevăr un scriitor care a făgăduit mult; nu e vina lui

dacă moartea l-a împiedicat să-și țină toate făgăduielile. Dar dacă vreodată noul roman rusesc va simți nevoia să-și afle strămoșii, e sigur că nu va fi obligat să și-i caute nicăieri pe aiurea prin Europa: îi va găsi la el acasă. Și Pilniak e, neîndoios, unul dintre ei.

Alexandru Sever

Biografie

Boris Andreevici Pilnyak (né Vogau rus: Бори́с Андре́евич Пильня́к; 11 octombrie [O.S. 29 septembrie] 1894 21 aprilie 1938) a fost un scriitor rus și sovietic care a fost executat de Uniunea Sovietică pe baza unor acuzații false de complot pentru uciderea lui Iosif Stalin și Nikolai Iezhov.

S-a născut Boris Andreevici Vogau (rusă: Бори́с Андре́евич Вога́у) în Mozhaysk. Tatăl său era medic, descendent din fermieri germani care s-au stabilit pe malurile Volgăi în timpul domniei Ecaterinei cea Mare. Mama sa provenea dintr-o veche familie de negustori din Saratov. Boris a început să fie interesat de scris la vârsta de nouă ani. Printre primele sale influențe s-au numărat Andrei Bely, Aleksey Remizov și Yevgeny Zamyatin

Pilnyak și-a dobândit faima foarte repede, la vârsta de 25 de ani, prin romanul său **Anul gol** (Голый год, 1922; tradus în engleză în 1928), una dintre primele relatări fictive ale războiului civil rus. A fost un susținător important al anti-urbanismului și un critic al societății mecanizate, opinii care l-au adus în dizgrația criticilor comuniști. Poetul Demyan Bedny l-a denunțat în Pravda, la 16 octombrie 1923, ca fiind un membru „puturos" al „hoardei de tovarăși de drum fără habar"[. Vechiul bolșevic Aleksandr Voronski, editor fondator al revistei Krasnaya nov (Solul fecioarei roșii), a fost ofensat de remarca, făcută de un personaj, că revoluția rusă „miroase a organe sexuale", dar a recunoscut talentul lui Pilnyak și i-a publicat următoarea lucrare, **Materiale pentru o nuvelă**.

Pilnyak a continuat cu o povestire ciudată, **Povestea lunii neextinse**, publicată în revista literară Novy Mir („Lumea

nouă") în mai 1926. În povestire, unui comandant al Armatei Roșii i se ordonă de către „cei trei care conduc" să se supună unei operații medicale, pe care o face cu reticență. El moare pe masa de operație, subînțelegerea fiind că „cei trei care conduc" l-au vrut mort. În octombrie 1925, Mihail Frunze, care îl înlocuise pe Troțki în fruntea Armatei Roșii, a murit după ce a fost sfătuit de Politburo, dominat atunci de triumviratul Iosif Stalin, Grigori Zinoviev și Lev Kamenev, să se opereze. Nu există nicio dovadă că Stalin ar fi dorit moartea lui Frunze, iar Pilnyak a încercat să se protejeze împotriva acuzației de defăimare a conducerii, adăugând o notă la sfârșitul povestirii sale, datată 28 ianuarie 1926, în care spunea că îl cunoștea foarte puțin pe Frunze și că cititorul nu ar trebui să caute „fapte autentice și persoane în viață" în poveste. Cu toate acestea, povestea a creat un scandal. Voronski a fost șocat și jenat că povestirea îi era dedicată și a declarat că „resping această dedicație cu dezgust"

Ediția ofensatoare din Novy Mir a fost interzisă, iar OGPU a vizitat toți abonații cunoscuți pentru a le confisca exemplarele. Ulterior, acestora li s-a trimis o ediție înlocuitoare cu o poveste diferită în locul celei a lui Pilnyak. Revista a prezentat scuze publice. Când a izbucnit furtuna, Pilnyak se afla în China, într-un turneu în Orientul Îndepărtat, și ar fi putut dezerta, dar s-a grăbit să se întoarcă pentru a se apăra. Deși nu manifesta niciun entuziasm pentru revoluția bolșevică, el cunoștea mai mulți comuniști de rang înalt și a apelat pentru protecție la redactorul-șef al Izvestya, Ivan Skvortsov-Stepanov, care l-a prezentat președintelui Consiliului Comisarilor Poporului (sau prim-ministrului), Alexei Rykov. La îndemnul lui Rykov, el a scris o scrisoare în care își exprima remușcările, care a fost publicată

în Novy Mir în ianuarie 1927.

În acest moment, Pilnyak era al doilea cel mai citit scriitor rus în viață, în Uniunea Sovietică și în străinătate, după Maxim Gorki. Pentru a-și proteja drepturile de autor, Pilnyak a încheiat un acord conform căruia toate lucrările sale erau publicate simultan la Moscova și Berlin. Cel mai cunoscut roman al său, Mahogany (Кра́сное де́рево, 1927, tradus în 1965), a fost interzis în Rusia, dar ca și celelalte lucrări ale sale a fost publicat la Berlin. Acest lucru i-a oferit dușmanului lui Pilnyak, Leopold Averbakh, șeful Asociației Ruse a Scriitorilor Proletari, pretextul de a lansa un atac care a fost publicat în patru ediții săptămânale succesive ale „Gazetei literare", pe care Averbakh o controla, și care conținea titluri precum „O rețea ostilă de agenți în rândurile scriitorilor sovietici" și „Boris Pilnyak, corespondent special pentru Garda Albă". Poetul Vladimir Maiakovsky s-a alăturat, afirmând că „în perioada actuală de întunecare a norilor de furtună, acest lucru este echivalent cu trădarea pe front", iar Maxim Gorki i-a scris unuia dintre secretarii Partidului Comunist, Andrei Andreev, plângându-se de faptul că „Pilnyak a fost iertat pentru povestea sa despre moartea tovarășului Frunze".

Spre deosebire de Evgheni Zamiatin, care a fost supus unui atac similar în aceeași perioadă și a refuzat să își ceară scuze sau să dea înapoi, Pilnyak a capitulat și a acceptat să se conformeze cerințelor regimului. El și-a găsit un nou protector în Nikolai Yezhov, viitorul șef criminal al NKVD, care i-a acționat ca cenzor personal în timpul compunerii următorului său roman, **Volga se varsă în Marea Caspică** (Волга впадает в Каспийское море, 1930; tradus în 1931), care descria în limbaj incandescent campania de industrializare forțată. Victor Serge l-a vizitat pe Pilnyak în

timp ce această lucrare era în desfășurare. "Pilnyak își răsucea gura mare. 'Mi-a dat o listă de 50 de pasaje pe care trebuie să le schimb cu totul! Ah!„, exclama el, ”dacă aș putea scrie liber! Alteori îl găseam în pragul depresiei. "Vor sfârși prin a mă arunca în închisoare, nu credeți? Îi dădeam curaj explicându-i că faima sa în Europa și America îl proteja.” În volumul Artiștii în uniformă, publicat în 1934, Max Eastman a scris un capitol intitulat ”Umilirea lui Boris Pilnyak".

După ce s-a înjosit, i s-a permis să își reia locul în elită și să călătorească la Paris, New York și Tokyo. O altă lucrare cunoscută a sa este **Okay! Un roman american**, (О'кей! Американский роман, 1931; traducere 1932), un jurnal de călătorie deloc măgulitor al vizitei sale din 1931 în Statele Unite. A folosit vizita în Japonia pentru a scrie **O poveste despre cum ajung poveștile să fie scrise**. De asemenea, i s-a alocat o dacha privată pe o proprietate rezervată scriitorilor privilegiați, unde vecinul său era Boris Pasternak, unul dintre puținii care îl apăraseră în 1929. În 1936, au fost vizitați de romancierul francez André Gide, care căuta o părere sinceră despre viața în Uniunea Sovietică. Un informator al poliției a spus NKVD-ului că Pilnyak și Pasternak au avut mai multe întâlniri secrete cu André Gide și i-au furnizat acestuia informații despre situația din URSS. Nu există nicio îndoială că Gide a folosit aceste informații în cartea sa care ataca URSS. Un raport al lui Aleksandr Arosev de la VOKS descria influența lui Pinyak și Pasternak asupra lui Gide ca fiind „nu foarte favorabilă” („не очень благоприятным”).

În ciuda degradării sale publice, Pilnyak a acționat cu curaj în secret. Când a auzit că Karl Radek, un membru proeminent al opoziției de stânga, trăia în greutăți după ce fusese exilat la Tomsk, Pilnyak i-a trimis bani. De asemenea, a corespondat cu comunistul spaniol Andres Nin, care s-a

despărțit de Stalin în 1927 și a fondat POUM (partidul susținut de George Orwell în timpul războiului civil spaniol). Atunci când Victor Serge a fost arestat la Moscova, Pilnyak l-a îndemnat pe Nin să exercite presiuni internaționale pentru a obține eliberarea sa. Această corespondență a fost descoperită atunci când NKVD l-a răpit pe Nin în Barcelona. La 28 octombrie 1937, Pasternak a trecut pe la Pilnyak pentru a-l felicita pe acesta și pe soția sa georgiană, Kira Andronikashvili, cu ocazia celei de-a treia aniversări a fiului lor. În acea seară, Pilnyak a fost arestat. A fost acuzat de complot pentru uciderea lui Stalin și a lui Yezhov și de a fi spion japonez. A fost judecat pe 21 aprilie 1938, a pledat vinovat și a fost împușcat în aceeași zi. O mică foaie galbenă atașată la dosarul său scria: „Sentință executată." A fost executat cu un glonț în ceafă la poligonul Kommunarka.

Pilnyak a început să fie reabilitat și apreciat din nou în URSS la sfârșitul anilor 1960 și în anii 1970.

Cuvînt înainte

Cu acest cuvînt înainte aș vrea să spun cîte ceva despre primele mele trei volume: vol. 1 romanul (Anul gol), vol. II Nuvelele, vol. III Povestirile. În aceste trei cărți am adunat tot ce am scris de la începuturile muncii mele de scriitor, am adunat tot ce am socotit a fi mai bun, ca să nu mai revin nicicînd la ele, ca să le împlinesc, așa cum aș vrea să le văd pentru totdeauna. Sunt vinovat față de cititori pentru faptul că povestirile și nuvelele mele s-au tipărit în fel și chip, și asta din mai multe motive, dintre care primul viiturile Rusiei noastre, ca și propriile mele revărsări, cînd fiece zi trebuia croită din nou, să schimb vagonul cu care rătăceam în căutarea pîinii cu masa de scris, masa cu zorile pe fînețele trecute prin tăișul coasei, pana cu lopata; manuscrisele se pierdeau, se încurcau, și era cu neputință să știi unde sunt și unde au să fie publicate, iar odată publicate, dacă au ajuns în mîna cititorului. Pe vremea aceea totul trebuia supus prefacerii.

Dar astăzi viiturile au trecut. Adunîndu-mi manuscrisele, selecționîndu-le și recitindu-le, am înțeles cu ascuțime două lucruri: că tot ce am scris eu și am adunat aici e de pe acum istorie, e de pe acum de domeniul trecutului, și că eroul acestor trei cărți e unul și același sunt eu, viața mea, gîndurile și faptele mele. Și dacă peste vreo treizeci-patruzeci de ani, noua generație va citi cărțile acestea și cugetul ei va zăbovi asupră-le, dacă va vedea și va simți sîngele omenesc viu al unui om viu din anii superbelor furtuni și viituri ce au bîntuit Rusia, dacă va zîmbi la aiurelile mele și va găsi îndreptățit romantismul meu, romantismul unui „smintit“ care a vizitat lumea „în clipele ei fatale“, se vor fi îndreptățit truda și cărțile acestea asupra cărora n-am să mai revin

niciodată.

Dedic aceste trei cărți soției mele, Maria Alexeevna SokolovaWogau, și copiilor mei, Natalia și Andrei; soției pentru că fără ea nu le-aș fi scris, copiilor pentru că ei vor fi aceia care le vor citi în viitor, întrucît eu, ca și întreaga Rusie, trăim însuflețiți numai de acest viitor.

Bor. Pilniak
Kolomna, Nikola-din-Posad,
12 oct. 1923 (29 sept. st. vechi, a 29-a aniversare a mea.)

Anul Gol

Născut în vremuri de urgii,
Uiți drumul străbătut, curînd.
Noi, fiii crîncenei Rusii,
Nu vom uita nimic, nicicînd.

A. Blok

Introducere

În cartea Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității vieții întîlnim aceste cuvinte :

„Fiece clipă se jură sorții că va păstra o tăcere desăvîrșită asupra scrisei ce ne e hărăzită, chiar pînă în ceasul cînd ea se va contopi cu scurgerea vieții noastre; și atunci cînd viitorul păstrează tăcere asupra destinului nostru, fiece clipă trecătoare poate sa însemne începutul veșniciei.“

Orașul Ordînin

Pe poarta Kremlinului[2] stătea scris (acum inscripția a fost distrusă):

Mîntuiește, Doamne,
Ast oraș și pre norodul tău,
Și binecuvîntează
Pe cei ce intră aice pe poartă.

Și iată un extras dintr-o hotărîre a Consiliului de Epitropi din Ordînin :

„Anul 1794, Ghenarie în 7 zile, în lunea săptămînii, la Rezidența Consiliului orășenesc de Epitropi din Ordînin, domnii consilieri s-au întrunit la ceasurile douăsprezece ale amiezii:

Dementi Ratcin, primar.

Consilieri: Semion Tulinov, Stepan Ilin, Stepan Zeabrov, starostele orașului.

Luînd în vorbire...

Hotărăște: Se va sărbători, în semn de obștească recunoștință, primarul Dementi Ratcin, bărbat de seamă și de cinste.

Semnat...

Domnii consilieri au părăsit Rezidența la ceasurile două după amiază, îndreptîndu-se spre Catedrală, pentru slujirea unui tedeum“.

[2] Cetățuie, din lemn ori piatră, ce se ridica în mijlocul orașelor medievale rusești.

Hotărîrea aceasta a fost scrisă exact cu o sută de ani înainte de a se naște Donat, și Donat a dat peste ea atunci cînd a devastat Arhiva din Ordînin. A fost scrisă pe hîrtie albastră, cu pană de gîscă și cu tot soiul de înfloriturі.

Neamul Ratcinilor, neam vestit de negustori, își trăgea obîrșia de două sute de ani; la început au ținut în arendă sărării, au făcut negoț cu făină și cu vite; vreme de două sute de ani (străbunicul, bunicul, tatăl, feciorul, nepotul, strănepotul) în același loc, în halele de sare (acum distruse), în piața de mărfuri (acum Piața Roșie) au stat zi de zi la tejghea: țăcăneau la abac, jucau dame, beau ceai din ceainic (vărsînd pe jos din farfurioare), primeau clienții, îi bruftuluiau pe vînzători.

Ivan Emelianovici Ratcin, strănepotul lui Dementi și tatăl lui Donat, a trecut la tejghea cu patruzeci de ani în urmă, pe cînd era un flăcău cu părul cîrlionțat; de-atunci s-a scurs vreme multă, el s-a stafidit, a chelit, și-a pus ochelari, umbla cu baston, întotdeauna într-un surtuc vătuit și cu o șapcă vătuită pe cap. S-a născut tot aici, în Zareadie, în casa lui cu un cat, după poarta străjuită de dulăi ciobănești, aici și-a adus nevasta, de-aici a scos sicriul lui tătîne-su, aici cîrmuia.

În kremlin se aflau clădiri publice și biserici, în rîpă de vale curgea rîul Vologa, pe malul dimpotrivă se întindeau luncile rîului, mai departe veneau mănăstirea Redenev și mahalaua Iamskaia[3] (pe vremea aceea calea ferată trecea la o sută de verste depărtare). Toată ziua și toată noaptea, la fiecare cinci minute bătea orologiul catedralei don, don, don ! înaintea tuturor, în kremlin se trezeau gîștele (porci nu erau, pentru că străzile fuseseră pavate cu piatră de rîu). Curînd după gîște își făceau apariția bețivanii de prin cîrciumi, calicii

[3] Mahalaua Surugiilor.

și smintiți! cucernici. Vardiștii se duceau către Prunărie cu mesele-n cap (guvernatorul dăduse poruncă pe gubernie ca subcomisarii să facă ronduri de noapte și să iscălească în condici, iar condicile să fie legate de mesele din gheretele vardiștilor; subcomisarii iscăleau, dar nu noaptea, ci dimineața, și nu în gheretele vardiștilor, ci în cancelariile lor, unde li se aduceau mesele). Noaptea nu prea era îngăduit să umbli prin oraș, și dacă un vardist întreba, trezit din toropeală:

— Care ești ?

trebuia întotdeauna să răspunzi :

— Om bun.

Adușii la cancelarii și la secțiile de poliție, mai ales bețivanii, erau, potrivit obiceiului, bătuți crunt și cu mare artă, treabă în care subcomisarul Babocikin se dovedea un meșter fără de pereche.

Bețivanii se adunau în fața cîrciumii dis-de-dimineață, se așezau în iarbă și așteptau răbdători să se deschidă. Negustorii care treceau pe acolo își făceau semnul crucii. Dinspre rîu venea fuguța, cu undițele, părintele paroh Levkoev, pescar pătimaș; venea zorit cu cheile, în piață, la prăvălia eparhială; părintele paroh Levkoev era un om stimat, și singuru-i cusur era că vara de prin buzunarele lui ieșeau la iveală viermi, urmare a patimii pescărești ce-l stăpînea (pentru care l-a pîrît chiar episcopului poetul denunțător Varîghin). Bețivanul de Ogoniok-clasicul îi striga preotului :

— Preacinstite domn, pricepi dumneata?...

Dar părintele îl ocolea degrabă.

Îndată în urma parohului ieșea pe portiță de la el din ogradă, în haină, cu umbrelă și cu galoși în picioare, profesorul Blanmanjov, și haida la prăvălia eparhială ca să bea împreună un ceai și să mai stea la taclale. Ogoniok

(figură luminoasă) venea cu pas sigur spre el și-i spunea:

— Generosule domn, vous comprenez? Vezi că-ți vorbește Ogoniok-clasicul...

Blanmanjov îi dădea un bănuț de argint. Profesorul era vestit datorită cunoștințelor sale în materie de geografie, cum și datorită nevesti-si, care se ducea la biserică purtînd kokoșnik[4] pe cap, acasă umbla goală, iar vara și toamna vindea pe geam fructele din livadă, stînd numai în cămașă.

La crîșmă se arăta parlagiul Truskov și golea două sticluțe de rachiu. În drum spre piață, îi treceau pragul precupeți și negustori ambulanți. Bețivanii cumpărau niscai mezelicuri și se duceau la treaba lor. Veneau și birjarii cu droștile lor, vestindu-și apariția cu glasuri dogite de somn :

— Pofti... V'rog... Pofti...

Peste oraș se înălța soarele, întotdeauna superb, întotdeauna neobișnuit. Pe deasupra pămîntului, pe deasupra orașului se perindau primăveri și toamne, și ierni, întotdeauna superbe, întotdeauna neobișnuite.

Primăvara, babele se duceau cu pruncii la mănăstirea Sfîntul Nicolae să-și pomenească morții, ori porneau în pelerinaj la biserica Sfînta Fecioară din Kazan, și ascultau ciocîrliile cu gîndul la cei duși. Toamna, băieții andrii din oraș înălțau zmeie cu zbîrnîitori. Toamna, iarna în cîșlegi și după Paști se puneau pe treabă peițitoarele, întorlocînd fetele cu băieții și pe negustori cu nevestele celor plecați la oaste, cu vădanele și cu fetițele „proaspete". La vederi, slujbașii de la poștă ciripeau cu logodnicele despre literatură și geografie:

[4] Kokoshnikul este o podoabă tradițională rusească pentru cap, purtată de femei și fete, adesea alături de sarafan. Numele provine din cuvântul vechi rusesc "kokosh", care înseamnă "cocoș" sau "găină", și se crede că forma sa seamănă cu un coc de pasăre. Kokoshnikurile sunt bogat decorate cu perle, mărgele, pietre prețioase, broderii și alte ornamente

fata spunea că ea îl preferă pe poetul Lajecinikov, pe cînd junele îl prefera pe scriitorul Nadson, apoi conversația lîncezea și cavalerul trecea la geografie: fata spunea că ea a fost la mănăstirea Sfîntul Nicolae, pe cînd junele îi vorbea despre Varșovia și Liuban, unde a făcut serviciul militar. De Sîn-Nicolae din primăvară, de Sîn-Petru, de Lăsata secului se țineau în oraș iarmaroace, veneau flașnetari, scamatori, acrobați, se înălțau barăci, artiștii lipeau ei singuri afișele, iar după iarmaroace, negustorii se duceau pe ascuns la doctorul Elezarîci. Iarna, sîmbăta, se duceau la castelul de apă, la baie. Cișmegiul ridica un șopron de scînduri pînă la rîu, unde făcea o copcă, și negustorii, după o baie zdravănă de abur, fugeau în pielea goală pînă la copcă, ca să se vîre o dată, de două ori în apă. În duminicile de iarnă aveau loc bătăi cu pumnii, se băteau cei din Iamskaia și din Redenevka, începînd cu băiețandrii, care strigau: „Dă-i! dă-i!“, și sfîrșind cu bătrînii, dar asta nu-i împiedica pe negustori să se repeadă după aceea, seara, în Iamskaia, la țigani, să se veselească și să prăsească țigănuși bălani, iar la întoarcere să smulgă stîlpii felinarelor de pe drum. În ajunul Crăciunului nu mîncau pînă nu răsărea întîia stea, în prima zi îl slăveau pe Hristos și rosteau predici, în ajun de Bobotează zugrăveau cruci cu cridă pe toate ușile.

În oraș se întîmplau rar lucruri mai acătării și dacă se întîmplau erau pătăranii de felul acesteia:

> Mișka Țveliov, băiatul lăcătușului, împreună cu Ippolitka, băiatul acciznicului, au legat un șoarece de coadă și se jucau cu el în preajma casei; în vremea asta trecea pe stradă Ermil-chiorul, nebunul din Zarecie, și numai ce s-a apucat să arunce cu pietre în ferestre. Țveliov, lăcătușul, a sărit la el cu toporul. Chiorul i-a smuls toporul din mînă. Au dat fuga pompierii, dar a

sărit și la ei cu toporul; pompierii au spălat putina. Singur subcomisarul Babocikin i-a venit de hac: după aia, Mișka a mîncat bătaie trei zile în șir, —

dacă se întîmplau asemenea pătăranii, tot orașul avea ce vorbi o jumătate de an. O dată la doi ani evadau de la închisoare arestații, și atunci tot orașul se pornea să-i prindă.

În halele de sare din piață, lîngă prăvălia eparhială, stătea o dugheană singura unde se găseau cărți cu firma :

Prăvălia A.V. Varîghin
vindem și cumpărăm
cărți școlare, cerneală, penițe
și tocuri.
Și alte poblicații periudice
de papetărie

Sub icoana Sfinților Patruzeci-de-Mucenici, icoana breslei, odihnea prăvălia eparhială. La icoana breslei se făceau atîtea slujbe cîte onomastici sărbătoreau negustorii din partea locului. În prăvălia eparhială icoanele nu se cumpărau, se luau în schimb : clientul cumpăra o șapcă nouă, punea bani în ea și dădea șapca pe o icoană. Șepcile erau trimise la seminarul teologic. Prăvălia eparhială o avea în seamă părintele Levkoev, care visa, după pilda lui Iisus Hristos, să înființe o confrerie a pescarilor, și la adunarea generală să pună în discuție această problemă arzătoare : cum trebuie priponite luntrile la pescuit cu bolovani, cu ancoră sau cu odgon ? Aici bărbații jucau dame și se adunau intelectualii — Blanmanjov, A.V. Varîghin. Clubul comersanților se afla la Ziabrov, negustorul de săpun, mare amator de incendii. Aici, la el, își făceau veacul advucanți și martori (cuvîntul și fapta

în slujba dreptății!): advucanții scriau denunțuri și reclamații, martorii depuneau mărturie pentru orice. Printre prăvălii hoinăreau calici și smintiți, și Ziabrov se distra pe socoteala lor: iarna lipea cu scuipat înghețat pitaci de argint de pardoseaua de piatră și le poruncea calicilor să-i smulgă cu dinții și să-i păstreze pentru ei, vara oferea o grivnă cui bea o găleată cu apă (ceea ce făcea bunăoară prostănacul de Tiga-Goga), ori organiza întreceri între calici, întocmai ca la parada pompierilor. Ziabrov se veselea și pe seama trecătorilor: scotea afară pe trotuar ceasul legat cu o ață și arunca în fața prăvăliei cutii de bomboane cu gîndaci sau cu cîte un șobolan mort. Printre rîndurile de prăvălii, durate din piatră, era întuneric, jilav, și mirosea a șobolani, piele putregăită și sardele stricate.

Ivan Emelianovici Ratcin, lung și uscățiv, cu o șapcă vătuită pe cap, venea la prăvălie la șapte fără cinci minute, descuia lacătele, făcîndu-le să zornăie cumplit, și-i învăța șartul negustoriei pe băieții de prăvălie și pe vînzători.

De față cu clienții ei trebuiau să spună ca pe apă:

nu — pe date, pe ciupeală,
nu — tocmeală, potriveală,
nu — vînzare, mi-o îmbrobodește,
nu — vorbi degeaba, tu te jură,
nu — opt poli de ruble și-o copeică, ala, bala, portocala, nu mi-i bagatel negustoreala !

Clienților trebuia să le deschizi ușa și să o închizi în urma lor: dacă nu înșeli, nu vinzi. Ivan Emelianovici se retrăgea în odăița lui din fund, țăcănea la abac, ori citea cu glas tare din Biblie. Acolo îi chema pe cei care se făceau vinovați de te miri ce (iar pe băieții de prăvălie chiar fără nici o vină), și îi

muștruluia sub candela veșnic aprinsă, potrivit cu vina fiecăruia: cu biciul, ori cu nuiaua. La douăsprezece venea brutarul: jupanul dădea pentru brutar un pitac vînzătorilor și trei copeici băieților de prăvălie, apoi se ducea la părintele Levkoev să joace dame pe o grivnă partida, și-i usca pe toți în tăcere: nu-i plăcea să pălăvrăgească. Cu clienții vorbea răstit, numai față de obișnuiții prăvăliei își domolea vocea-i groasă.

La șapte și jumătate închideau, la opt se dădea drumul la zăvozi printre rîndurile de prăvălii. La nouă orașul adormea, și la întrebarea:

— Care ești ?

ca să nu te pomenești dus la poliție, trebuia să răspunzi :

— Om bun!

În casa lui Ivan Emelianovici Ratcin (după poarta grea, străjuită de dulăi) stăruia liniștea, și numai seara, din subsolul unde stăteau vînzătorii și băieții de prăvălie se auzea o cîntare înăbușită de psalmi și acatiste. Acasă, vînzătorilor li se luau surtucele și ghetele, iar băieților de prăvălie — pantalonii (ca să nu umble haimana peste noapte), și însuși Ivan Emelianovici dirija cîntarea cu arșinul, slujindu-se de el ca unealtă de „învățătură“. Geamurile de la subsol aveau gratii, aici lampă nu se cuvenea să ardă, lumina doar o candelă. Seara, la cină, Ivan Emelianovici tăia el însuși slănina din ciorbă, vîra el cel dintîi lingura de lemn în strachină, și tot cu ea îi plesnea peste frunte pe cei care căscau gura, iar mesenii puteau să se înfrupte din porția de slănină abia atunci cînd dumnealui zicea:

— Ia și mănîncă !

Cei ai casei nu-i spuneau nicicum lui Ivan Emelianovici decît dumnealui sau tătuca. Se călăuzeau după zicala: „Vine

el tătuca de poate, și le lămurește pe toate“[5]. Ivan Emelianovici avea o nevastă grăsulie, care ghicea în cafea despre un crai de cupă, dar în pat la el nu o lua pe ea, ci pe Mașuha, chelăreasa adusă de la țară. Înainte de culcare, la el în odaia de dormit, cu aer puțin, Ivan Emelianovici se închina îndelung, rugîndu-se pentru negoț, pentru copii, pentru cei morți, pentru cei care călătoresc pe apă și uscat, și citea psalmi. Avea somnul ușor și dormea puțin, ca oamenii bătrîni. Se scula înaintea tuturor, la lumina lumînării, se închina iarăși, bea ceai, împărțea porunci și se ducea pentru toată ziua la prăvălie. Acasă, fără el, oamenii răsuflau ușurați (poate unde era ziuă ?), și de prin odăițe veneau la „dumneaei“ femeile pripășite în casa negustorului, în fiecare sîmbătă, după vecernie, Ivan Emelianovici îi trăgea o bătaie lui fecioru-său Donat. De Crăciun și de Paști veneau musafiri rubedeniile. La 24 iunie, de ziua lui Ivan Emelianovici (după beția din noaptea de Sfînt Ivan!), în ogradă se întindea o masă pentru calici. În duminica de lăsata secului, vînzătorii și băieții de prăvălie se temeneau dinaintea lui Ivan Emelianovici, și el le spunea la fiecare :

— Deschide gura și suflă!,

asta ca să simtă mirosul de rachiu.

Și uite așa, între casă, prăvălie, Biblie, bătăi, nevastă și Mașuha, au trecut patruzeci de ani, rînduiala asta s-a contopit cu viața, a intrat în viață așa cum a intrat cîndva nevasta, cum au intrat copiii, cum s-a dus taică-su, cum a venit bătrînețea.

Feciorul lui Ivan Emelianovici, Donat, era din născare un băiat frumos și voinic. În copilărie a avut de toate: și arșice, și

[5] Zicala sună așa: „Asta nu-i pentru de-alde noi treabă, a zis mămuca degrabă; vine el tătuca de poate, și le lămurește pe toate“, *(n.a.)*

popice, și scăldat în rîu în dreptul podarului, și zmeie cu zbîrnîitori, și porumbei, și capcane pentru sticleți, și plimbări cu căruța, și negoț cu potcoave, și bătăi cu pumnii; toate astea pe vremea cînd — năpîrstoc — nu era luat în seamă. Dar pe la cincisprezece ani, Ivan Emelianovici l-a băgat în seamă, i-a făcut ciubote noi, șapcă și pantaloni, l-a oprit să iasă din casă decît numai la liceu și la biserică, stătea cu ochii pe el să învețe să scrie frumos și a început să-l scarmene cu rîvnă în fiecare sîmbătă. La cincisprezece ani, Donat se făcuse băiat mare, cu părul bălai cîrlionțat. Inima lui Donat era urzită pentru dragoste. La liceu, profesorul Blanmanjov îl punea pe Donat, ca și pe toți elevii, să călătorească pe hartă: la Ierusalim, la Tokio (pe mare și pe uscat), la Buenos-Aires, la New-York — să înșire felurite localități, longitudini și latitudini, să descrie orașele, oamenii și natura. Tot liceul orașului era numai geografie, și nici măcar geografie, ci călătorie: Blanmanjov chiar așa și dădea lecțiile: pe mîine să-mi învățați călătoria în Yorkshire. Tot cam pe atunci a mugurit și întîia iubire a lui Donat, superbă și extraordinară, cum e întotdeauna întîia iubire. Donat s-a îndrăgostit de camerista Nastia, o fată tăcută, cu ochii negri. Donat venea seara la bucătărie și citea cu glas tare din Viețile Sfinților. Nastia se așeza în fața lui, rezemîndu-și în palme capul acoperit cu o băsmăluță neagră, și — chiar dacă afară de ea nu-l asculta nimeni altcineva! — Donat citea cu sfințenie și-i creștea inima. Din casă nu avea voie să iasă; în postul mare posteau cu toții, și de cînd intraseră în post, se duceau la biserică în fiecare seară, la vecernie. Era un aprilie străveziu, în lungul străzilor curgeau pîrîiașe, păsările își rînduiau cuiburile, amurgurile pogorau domol, clopotele își îngînau dangătul din postul mare. În amurg, ținîndu-se de mînă, îmbătați de primăvară, cei doi îndrăgostiți hoinăreau de

la o biserică la alta (în Ordînin erau douăzeci și șapte de biserici); nu vorbeau, ci numai simțeau bucuria uriașă ce-i copleșea. Dar profesorul Blanmanjov se ducea și el în fiecare zi la vecernie, așa că l-a văzut pe Donat cu Nastia și i-a spus părintelui Levkoev, iar acesta — lui Ivan Emelianovici. Ivan Emelianovici l-a chemat la el pe Donat și pe Nastia și, ridicîndu-i fustele fetei, i-a poruncit mai marelui peste vînzători (de față cu Donat) să biciuiască trupul gol al Nastiei, apoi (de față cu Nastia), dîndu-i lui Donat jos pantalonii, l-a bătut el cu mîna lui; pe Nastia a izgonit-o în aceeași seară, trimițînd-o la țară, iar lui Donat i-a trimis-o peste noapte pe Mașuha. Profesorul Blanmanjov l-a pus a doua zi pe Donat să călătorească prin Tibet, la Dalai-Lama, și i-a dat nota unu, pentru că europenii nu sunt admiși la Dalai-Lama. Postul mare din anul acela, cu amurgurile lui, cu dangătul clopotelor și cu ochii blînzi ai Nastiei au rămas pentru totdeauna o amintire dintre cele mai frumoase din viața lui Donat.

Scurt timp după aceea, Donat s-a învățat de la vînzători să se furișeze noaptea prin oberliht, să se strecoare printre gratiile pilite și să sară gardul, ca să se ducă în oraș, în mahalaua Iamskaia, la „Europa“. Acum ședea cu taică-su la prăvălie. În zilele de sărbătoare se îmbrăca frumos și se ducea să se plimbe pe Bolșaia Moskovskaia. Se împrietenise cu părintele Pimen, ieromonah la mănăstirea Beloborski; vara se ducea pe la el dis-de-dimineață, pe rouă, se scăldau împreună în iazul mănăstirii, se plimbau prin parc, apoi, retrași în chilia împodobită cu cruci și cu icoane, în dosul ficușilor, sub colivia cu canar, beau lichior negru de coacăze, în vreme ce părintele Pimen îi vorbea despre hangițele care veneau la el să se roage și îi recita versuri de-ale lui, de felul celor de mai jos:

O, fecioară, tu, a raiului floare,
Rogu-te cu-adîncă suspinare
Cată spre mine cu milă
Căd amarnic mi-eşti dragă, copilă[6].

Cîteodată li se alăturau şi alţi monahi, şi atunci se aciuiau într-un loc tăinuit, în turlă, trimeteau nişte băieţaşi după rachiu, beau şi cîntau „Cîntecul lui Kopernik“[7] şi „Saşki-kanaşki“[8], cu refrenul pe melodia „Cu sfinţii odihneşte“. Uneori, seara, părintele Pimen îşi punea vestonul de student şi haida împreună cu Donat la circ. Era o mănăstire străveche, cu bisericile înfipte adînc în pămînt, cu zidurile sumbre, cu clopotniţele înnegrite de vreme, iar Pimen îi vorbea lui Donat despre aleanul tînjitor de pe lumea asta. Tot Pimen i-a făcut cunoştinţă lui Donat cu Urîvoaia: în nopţile de iunie, nopţi fără somn, sărind gardul, cu o sticlă de rachiu la el, Donat se ducea la frumoasa văduvă a cămătarului

[6] Iată continuarea poeziei :

„Mi-s doar o umilă faţa monahicească
Care cu foc a prins să te îndrăgească
Uitării dînd prea sfînta juruială
(Dar asta-i taină ţine socoteală!)
Şi dacă-n scîrbă nu mă ţii pre mine
Eu, Pimen păcătosul viu la tine
Să-mi dai o dulce sărutare
Iar sîmbătă te-aştept cu-nfiorare
La poarta sfîntă... !
Apoi... pornografie.“ (n.a.)

[7] *Kopernik trudi un veac...*
...Dovedind lumii un fleac
Că pămîntul se-nvîrteşte.
Nătărău cin-dovedeşte !
Dacă s-ar fi îmbătat
De îndat-ar fi aflat...

[8] Cîntec vesel rusesc.

milionar Urîvaev, prigonită de negustori și pusă de ei sub tutelă, bătea într-o ferăstruică, se strecura pe geam în odaia de dormit și se vîra în patul dublu. Se iubeau cu patimă, se șușoteau, urau și blestemau împreună. Cămătarul Urîvaev, la șaptezeci de ani, a luat-o de nevastă pe Olenka, în vîrstă de șaptesprezece ani, pentru poftele trupești ale monahilor de la mănăstire, a smuls din ea tot ce avea ea firesc și, murind, a pus-o sub tutelă. Frumoasa femeie a dat în patima beției și în isterie: orașul o socotea „smintită“ și o hulea... Dar și dragostea asta din urmă a lui Donat n-a ținut mult; de astă dată l-a denunțat poetul denunțător A.V. Varîghin, scriindu-și denunțul în versuri.

Cine poate ști ?

Cine poate ști ce ar fi devenit mai tîrziu Donat ?

În anul 1914, în iunie, pădurile și ierburile ardeau în vîlvătăi roșii, soarele se înălța și cobora ca un disc roșu, oamenii lîncezeau sub o cumplită înăbușeală.

În anul 1914 a izbucnit războiul, iar după aceea, în anul 1917 — Revoluția.

În străvechiul oraș, oamenii erau adunați, învățați să ucidă și trimiși — în mlaștinile din Beloveja, în Galiția, în Carpați — să ucidă și să moară. Donat a fost trimis în Carpați. În Ordînin, soldații erau petrecuți pînă în mahalaua Iamskaia.

Cel dintîi care și-a găsit moartea în oraș a fost Ogoniok-clasicul; bețivul onest, studentul căzut în patima beției, s-a spînzurat, lăsînd acest bilețel :

> „Mor pentru că nu pot să trăiesc fără rachiu. Cetățeni și tovarăși ai zorilor noi, cînd o clasă și-a istovit vlaga, ea trebuie să moară, e mai bine să se retragă singură.

Mor în zorii vieții noi !“

Ogoniok-clasicul a murit în pragul zorilor noi.

În anul o mie nouă sute șaisprezece, în apropiere de Ordînin s-a construit o cale ferată ce ducea la uzina din preajma orașului, cu care prilej negustori, „părinții orașului“, au tras cea din urmă cacealma: inginerii au cerut orașului să dea mită, și părinții orașului s-au arătat întru totul de acord, dar au hotărît o sumă de rîs, încît inginerii au socotit de datoria lor să așeze gara la o depărtare de zece verste, chiar la uzină. Trenurile goneau nebunește pe lîngă oraș. Și cu toate acestea, localnicii au întîmpinat primul tren ca pe o sărbătoare: au ieșit grămadă pe malul Vologăi, iar băiețandrii, dornici să vadă mai bine, s-au urcat pe acoperișuri și în sălcii.

Cel dintîi tren care s-a oprit în dreptul orașului a fost un tren revoluționar. Cu trenul acesta s-a întors la Ordînin Donat, copleșit de amintirile amare ale tinereții, plin de ură și de energie. Donat nu cunoștea viitorul. Donat cunoștea trecutul și trecutul acesta Donat voia să-l distrugă. Donat venise ca să clădească noul; el ura vechiul. Donat n-a călcat pragul lui tătîne-său.

Prin orașul străvechi, prin kremlinul neînsuflețit umblau oameni cu steaguri și cîntau cîntece roșii ; cîntau cîntece și forfoteau gloate de oameni, la ceasul cînd înainte vreme străvechiul oraș de negustori, cu mănăstirile, catedralele și turlele lui, cu străzile lui așternute cu piatră de rîu, dormea adînc, la ceasul cînd înainte vreme viața pîlpîia numai dinapoia zidurilor de piatră cu zăvozi la porți. De jur-împrejurul Ordîninului se întindeau păduri, și în păduri se ridicau vîlvătăile ce cuprindeau conacele boierești, și din pădurile acestea porniră să se reverse țăranii cu saci și cu

grîne.

Casa negustorului Ratcin a fost rechiziționată pentru Garda Roșie. În casa lui Blanmanjov s-a instalat Donat. Donat umbla peste tot cu arma în spinare, părul lui Donat era cîrlionțat ca și odinioară, dar în ochii lui se aprinsese un foc rău focul patimii și al urii. Prăvăliile din hala de sare au fost dărîmate. De sub dușumele au ieșit la iveală, tulind-o în toate părțile, mii de șobolani. În beciuri era pusă la păstrare carne de porc stricată, în temelii s-au găsit cranii și oase de om. Hala de sare a fost dărîmată din porunca lui Donat. În locul ei se clădea o Casă a poporului.

Cam asta e tot.

Și încă ceva (dacă nu ți-e lene, du-te și vezi!): în fiecare zi, dimineața, la șapte fără cinci, pe șantierul Casei poporului, chiar în locul unde se afla prăvălia „Ratcin și Fiul“, în fiecare zi se arată un moșneag gîrbovit de ani, cu ochelari rotunzi, cu o șapcă vătuită pe cap, sprijinindu-se într-un toiag, și se așază prin apropiere, pe un stîlp de piatră din marginea străzii, unde stă toată ziua, pînă seara, la ceasurile șapte și jumătate. Este Ivan Emelianovici Ratcin, strănepotul lui Dementi.

În oraș bîntuie foametea, în oraș e amărăciune și bucurie, în oraș sunt lacrimi și rîsete. Pe deasupra orașului trec primăveri, toamne și ierni. Pe noul drum de fier se tîrăsc desăgarii, vărsatul și tifosul.

Pe poarta kremlinului din Ordînin nu mai stă scris :

Mîntuiește, Doamne,
Ăst oraș și pre norodul tău,
Și binecuvîntează
Pe cei ce intră aice pe poartă.

De altminteri, în oraș, în afară de negustori mai erau nobili, mic-burghezi și raznocinți[9], iar orașul se afla la o mie de verste de oriunde, în părțile de peste Kama, înconjurat de păduri, și în oraș au dat năvală *albii*.

Scrisa cronicarului glăsuiește astfel despre pămînturile Ordîninului:

> „Orașul Ordînin e durat din piatră. Iar cele pămînturi sunt bogate în piatră care arde și în zăcămînt magnetic, de care se lipește fierul“, —

și dincolo de Ordînin s-a înălțat o uzină metalurgică. Cît despre pămînturile Ordîninului, ele sunt alcătuite din viroage, vîlcele, lacuri, păduri, pădurici, bălți, țarini și drumuri de țară, peste care străjuiește cerul domol. Uneori, cerul e posomorît, învăluit de nori cenușii. Uneori, pădurea rîde cu hohote și geme, uneori, vara, arde. Drumurile se tîrăsc șerpuind, sunt ca un fir strîmb de ață, fără sfîrșit și fără început. Cînd i se urăște cîte unuia de atîta mers și vrea să o ia mai de-a dreptul, se abate de la drum și, după ce rătăcește o vreme, se întoarce în același loc! Două făgașe, flori de pătlagină, o cărăruie, iar în jur, afară de cer sau de lanurile de secară, vezi ori zăpadă, ori pădure fără sfîrșit, fără început, fără de margini. Și oamenii calcă drumul cîntînd înăbușit; pentru unii, cîntecul întruchipează aleanul, așa cum îl întruchipează și drumul. Orașul Ordînin s-a născut în ele, cu ele, din ele.

[9] Nume dat în Rusia, începând din secolul XVIII, intelectualității ridicate din rândurile funcționărimii, micii burghezii, negustorimii și țărănimii, care a avut un rol important în mișcarea revoluționară și în dezvoltarea științei și culturii.

În letopiseț și în „Istoria Velikorossiei, a Religiei și a Revoluției“, cronicarul, arhiepiscopul Silvestr al Ordîninului, grăiește astfel despre oamenii din părțile Ordîninului:

> „Trăiau în păduri, ca fiarele, și se hrăneau numai cu scîrnăvii, suduiau în fața părinților și a nurorilor; nu se căsătoreau între ei, dar puneau la cale tot soiul de jocuri, între sate, se adunau la aceste jocuri, la danțuri și la tot soiul de petreceri diavolești, și aici își alegeau miresele, răpindu-le pe cele cu care cădeau la învoială; aveau cîte două și trei neveste; cînd murea cîte unul, îi făceau pomenire, apoi aprindeau un foc mare (rug) și, așezînd mortul în flacără, îl ardeau, iar în urmă, adunîndu-i oasele, le hodineau într-un vas mic, pe care-l puneau pe un stîlp în marginea drumului, ceea ce fac și pînă-n ziua de azi“.

Și iată cîntecul de azi în viforniță :

Viforniță. Un pîlc de pini. O poiană.
Spaimă.
Șooia, șo-oia, șoooiaa...
Gviiuu, haauu, gviiiuuu, gviiiiuuuu, haaauu...

Și:

Glav-bumm!
Glav-bumm !
Gu-vuz! Guu-vuuz!...
Șoooia, gviiuu, haaauuu...
Glav-bummm!! [10]

[10] Onomatopee intraductibile, legate, mai toate, de denumirea abreviată a unor instituții, întreprinderi și organizații obștești, create imediat după Revoluție de către puterea sovietică.

Și…

Kitai-Gorod[11]

Asta e din peregrinările lui.

S-a început la Moscova, în Kitai-Gorod, dindărătul zidului chinezesc, în hudițele și curțile de piatră, sub felinarele de gaz — un deșert pietros. Ziua, în dosul zidului chinezesc, Kitai-Gorodul se foia cu milionul lui de oameni și cu milionul lui de vieți omenești — cu meloane, pălării de fetru și sumane — el însuși cu melon și cu o servietă burdușită de înscrisuri, acțiuni, polițe, frahturi, efecte de bursă, cu icoane, piei, manufactură, stafide, aur, platină, Martianîci, din cap pînă-n picioare așa, cu melon, întocmai ca Europa, în schimb, noaptea, în hudițele și în ogrăzile de piatră dispăreau meloanele, se înstăpîneau pustiul și tăcerea, hălăduiau cîinii, felinarele abia pîlpîiau printre pietre, și numai dinspre Zareadie și înspre Zareadie umblau oameni, rari ca și cîinii, cu șepci pe cap. Și atunci, în pustietatea asta, de prin ogrăzi, și de sub porți ieșea tîrîș celălalt: Kitai-ul fără melon, Imperiul Ceresc, care se întinde undeva dincolo de stepe, în Răsărit, dincolo de Marele Zid de Piatră, și privește lumea cu ochii lui oblici, semănînd cu bumbii de la mantalele soldaților ruși. Acesta e un Kitai-Gorod.

Și iată al doilea Kitai-Gorod.

La Nijni-Novgorod, în Kanavina, dincolo de Makari, în

[11] Cartierul chinezesc – cartierul comercial al vechii Moscove.

lungul căruia se așeza cu fundul ei masiv aceeași Ilinka[12] de peste zi a Moscovei, în noiembrie, după milioanele de puduri, butoaie, bucăți, arșini și coturi de mărfuri schimbate în septembrie pe ruble, franci, mărci, lire sterline, dolari și altele, după dezmățul din octombrie, pe sub perdeaua ca o Volgă revărsată de vinuri, icre, „Veneții", băuturi „evropenești", „tătărești", „persiene" și „chinezești", dimpreună cu ocale de spermatozoizi, în noiembrie, în Kanavina, în zăpadă, în rîndurile de prăvălii și gherete bătute în scînduri, din pustietate, privește cu niște bumbi soldățești în loc de ochi : Kitai-ul de noapte al Moscovei, adăpostit după Marele Zid de Piatră. Tăcere. Mister. Fără melon. Bumbi soldățești în loc de ochi.

Cel din Moscova noaptea, de cu seară pînă dimineața. Cestălalt — iarna, din noiembrie pînă în martie. În martie, apele Volgăi vor potopi Kanavina și vor duce Kitai-ul în Caspica.

Asta e din peregrinările lui.

Și iată al treilea Kitai-Gorod.

Iată-l. O văgăună, un pîlc de pini, zăpadă, iar mai departe — munți de piatră, un cer de plumb, un vînt de plumb. E o zăpadă afînată, pini uzi mărginesc locul din trei părți și de trei zile bate vîntul : semnele vremii spun că vîntul mănîncă zăpada. Suntem în martie. Între pini stă așezată colonia muncitorească, dincolo de dealuri se întinde orașul, în vale, s-a aciuiat uzina. Coșurile nu scot fum, furnalul a amuțit, așa cum au amuțit și secțiile uzinei acoperite de zăpadă și de rugină. Stăruie o tăcere de oțel. Iar din secțiile pline de funingine, din freze și strunguri, din ciocane și macarale, din

[12] Stradă în Kitai-Gorod, cu o intensă activitate comercială.

furnal, din laminor și din barele ruginite de metal, privește Kitai-ul, și surîd (așa cum pot ei să surîdă!) bumbii soldățești.

Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriașa piatră de moară a revoluției a măcinat Ilinka, și Kitai-ul a ieșit din Ilinka și a pornit-o tîrîș...

— Încotro ? !

— A ajuns pînă la Taejevo ? !

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Furnalul are să se aprindă iarăși, barele de metal au să se rostogolească din nou, strungurile și frezele vor porni iarăși să dănțuiască !

— Nu-i adevăra-at ! Nu-i adevăra-at ! — și asta nicidecum isteric, poate doar cu o furie rece, strîngînd din fălci. Asta o spune Arhip Arhipov.

Notă necesară

Asta-azi, în zilele noastre.

Albii au plecat în martie și uzina a rămas în martie. În schimb, orașul (orașul Ordînin), se află în iulie, iar satele și cătunele în toate răstimpurile anului. De altminteri, fiecare vede singur și sculăria lui, și luna în care se află. Orașul Ordînin și uzina din Taejevo sunt alături și totuși la o mie de verste de oriunde. Donat Ratcin a fost ucis de albi : despre el — atît.

Expunere

Capitolul I. Aici se vînd roșii

În oraș toate sunt rînduite ca la oraș.

Străvechiul oraș e mort. Orașul are o mie de ani.

Cerul torid își revarsă dogoarea și cînd se va înnsera, amurgul galben va stărui îndelung. Cerul torid e tot albastru și adînc fără de capăt; bisericuțele, galeriile mănăstirii, casele, pămîntul — ard. E un vis aievea. În liniștea de pustiu, din cinci în cinci minute, bate cu un dangăt de cristal orologiul catedralei: Don! Don! Don! Zilele acestea, visele sunt aievea.

Pe poarta mănăstirii o inscripție roșie, cu o stea roșie :
Secția Gărzii Populare a Sovdepului[13]
din Ordînin

În poarta mănăstirii o sentinelă. Din chiliile depărtate răzbate în pustiul zilei glasul unui clarinet: șeful gărzii populare, tovarășul Ian Laitis, învață să cînte la clarinet. Străveche e mănăstirea Vovedeniei; de la o chilie la alta, de la o biserică la alta se întind galerii, de zidurile albe s-au lipit mici acareturi ajunse cafenii cu trecerea anilor. Noaptea, mănăstirea seamănă, ca și biserica Sfîntul Vasili Blajennîi, cu un decor de teatru. Mănăstirea Vovedeniei dăinuie de pe vremea cînd Rusia, pornind de la Moscova, de la barierele

[13] Sovietul de deputați.

Moscovei, a mers către Răsărit și miază-noapte, în păduri și pustietăți, din mănăstire-n mănăstire, în plin raskol. Orașul Ordînin se află în ținutul de peste Kama; la marginea de miază-zi a cerului se întind stepe, către miază-noapte — păduri și mlaștini, către răsărit — munți. Orașul stă așezat pe un deal, pe malul rîului Vologa, în păduri. Orașul e din piatră. Și nu se știe cine de la cine își trage numele: prinții Ordînin de la oraș, ori orașul de la prinții Ordînin ?[14]

Ultima oară orașul a trăit cu șaptezeci de ani în urmă. A avut Rusia — o epocă naiba știe cum să-i zici epocii acesteia ! — cînd, de fapt, nici Rusia însăși nu exista, și era o întindere nesfîrșită, uscată de arșiță, cu stîlpi vărgați din verstă-n verstă, prin dreptul cărora goneau spre Petersburg cinovnicii, ca să-și citească acolo dinaintea împăratului iscălitura savantă, și cinovnicii nu aveau fețe, ci ceva plictisit și albastru oficial ca postavul uniformei de jandarmi: nu degeaba goneau pe arșița de iulie cu șubele pe ei, așa cum scrie Gogol, goneau pentru ca la bariere, în gheretele vărgate, să schimbe foile pentru caii de poștă și să străbată orașele cu zurgălăii înfundați. Avea Rusia în vremea aceea fața plictisită, ca și fețele cinovnicilor, și semănau acele zile cu pîrjolitorul iulie, aducătorul de foamete și secetă. Nu degeaba, epoca aceea s-a slobozit cu Sevastopolul. Și din epoca aceea a rămas în kremlin, lîngă barieră, chiar peste drum de poarta mănăstirii, o casă — de o arhitectură vulgară ! — cu o gheretă vărgată la poartă, spoită cu chinovar, dar cu pilaștri albi între ferestre și cu ancadramente albastre. Prinții Ordînin s-au despărțit în două ramuri : Ordînin și Volkovici, dar și generalii Volkovici

[14] De altminteri, în ce îi privește pe prinții Ordînin, aceștia au degenerat de pe acum în negustori, (n.a.)

au dispărut. În odaia din colț, din dreapta, stătea Andrei Volkovici, Ia demisol locuia cizmarul Semion Matveev Zilotov, încăperile de la mezanin le închiriau domnișoara sovietică Olga Kunț și Serghei Sergheevici, un cetățean. Cît despre prinții Ordînin, aceștia s-au instalat în celălalt capăt al parcului, în apropiere de Puntea Veche, lîngă Catedrala Veche, și nu în casa familiei, ci într-o casă de negustori : *a mămucăi Ordînina.*

În fața casei se află poarta mănăstirii, în dreapta — piața catedralei, tocită de veacuri, sleită de multele arșiți, dincolo de piața catedralei e casa Ordîninilor, cu o arhitectură la fel de vulgară (fostă casa negustorilor Popkov!), în spate se cască o rîpă pe malurile căreia cresc pini cu trunchiuri arămii. Din deal, de la barieră, se vede rîul Vologa, dincolo de rîu, dincolo de țarini și de uzină, departe de păduri se văd clopotnițe albe: cele din Redenevo și altele. Iar dincolo de pădure, pe alte coline, se înalță coșuri negre : coșurile uzinei, și asta e altceva.

Cerul torid își revarsă dogoarea, seara va pogorî un amurg galben, și tot atunci, la poalele dealului se vor aprinde focuri: își vor fierbe o zeamă înfometații, cei care se tîrăsc cu miile în stepă, după pîine; și de sub poalele dealului vor răzbi cîntece de alean. Orașul va dormi: orașul a îmbătrînit în stare de război. Peste noapte, dinspre luncile și coturile rîului se vor ridica neguri. Noaptea umblă prin oraș patrule, zăngănindu-și armele. Noaptea, cetățeanul Serghei Sergheevici va coborî la Semion Zilotov, numai în cămașă și izmene, primenit proaspăt, se va așeza după obiceiul burlacilor pe pervazul ferestrei, adunîndu-și sub el picioarele umflate, și se va apuca să vorbească despre maioneză și despre pîrjoalele de vițel.

— Don! Don! Don! bate orologiul catedralei. Alte vremuri. Veacul nostru.

Cizmarul Semion Matveev Zilotov, stafidit de reumatism, are fața schimonosită într-o strîmbătură. Clipind din singuru-i ochi, zice:

— Suntem în anul opt mii patru sute douăzeci și șapte ![15] Și adaugă ironic: Nu crezi ? Poftim, controlează! Eu unul mă jur: pe diavolul meu, pentagrama !

La Semion Matveev Zilotov, în geamul de la demisol, în afară de firma lui înfățișînd o cizmă, drept în fața inscripției :

Secția Gărzii Populare a Sovdepului
din Ordînin,

stă lipită înștiințarea:

Aici se vînd roși,

și dedesubt e desenată o roșie.

Ard pietrele. În kremlin e pustiu. Alte vremuri. Vis aievea. La amiază se va întoarce de la slujbă Olenka Kunț, de la Secția Gărzii Populare, fredonînd romanțe, iar cînd va coborî amurgul galben, ea va merge cu prietenele ei la cinematograful „Veneția“.

Orologiul catedralei răsună:

[15] Anul 2919 – incorect – de fapt 1919 . Era bizantină, care a calculat anii de la facerea lumii, a pornit de la traducerea greacă a Vechiului Testament (Septuaginta) și de la tradiția ebraică. Data creației a fost stabilită la 5508 ani înaintea nașterii lui Iisus Hristos. Astfel, pentru a determina anul curent în era bizantină, se adaugă 5508 la anul curent al erei noastre.

— Don ! Don ! Don !
Aici se vînd roși.

Olenka Kunț și mandatul

Ziua s-a ofilit în amurgul galben, o dată cu lăsarea nopții s-au ridicat neguri cenușii. La mănăstire, în cursul dimineții, la serviciu, Olenka Kunț a multiplicat mandate la mașina „Reneo“. În micuța chilie totul era ca mai înainte, ca pe vremea călugărițelor, curat și luminos, în gemulețele deschise se răsfățau la soare mușcate și balsamine, în grădina mănăstirii ciripeau păsărele. Olenka Kunț învîrtea de mînerul mașinii de multiplicat :

„Mandat
Prin prezentul, tov. .....este
împuternicit să efectueze o percheziție la cet.....
și în caz de necesitate să procedeze la arestarea lui.
Comandantul Gărzii .....
Secretar .....”

Și sub cuvîntul „secretar“, Olenka Kunț se iscălea cu scrisul ei stîngaci, dar făcea totuși o codiță: „O.Ku“ — cîteva bețișoare și o codiță.

La mănăstire, la comitetul executiv (și aici se răsfățau la soare, în ferestrele mici, balsamine) se adunau dimineața — și aceasta un semn al vremii oameni de piele în haine de piele (bolșevici !): toți o mîndrețe de bărbați, plini de cutezanță, înveșmîntați în piele, voinici, cu cîrlionții zbucnind de sub șapca dată pe ceafă, vădind voință mai mult decît orice în

fălcile strînse, în cutele obrazului, în colțurile buzelor, în mișcările măsurate. Tot ce era mai bun din rusească gintă, moale și butucănoasă. Și dacă se purtau în haine de piele, era și asta bine: pe de-alde ăștia nu-i duci cu psihologiile siropoase; uite așa am hotărît, uite așa am chibzuit noi, uite așa vrem noi și basta ! - atîta știu ei. De altminteri, se pare că nu-i unul care să-l fi citit pe Karl Marx. Piotr Orești a spus despre ei (despre noi!): „Golănimea slobodă-o lăsați, căci de nu — voi fi-veți spînzurați !“ Arhip Arhipov ședea din zori la comitetul executiv și scria frămîntat de gînduri; ziua l-a găsit cu fruntea albită aplecată deasupra unei foi de hîrtie, cu sprîncenele înnodate, cu barba puțin răvășită, dar aerul din preajmă (nu așa cum se întîmpla de obicei după o noapte de veghere) era curat, pentru că Arhipov nu fuma. Iar cînd au venit tovarășii și Arhipov le-a întins foaia aceea de hîrtie, printre altele tovarășii au citit și aceste neînfricate cuvinte: *moarte prin împușcare.*

În aceeași dimineață, la mănăstire, într-o chilie retrasă, cu balsamine în geam, în turnul dintr-un colț al clădirii, năpădit de mușchi, arhiepiscopul Silvestr, năpădit și el de mușchi, așa cum îi mersese vestea, scria la cartea lui despre „Velikorossia, Religia și Revoluția“. Arhiepiscopul Silvestr, fost prinț și ofițer într-un regiment de cavalerie de gardă, acum un popă mic și cărunt, năpădit de mușchi, într-o sutană neagră, ședea la o măsuță încărcată de hîrtii, și pe măsuță, printre hîrtii, adăstau un coltuc de pîine neagră și un ulcior zvelt cu apă de izvor. Geamul cu balsamine se afla foarte sus, iar la ușă veghea un poslușnic, negru și mărunțel, singurul din mănăstirea de maici, nimerit aici cu totul din întîmplare. Micul popă năpădit de mușchi scria zorit, în vreme ce micul poslușnic, furat de gînduri, îngîna cîntece vechi rusești,

moleșit de arșița zilei.

O.K. (— cîteva bețișoare și o codiță).

După orele de serviciu, Olenka Kunț s-a dus la cantină, a stat de vorbă cu prietena ei despre o nouă cunoștință de la Finanțe, și apoi a luat-o acasă (toți cavalerii au fost rînd pe rînd adoratorii Olenkăi Kunț și în fiecare săptămînă ea avea altă prietenă căreia îi destăinuia secretele). De la portiță și pînă la intrarea din dos au alergat pe scîndurile așternute peste iarba din curtea părăduită, bocănind din tocuri, apoi au urcat la mezanin, pe scara șubredă, trecînd pe lîngă closetul cu miros sufocant, apoi au deschis larg geamurile și s-au apucat să cînte :

În grădina-nmiresmată unde noi ne-am întîlnit,
Un boschet de crizanteme...

Curînd au dat fuga iarăși în curte, s-au dus în grădină și au mîncat zmeură. Ziua s-a ofilit, mistuindu-se în amurgul galben, iar seara, Olenka Kunț s-a dus la cinematograful „Veneția“, unde „juca“ Vera Holodnaia. La „Veneția“, lîngă Olenka Kunț a venit și s-a așezat comandantul Gărzii Populare, tovarășul Ian Laitis, și pe întuneric, cînd „juca“ Vera Holodnaia, tovarășul Laitis îi tot strîngea mîinile Olenkăi. Pe urmă, Olenka Kunț s-a dus cu Laitis la rîpă — în fundul rîpei ardeau în negură focurile înfometaților, serile erau înnegurate, și orașul în stare de război stătea mut printre păduri și printre mlaștini: Olenka Kunț rîdea cu hohote atunci cînd patrulele cereau permisul și, rîzînd așa, se lipea naiv de tovarășul Laitis. Tovarășul Laitis, îmbrăcat într-o haină de catifea, îi vorbea despre muzică, despre Beethoven, despre vioară și clarinet.

Olenka Kunț s-a despărțit de tovarășul Laitis la portița

grădinii, a străbătut grădina și a intrat în casă; pentru o clipă la mezanin s-a făcut lumină, după care casa s-a cufundat în tăcere. Era o noapte întunecoasă, și dinspre Porecie se tîrau neguri cărunte și jilave.

Și atunci, la poartă (acolo unde era o gheretă vărgată) a sunat cu putere clopotul. Clopotul a sunat a jale. La poartă stătea tovarășul Laitis cu o patrulă de soldați. I-a deschis Andrei Volkovici.

Tovarășul Laitis a întrebat:

— Unde zdă aisi ofiserul nobil, zdudentul Volkovis ?

Andrei Volkovici i-a răspuns nepăsător:

— Ocoliți casa și urcați pe scară, la primul etaj.

Și, zicînd acestea, a căscat, a mai zăbovit nițel la portiță și apoi a luat-o alene spre casă, către intrarea principală. Tovarășul Laitis, urmat de soldați, în șir cîte unul, s-a îndreptat spre intrarea din dos, călcînd pe scîndurile întinse în iarbă. Scara l-a dus la o ușă bătută în scînduri.

— Nu-i acilea.

— Spargeți ușa !

Au spart ușa și au dat peste niște mobilă șchioapă și peste o masă de biliard. Printr-o altă ușă au pătruns într-o odaie de la mezanin, cu podeaua putrezită, care scîrțîia sub pașii lor grei; brichetele au luminat slab și fumegînd, în semiîntunericul din jur; umbre cenușii s-au clătinat în încăpere, făcînd să se scuture varul de pe pereți.

— Nu-i acilea ! E acolo, mai sus, o scăriță pe palier.

La mezanin i-a izbit în nări acreala nopții și un miros de încăpere locuită. Pe ușa lui Serghei Sergheevici era prinsă o carte de vizită. Serghei Sergheevici s-a arătat în prag numai în cămașă și izmene, cu o lumînare în mînă; cu fața buhăită; tremura ca un plop; făcea să tremure, risipindu-se, și flacăra

lumînării.

— Unde stă, aici, Volkovici ?

— Nu stă aici ! Stă jos ! De la intrarea principală în stînga, ocupă două camere !

— Căutați peste tot ! înconjurați casa !

Andrei Volkovici părăsise casa.

Tovarășul Laitis i-a arătat lui Serghei Sergheevici mandatul semnat de Laitis, prin care tovarășul Laitis era însărcinat să facă o percheziție și să procedeze la o arestare; mai era acolo o semnătură a Olenkăi Kunț:

O. Ku (— cîteva bețișoare și o codiță).

La ușa Olenkăi Kunț a ciocănit cineva ! Olenka Kunț plîngea, în odaie la ea a intrat tovarășul Laitis.

— Nu e frumos! Nu e frumos! Sunt dezbrăcată, dumneata plecați !

Olenka Kunț avea o gramatică a ei și de cîte ori se adresa cuiva cu dumneata, socotea o necuviință să folosească verbul la singular, în loc de „dumneata mă iubești?“, Olenka Kunț spunea: „dumneata mă iubiți?“.

Olenka Kunț ședea pe patul de fier, cu picioarele strînse sub ea, numai în cămașă, iar în dreptul patului, se vedea prin fereastră geana liliachie a cerului. Cămașa nu-i ascundea goliciunea, cu toate că Olenka Kunț își împreunase mîinile pe piept, și ochii tovarășului Laitis s-au pironit pe sînii ei, după care au alunecat spre genunchii rotunzi. Plîngînd, Olenka și-a strîns cochet buzele ca două vișine.

— Nu e frumos, nu e frumos! Sunt dezbrăcată. Mi-e milă de Andriușa. Dumneata plecați !

Tovarășul Laitis i-a făcut pe voie. Serghei Sergheevici alerga încoace și încolo prin casă, lăsîndu-se greoi cînd pe un picior, cînd pe celălalt, silindu-se să se arate serviabil. Andrei

Volkovici n-a fost găsit. Comandantul Gărzii Populare a plecat. Serghei Sergheevici l-a petrecut pînă la poartă. Pe străzi se tîrau negurile, în depărtare mijea geana liliachie a cerului.

Olenka Kunț plîngea în tulbureala cenușie de la revărsatul zorilor, tare necăjită plîngea Olenka Kunț: îi părea rău de Andriușa Volkovici și, în afară de asta, îi plăcea să plîngă. În tulbureala cenușie de la revărsatul zorilor, casa răsună de niște hohote puternice: Serghei Sergheevici rîdea să se prăpădească. Serghei Sergheevici porni cu pași grei, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt, pe scara de piatră ce ducea la subsol, la Semion Matveev Zilotov. Semion Matveev stătea lîngă sobă, în sobă ardea focul și lîngă foc erau puse la încălzit, în borcănașe, niște dresuri.

— Ai văzut ? vorbi Serghei Sergheevici sarcastic, și izbucni iarăși în rîs, ținîndu-se cu mîinile de burtă.

Semion Matveev mormăi drept răspuns :

— Pintogramă, nu pintogon.

— Bravo lui! Hai?! El deschide și tot el îi trimite prin dos! Hai?! Ha-ha! Prinde orbul, scoate-i ochii! Ha-ha!...

— Dacă-mi pare rău de ceva, e că-i rus. Pe diavolul meu! Dară: vezi semnul ăsta ? străinul gata, l-au găsit !

— Ai văzut ? ! Ha-ha ! Tot cu fierturile ? Mai bine ai pune la prăjit o fripturică de porc. Ha-ha, vezi să nu găsești !

Zorile veneau cu o mahmureală cenușie, murdară, pe străzi se tîrau neguri jilave. În zorii zilei, se auzi în ceață cornul unui păstor, sunînd încet și a jale, ca în zorii nordici din părțile Permului.

Serghei Sergheevici se așeză pe pervazul geamului, burlăcește, adunîndu-și sub el picioarele amorțite. Lîngă sobă se încălzeau la foc, în ulcele, niște cleiuri. De după sobă stătea trasă în mijlocul odăii o măsuță, pe care se aflau mai

multe cărți deschise, precum și un glob pământesc, cu Rusia colorată în roșu. Semion Matveev Zilotov, cu un aer tare preocupat, tot plimba ulcelele de la sobă la masă, călcînd ca un dulău bătrîn.

Gazda luă de pe masă un carton în formă de pentagon, în mijlocul căruia, într-un cerculeț, era scris cuvîntul Moscova, iar în colțuri — Berlin, Viena, Paris, Londra, Roma. Se apropie tăcut de Serghei Sergheevici și apropie unele de altele capetele pentagonului: Berlinul, Viena, Parisul, Londra și Roma se împreunară. Apoi, dezdoi colțurile și îndoi altfel pentagonul: Berlinul, Viena,

Parisul, Londra și Roma se aplecară deasupra Moscovei și cartonul semăna acum cu o pătlăgea colorată dedesubt în roșu.

— Vezi semnul ăsta? vorbi Semion Matveev Zilotov, grav din cale-afară. Adunîndu-se laolaltă capitalele altor țări s-au închinat Moscovei. Dar Moscova a rămas umilită.

Semion Matveev se duse lîngă sobă și turnă ceva dintr-o ulcică în alta; lichidul sfîrîi, iscînd un fum liliachiu și miros de pucioasă.

— Pentagrama, zise Semion Matveev, și se opri în dreptul mesei, rezemîndu-se cu o mînă de glob. Jură-mi: pentagrama, pe diavolul meu, și am să-ți spun o mare taină.

— Ce ? întrebă Serghei Sergheevici.

— Jură : pentagrama, pe diavolul meu ! Am să-ți dezvălui o mare taină. Vezi ce se petrece în Rusia ?

— E știut lucru ce se petrece: mitocanocrație, foamete, jaf! glăsui Serghei Sergheevici. Carnea de porc a ajuns la șaptezeci și cinci ! Ce se petrece, zici ? ! Rusia umblă cu picioarele-n sus. Serghei Sergheevici zîmbi. Ia, mă rog, du-te și-mi ia niște salam afumat, he-he! Serghei Sergheevici zîmbi iarăși, înveselit, cu un zîmbet veninos: Ha-ha!... Auzi, la

Andrei: „Poftiți, urcați sus!“ Ha-ha! Văzuși?! Ha-ha!

— Stai nițel ! exclamă Semion Matveev Zilotov, și izbi globul cu palma. Rusia împotriva întregii lumii? în Rusia e foamete, răzmeriță, moarte! Și așa va fi douăzeci de ani! Jură și-o să afli o taină...

Serghei Sergheevici se înveseli de-a binelea, păstrînd același zîmbet veninos.

— Mă rog, uite că jur !

— Jură : pe diavolul meu, pentagrama !

— Jur: pe diavolul meu, pentagrama! Și?!

Semion Matveev făcu o mișcare stîngace, se lăsă pe vine, își redobîndi echilibrul și spuse în șoaptă:

— Peste douăzeci de ani, Rusia se va salva. În mănăstire, din chilia stareței, unde stă acum Laitis, tovarășul, pornește o galerie care duce la biserica de iarnă. Chiar în altar !

— Ce vrei să spui ?

— Un străin, Laitis, tovarășul ! În altar ! Peste douăzeci de ani va veni un mîntuitor. Rusia se va încrucișa cu un alt popor. Mîntuitorul va fi dat în seama înțelepților arabi. O să-l cresc eu !

— Ce vrei să spui ?

— Olga Semionovna Kunț și străinul Laitis. E o frumusețe de fată. Neprihănită. Altarul se va înroși de sînge. Pe urmă, totul o să ardă și străinul va fi trecut prin foc !

— Ce vrei să spui? Vrei cumva să-l răzbuni pe Volkovici? Serghei Sergheevici rosti întrebarea serios, abia auzit.

— Nu, eu vreau să salvez Rusia !

(...Și atunci, pe sub porți privește cu bumbii soldățești Kitai-ul, Imperiul Ceresc...)

— Și ce-are a face Olga Semionovna cu toate astea ?

— Olga Semionovna e neprihănită ! O frumusețe de fată !

— Nu cumva vorbești așa — de foame ? Mai bine, în loc de dresurile astea, ai pune o ciorbă la fiert... Haide, zău, e vremea!

— Ascultă ! Privește !

Semion Matveev Zilotov luă de pe masă o carte groasă și se apucă să citească :

> „Cine va cuteza să ne izbăvească de toate fărădelegile ce ne fac de rușine veacul, de toate viciile care aduc vătămări statelor, de toate neorînduielile, generale și particulare, care fac societatea să geamă? Din adîncurile pămîntului și pînă la mărețul astru al zilei, toate ne duc la cunoașterea Vinovatului de sine stătător, care ține lanțul făpturilor și care el singur e începutul tuturor. Totul vestește asta în aceeași vreme sufletului, minții, dar mai cu osebire simțirii lăuntrice, care nu înșală niciodată pe cel ce întreabă. Cu cît ne adunăm mai mult gîndurile, cu atît deslușim mai vîrtos semnul acesta al puterii nemărginite, pecetea aceasta a măreției, înfățișată din toate laturile și pe toate lucrurile!“

Semion Matveev trăia ca un sihastru, retras la el la demisol ca într-o cochilie; cuibărit pe cuptor, era destul să zvîrle o dată din picior, că pîslarul zbura într-un colț; era destul să dea din celălalt picior, că și perechea pîslarului se rînduia în colț, alături de cel dintîi; era destul să facă o mișcare mai repezită, că se prăbușeau cărămizile desprinse din tencuială; dar asta nu se întîmpla niciodată, pentru că el obișnuia să stea și în somn chircit ca un ciudat semn de întrebare. Dacă voia să aibă lîngă el, noaptea, pe întuneric, „Pentagrama sau semnul masonic, traducere din limba franceză“, Semion Matveev se apleca de pe cuptor și lua fără

greș de pe masă „Pentagrama“, iar paginile le știa pe dibuite.

Tulbureala cenușie a zorilor se trase de pe fața pământului — începea o zi senină și călduroasă. Negurile cenușii se ridicaseră în tăriile cerului. Serghei Sergheevici urcă sus, la el. Olenka Kunț se sculase și se spăla, împroșcînd apa cu zgomot și, spălîndu-se așa, dădu să cînte:

În grădina-nmiresmată unde noi ne-am întîlnit...

— dar își aduse aminte de tovarășul Laitis și amuți, jignită. Serghei Sergheevici își făcu pe plită o cafea din secară prăjită; închizînd ușa cu grijă, scoase de undeva dintr-o tainiță o bucățică de zahăr și o felioară de brînză; bău cafeaua pe un scaun, pe care așternuse un șervețel. După ce-și sorbea cafeaua, Serghei Sergheevici își aprindea o țigară și se bărbierea, pe urmă își punea haina de șantung, mîncată de sudoare la subsuori și se ducea la slujbă, la Casa de economii, unde, la fiecare zi întîi a lunii scria în „Registru“ că „în luna care s-a încheiat nu s-au efectuat nici un fel de operațiuni“ și „nu s-au făcut depuneri“. Înainte să se ducă la slujbă, Serghei Sergheevici intra într-o căsuță, unde putea să schimbe o pereche de butoni pe unt. La slujbă, în zăpușeala zilei, bîzîiau muștele; Serghei Sergheevici, leoarcă de sudoare, juca cu ajutorul său preferans, cu o mînă moartă. După slujbă, Serghei Sergheevici se ducea la cantina sovietului, lua mîncarea în sufertaș și mînca acasă, pe același șervețel. După masă dormea, iar seara ieșea pe bulevard să se plimbe.

Filozofa și el puțintel cu privire la renaștere...

Moartea bătrînului Arhipov

(alt iubitor de cărți), în aceeași dimineață

Zorile se iscau dintr-o tulbureală cenușie, murdară. În zori sună cornul păstorului încet și a jale, ca în zorii nordici din părțile Permului. Auzind cornul păstorului, grădinarul Ivan Spiridonovici Arhipov s-a sculat în căsuța de sub deal, s-a sculat Ivan Spiridonovici și s-a spălat cu migală în cerdac, dintr-un ulcior de lut, după care, suflecîndu-și mînecile surtucului, a muls vaca în grajd, și, altminteri decît în celelalte zile, nu s-a mai dus în grădină, pe răzoare.

Zorile se iscau din tulbureală. În casa afumată a lui Ivan Spiridonovici, în odaia cu geamuri scunde, în care atingeai tavanul cu creștetul, stătea o masă de scris din lemn de nuc (coborîtă, de bună seamă, din podul Volkovicilor — casa lor era sus pe deal, taman deasupra capului, iar Arhipovii se trăgeau din slujitorii Volkovicilor), și mai stătea și o canapea de piele, pe care Ivan Spiridonovici dormea întotdeauna îmbrăcat. După ce aprinse cele două lumînări de pe masă, făcînd să se învinețească lumina zorilor de-afară, Ivan Spiridonovici se așeză la masă și, cu ochelarii pe nas, cu fața trasă și posomorîtă, se apucă să citească dintr-o carte groasă de medicină. Tot în zori se trezi, la el în odaie, și fecioru-său, Arhip. Flăcăul veni voios la bucătărie, în haina lui de piele, și așa, în picioare, bău niște lapte și mîncă un coltuc de pîine de secară. Taică-său lăsă cartea și se tot plimba prin odaie, ținîndu-se drept, ca de obicei, cu mîinile la spate, cîtuși de puțin bătrînește.

— Tu cum gîndești, poți să te-ncrezi în medicină? întrebă

bătrînul, uitîndu-se cu nepăsare pe geam.

— Medicina e o știință. Dar de ce mă-ntrebi ?

— Așa. Am luat și eu o carte de la Daniil Alexandrîci și-am frunzărit-o nițel... Ce zăpușeală, ce zăpușeală!... Și eu zic la fel, că poți. Ivan Spiridonovici zăbovi o vreme la geam, uitîndu-se țintă la dealul pe care sta kremlinul și casa Volkovicilor, al cărei parc cobora pînă în rîpă.

În zori, Arhip a plecat la comitetul executiv, iar bătrînul, rămas în odaia lui, s-a lungit pe canapea și, ca niciodată, nu s-a mai apucat să-și fiarbă zeama de fiece zi. Doar cînd a ieșit băiatul, Ivan Spiridonovici s-a dus la geam și l-a petrecut îndelung cu privirea, și în ochii lui, înfundați în orbite și triști, stăruia mîhnirea și duioșia. La ceasurile nouă (șase și jumătate după soare), Ivan Spiridonovici, punîndu-și surtucul nou, scoțîndu-și pîslarii, înfășurîndu-și gîtul cu o basma albă și înfundîndu-și pînă peste urechi șapca cu cozoroc de mușama, s-a dus la spital, la doctorul Nevleninov. Drumul la deal trecea printr-un crîng unde mirosea a umezeală și a sevă de mălini. Ivan Spiridonovici trase înspre el o crenguță de mălin și de pe crenguță căzură picături de rouă. Ivan Spiridonovici rupse crenguța, mirosi frunzele, le frecă între degete și zise cu glas tare, gînditor și posomorît:

— Orice s-ar spune, viața e tare frumoasă. Și așa, cu crenguța în mînă, a luat-o mai departe spre spitalul înconjurat de brăduleți zglobii. La spital a intrat în cabinetul doctorului Nevleninov și s-a așezat la birou, ca la el acasă, nemișcat, cu coatele pe sugativa albă. Daniil Alexandrovici a venit însoțit de Natalia Evgrafovna, îmbrăcată într-o rochie albă, Natalia Evgrafovna a rămas mai la o parte, tăcută, lîngă geam.

— Tu mă cunoști, Daniil Alexandrîci, mie trebuie să mi-o spui în față, deschise vorba Ivan Spiridonovici, fără să dea

nici bineție. Ai făcut analiză ? E cancer ?

— Cancer, răspunse Natalia Evgrafovna.

— Nu e nici o greșeală ?

— Nu. Am verificat cu atenție.

— Care va să zică e cancer !

— Da.

Ivan Spiridonovici își împreună degetele noduroase, surîse sumbru și rămase tăcut.

— Mda... Am citit din cartea ta, Daniil Alexandrîci. Acolo zice că dacă ai cancer la stomac, e boală fără leac. Asta înseamnă că am să mor.

— Ai putea să te operezi, murmură Natalia Evgrafovna.

— Aș putea, adevărat. Numai că asta nu ajută, cum prea bine știți și voi, spuse Ivan Spiridonovici, adresîndu-se lui Daniil Alexandrovici. Mă operați, dar după două luni trebuie să mă operați din nou. Mi-e greu să mă chinuiesc la bătrînețe. Și-apoi, am trăit destul ! Ivan Spiridonovici rămase o vreme tăcut. Știi și tu, Daniil Alexandrîci... Și... și amuți, înghițind în sec.

În discuția lor surveni un moment stingheritor. Ivan Spiridonovici se uita țintă în ochii lui Daniil Alexandrovici, și ochii aceștia, cenușii și mari, pe o față de om bătrîn, triști și blînzi, se feriră deodată de ochii întunecați ai lui Ivan Spiridonovici; Ivan Spiridonovici își săltă sus capul, și atunci ieși la iveală băsmaua albă de la gît, care-i slujea de cravată.

— Ei, rămîneți sănătoși !

— Cum stați cu regimul ? se grăbi să întrebe Natalia Evgrafovna.

— Adică cu laptele ? Beau un pahar pe zi. Dar hai, că aveți de dat consultații. Rămîneți sănătoși !

— Mai stai, Ivan, nu te grăbi !

— Nu. Rămîi sănătos, Dania!

— S-auzim de bine !

Acestea le-au spus tustrei deodată. Și nu era bine.

Daniil Alexandrovici încercă să-l mai rețină pe Ivan Spiridonovici, dar bătrînul nu vru să rămînă, era zorit să plece. Numai în antreu, punîndu-și șapca, Ivan Spiridonovici se întoarse scurt, îi strînse cu putere mîna și-l sărută.

— Am să mor. Lasă-mă să te mai sărut o dată !

Ochii lui Ivan Spiridonovici se umplură de lacrimi; Daniil Alexandrovici îl strînse cu putere la piept. Prin antreu trecu Natalia Evgrafovna. Ivan Spiridonovici se întoarse spre perete și zise cu glas înfundat :

— Suntem bătrîni. Trebuie să facem loc tinerilor. Să-și trăiască și ei viața !

> În ziua aceea, chiar la ceasul acela, fecioru-său, Arhip Arhipov, scria la comitetul executiv aceste neînfricate cuvinte : *moarte prin împușcare.*

Acasă, Ivan Spiridonovici s-a lungit pe canapea, cu fața la perete, și a stat așa nemișcat pînă a venit fecioru-său. Băiatul a venit la cinci, adică la două și jumătate după soare. Au petrecut împreună ziua, în forfota și treburile casei, pînă la ora stingerii, cînd se aude întotdeauna goarna în cazărmi, adică la ceasurile nouă după soare. La șase, Arhip Ivanovici a cărat apă din Vologa pe răzoare, a udat castraveții și varza, pe malul rîului a cercetat undițele (îi plăcea să pescuiască) și a mai pus doi bibănași ca momeală; în vremea asta, curiera de la comitetul executiv i-a adus „Izvestia“, și Arhip Ivanovici a mai zăbovit pe malul rîului cu cititul ziarului. Soarele se lăsase spre asfințit, amurgul galben învăluia pămîntul, dinspre parcul Volkovicilor răzbătea o mireasmă de zmeură,

în grădinile de zarzavat cîntau cît le ținea gura grădinăresele în straie pestrițe. La catedrală răsună ornicul: Don! Don! Don! — ca niște pietroaie azvîrlite într-un eleșteu cu nuferi. La șapte și jumătate, Arhip Ivanovici a ieșit pentru o oră în oraș, și cînd s-a întors, s-a dus la el în odaie și s-a așezat la masă. Stătea ca taică-su, foarte țeapăn. Bătrînul s-a grăbit să-l ajute, socotind la abac; aduna repede și fără de greș. Afară se întuneca încet, cerul era verde, pe urmă se făcu albastru, ca de cleștar.

Și atunci a sunat stingerea în cazărmi, și fetele din grădini cîntau ceva foarte trist. La ora stingerii s-au adus vacile și Ivan Spiridonovici a ieșit să-și ia pe-a lui de la poartă și s-o mulgă. Cînd s-a întors, Arhip Ivanovici isprăvise cu socotelile, strînsese hîrtiile și stătea în mijlocul odăii. În odaie era întuneric, lumina lunii cădea pe cercevelele ferestrelor și pe podea. Băiatul era ca și taică-său, mic de stat, păros, cu barba în chip de lopată, și ținea mîinile grele împreunate la spate, la fel ca el. Ivan Spiridonovici zăbovi o clipă în prag și ieși, apoi se întoarse cu o lumînare, puse lumînarea pe masă și se așeză și el, sprijinindu-și coatele de masă.

— Arhip, am de vorbit cu tine. Ascultă! începu bătrînul grav. Un învățat filozof, știi și tu, a spus că dacă omului îi trebuie două luni ca să moară și pe deasupra să mai și sufere din pricina bolii, e mai bine să ia el singur o hotărîre... Ai spus și tu odată, că ești de acord cu asta, pentru că moartea, vezi tu, nu e chiar atît de înspăimîntătoare, urmă Ivan Spiridonovici încet și tărăgănat, împreunînd anevoie cuvintele, stînd cu capul plecat.

Arhip Ivanovici se mișcă din loc.

— Fii mai lămurit, tată, zise el calm. Ce vrei să spui cu asta? Auzi ? Și cînd băiatul a rostit acest auzi, glasul i-a tremurat.

— Azi am fost la spital, la Daniil Alexandrîci. El mi-a spus că am o boală fără de leac, cancer la stomac, că peste două luni am să mor, iar în vremea asta am să îndur chinuri cumplite. Ai priceput ?

Arhip Ivanovici se învîrti straniu prin odaie : se îndreptă brusc spre taică-său, dar după doi pași, se răsuci spre ușă, apoi se întoarse și se opri liniștit lîngă masa de scris, la fereastră, cu spatele la el.

— Tu, Arhip, așa ai spus, și așa socot și eu, că e mai bine s-o iei din vreme. Așa ai spus, socoți că e bine așa ?

Arhip Ivanovici zăbovi cu răspunsul și vorbi cu glas înfundat:

— Da, așa socot.

— Adică, e mai bine să te îngrijești singur de moarte ?

— Da, întări celălalt cu același glas înfundat.

— Și eu tot așa socot. Dacă mori, nu mai e nimic, totul se sfîrșește. Nimic nu mai e.

— Atîta, tată și cuvîntul tată se auzi tremurat și pătruns de durere atîta că-mi ești tată, toată viața cu tine am trăit-o, din tine mă trag, și de-aceea mi-e greu. Pricepi?...

Ivan Spiridonovici se foi pe scaun, ca și cînd ar fi căutat ceva, apoi se ridică, stătu o vreme în picioare și se apropie de fecioru-său din spate, îi puse mîinile pe umeri și își lipi capul de haina lui de piele.

— Știu. Înțeleg. Tu ești feciorul meu. M-am gîndit mult dacă să vorbesc cu tine ori nu!... E greu. E tare greu. Cată de îndură asta! Și mie mi-e greu. Ar trebui să mai trăiesc, să mă uit la tine, la feciorul meu, la ceea ce faci tu, căci îmi ești fecior, sînge din sîngele meu!... Dar nu vreau, nu doresc să putrezesc de viu, să îndur foamea și să urlu de durere ! Uită-te la mine !

Arhip Ivanovici se întoarse și ochii lor întunecați se

întîlnire: unii sumbri, bolnavi, cu pupilele largi lucind pe obrazul ca de pergament, ceilalți, tineri, dîrji, plini de voință. Rămaseră tăcuți și neliniștiți vreme îndelungată.

— Stai puțin, tată, mă întorc îndată.

Arhip Ivanovici ieși în curte, se așeză în cerdac lîngă spălător și se uită la cer, la stele: iunie, pe sfîrșite, lăsa locul lui iulie, își schimbase stelele de platină în argint, și erau stelele acestea ca perinele țarului Alexei pe catifeaua Asiei sale. Ivan Spiridonovici se așeză din nou la masă și cu degetele înlănțuite, se uita la lumînare. O stinse cu suflarea, apoi o aprinse din nou și zise :

— A fost flacăra și s-a stins, și iarăși e. Ciudat !

Arhip Ivanovici se întoarse după o jumătate de ceas, cu pasul lui apăsat. Se așeză lîngă taică-său și zise cu glasul lui dintotdeauna :

— Eu, tată, în locul tău... Fă cum e mai bine, tată, cum știi.

Ivan Spiridonovici se ridică, se ridică și fecioru-său și se sărutară în tăcere. Ivan Spiridonovici scotoci în buzunarul de la spate al surtucului, scoase batista încă nedespăturită, o desfăcu, dar ochii nu și-i șterse, pentru că erau uscați, și vîrî batista, mototolită, în buzunarul de la pantaloni.

— Tu, băiatule, trăiește-ți viața, vezi-ți de treburile tale ! însoară-te, fă copii, băiatule...

Și zicînd acestea, se întoarse, luă lumînarea și ieși. Arhip Ivanovici stătea cu mîinile la spate, întocmai ca taică-său. Mai apoi se duse la fereastră, o deschise și rămase acolo, în picioare, pînă în zori. În kremlin, la cinematograful „Veneția“, cînta fanfara, dinspre rîu veneau vălătuci de ceață.

În odaie la el, Ivan Spiridonovici se culcă pe canapea cu fața la perete și se cufundă îndată într-un somn adînc. Zorile veniră cu tulbureala lor cenușie, păstorul cîntă din corn încet

și trist, și Ivan Spiridonovici se trezi. În odaie ardea lumînarea, afară era ceață, lumînarea făcuse fum și mirosea a ars. Ivan Spiridonovici își zise că n-a simțit nimic în somn și că ceasurile acestea din ajun și pînă-n zori n-au fost deloc înfricoșătoare, ci au trecut ca o clipă. Atunci se ridică și se duse în bucătărie, luă de-acolo, de pe polița din ungher, revolverul, în drum se uită la oglindă, își văzu fața posomorîtă și gravă, se întoarse la el în odaie, stinse lumînarea, se așeză pe canapea și își trase un glonte în gură.

Capitolul II. Casa Ordîninilor

> Orașul e din piatră. Și nu se știe cine de la cine își trage numele: prinții Ordînin de la oraș, ori orașul de la prinții Ordînin ? Iar prinții Ordînin s-au înrudit cu Popkovii.

Ceasul de sub oglindă un păstor și o păstoriță din bronz (încă întregi) bate aici, în sala mare, jumătățile de oră cu un sunet subțire de cristal, ca romanticul secol al optsprezecelea, și îi răspunde ceasul cu cuc din camera de culcare a mamei, Arina Davîdovna; cucul vestește sferturile de oră, și cucul acesta e ca Asia, ca ținutul de peste Kama, ca tătărimea. Alt ornic bate ora la catedrală: Don! Don! Don!... Și atunci, casa asta mare amuțește din nou. Undeva scîrțîie o scîndură din dușumea, uscată după umezeala de peste iarnă. În fața casei, dinaintea peronului, arde un felinar, și lumina lui brăzdează tavanul ponosit, cu ornamentații de știuc, și se sfarmă de policandrul rămas și el teafăr pînă acum. În geam, țigara lui Gleb scînteiază în răstimpuri. Ferestrele cu scînteieri irizate sunt chituite cu nădejde pentru totdeauna. În cei doi ani cît a lipsit Gleb, casa s-a părăginit de-a binelea; casa asta mare, durată vreme de un veac, sprijinită pe o temelie de trei stînjeni ca pe cei trei kiți, într-un singur an a pleșuvit, s-a gîrbovit, s-a ruinat. De altminteri, ea poartă de mult pecetea lui Cain.

În geam, focul țigării clipește la răstimpuri măsurate; Gleb trage cu urechea la toată mișcarea din casa asta veche. Aici și-a petrecut el tinerețea, cea care i s-a părut întotdeauna nespus de luminoasă și de limpede, iar acum ea se despică în

bezna revoluției. Și mai e și durerea : acum nu mai visează la pictură, și la rugăciune, și la o fată ca raza de lumină. În sala mare, pe pereți, atîrnă portrete străvechi, fără cadre. Pianul uriaș, galben, rînjește ca un buldog. Într-un ungher se află un paravan și după paravan stă patul îngust al lui Gleb. În sala mare, dinapoia cercevelelor trainice, miroase a încăpere nelocuită și a igrasie, la care se mai adaugă o adiere abia simțită de vopsele și clei miros de pictură. Oglinzile scorojite sclipesc șters. Afară, în fața ferestrelor, luna își risipește lumina palidă din ceasul zorilor. E noapte și el trebuie să stea treaz !

Subtil și cu un zvon de cristal, ceasul din secolul al optsprezecelea bate din nou, și cucul Asiei îi răspunde. Îndată apoi, laolaltă cu dangătul catedralei, sună sfios clopotul de jos, de la intrare, și iarăși se face liniște, și casa doarme cufundată în noapte. Atunci, Gleb aprinde un capăt de lumînare; flăcăruia roșiatică împrăștie umbrele albastre ale nopții, care se retrag zorite, tulburi, și luminează fața lui Gleb, cu părul vîlvoi, cu nasul fin, puțin strîmb, cu fruntea mare ca a sfinților din icoane, și fața lui pare zugrăvită de un iconar.

Lîngă camera de culcare, prin ușa întredeschisă se aude cum sforăie mama, născută Popkova, și Elena Ermilovna, și tot de acolo răzbate un miros de trup omenesc nespălat. În camera lui tată-său, Gleb vede printr-o crăpătură mulțimea de candele ce pîlpîie la icoane și de lumînări înalte și subțiri, și-l vede pe taică-său plecat în rugă, îi vede umerii firavi în halat și părul cu desăvîrșire alb. Îi vede fața: în ochii lui, în nasul coroiat, în buzele întredeschise, în barba încîlcită și căruntă stăruie ceva extatic, poate dement?... Tată-său, prințul Ordînin, consolidîndu-și averea în tinerețe, din lipsă de voință, cu capitalurile Popkovilor, și-a făcut toată viața de

cap, iar în cea dintîi primăvară a revoluției, cînd rîurile și-au revărsat apele din belșug, și-a schimbat brusc felul de viață: dintr-un prinț bețiv a devenit un ascet, petrecîndu-și zilele și nopțile în rugăciune.

Peronul coboară cu trepte largi, tocite pe mijloc de mii de picioare. Aici e frig, miroase a iarnă, a igrasie și a blănuri putrezite. Pe de lături, în dreapta și în stînga, mai multe uși dau în cămări uși grele de fier, ferecate cu șapte lacăte; dindărătul acestor uși era pusă la păstrare bogăția Popkovilor, adunată (poate jefuită?) veacuri de-a rîndul și risipită acum prin piețe, pe la magazinele de vechituri. Lumînarea arde cu o flăcăruie plăpîndă. Gleb deschide prima ușă de la intrare și întreabă prin cea de a doua:

— Cine e ?

Răspunsul zăbovește. O liniște adîncă se înstăpînește, în parc se aude țivlitul unui prigor.

— Acolo cine e ? Dumneata ești, Gleb Evgrafovici ? întrebă de afară o voce de femeie.

— Eu. Cine e ?

— Suntem noi : eu, Marfușa, și Egor Evgrafovici.

— Egorușka ?

Gleb deschide ușa zorit, dornic să-l vadă pe frate-său mai mare, Egor.

...Afară stăpînește o noapte îmbătătoare de iunie...

Egor e beat. Tace. Ochii înroșiți, holbați, privesc năuc, dar stăruie totuși în ei blîndețea lor dintotdeauna, la care se adaugă acum și stinghereala. E numai în cămașă, o cămașă zdrențuită și murdară, și e desculț. În spatele lui Egor stă Marfușa, vlăstar depărtat al slujitorilor iobagi de altădată. Egor duhnește a spirt denaturat și a sudoare. Răspunde cu șovăială și stînjenit la sărutările fierbinți ale lui Gleb.

— Egorușka, dragule ! spune Gleb, îmbrățișîndu-și fratele.

Egor tace.

— De ce taci ? Nu te bucuri ?

— Mi-e rușine, frate, rostește Egor anevoie. Mi-e tare rușine că ne-am întîlnit în felul ăsta. Frate, știu că nu-ți face plăcere să mă săruți; nu mă săruta! Pentru asta n-am să te condamn, frate !

Dar Gleb, fără să scoată o vorbă, strînge în brațe mai cu putere trupul osos al lui Egor și-l sărută pe gură și pe frunte.

— Sunt bucuros că te văd, Egor !

— Frate, eu i-am furat pardesiul Nataliei și l-am băut. Am furat ! Nu voiam să viu, dar m-a găsit Marfușa. Mi-e rușine... Mama doarme? Dar Boris? Nu pot să-l sufăr, îl disprețuiesc!... M-a găsit Marfușa... Eram cu o prostituată...

Gleb, care e neprihănit, îl întrerupe stingherit :

— Vai, Egor, se poate ? zice el, așa cum știu să vorbească numai cei neprihăniți și, cerîndu-și iertare pentru frate-său, se uită cu un aer de vinovăție la Marfușa.

Și Marfușa îl înțelege, ca o fecioară batjocorită ce e: prea multă suferință tace în ochii ei stinși. Spune cu o voce foarte obosită și de aceea nespus de dulce:

— Ah, Gleb Evgrafovici, dînsul a luat jacheta Nataliei Evgrafovna... Ce-i de făcut, ai ?... I-aș da-o pe a mea, dar nu știu de unde s-o răscumpăr pe cealaltă... Ar fi bine să vorbești dumneata cu Natalia Evgrafovna, să nu-i spună Arinei Davîdovna... Că Arina Davîdovna îl mănîncă de viu.

Gleb se grăbește să răspundă:

— Desigur, am să vorbesc. Desigur...

— Gleb, mama doarme ?

— Da, doarme.

— Mi-e frică de ea, da !

Egor se sprijină de umărul fratelui. Un tremur mărunt îi scutură trupul slăbănog. Lumînarea arde încă.

— Gleb, am fost acolo... Dezmăț mare!... Tu m-ai întrerupt adineauri. Crezi că n-am înțeles ? Tu ești un om curat. Dar și eu știu ce înseamnă să fii curat, zice Egor, și adăugă abia auzit: Aș vrea să cînt la pian...

În dreptul camerei lui tată-său, Egor se oprește pentru o clipă, aruncă o privire înăuntru și șoptește, parcă ironic, parcă a căință :

— N-am rezistat. N-am putut să îndur mîrșăvia asta! Beam împreună. Numai că pe atunci eu numai beam, dar eram curat. Pricepi ?

În dreptul camerei maică-sii se zgribulește tot și trece neauzit mai departe. În sala mare, Gleb îi dă hainele lui. Lumînarea luminează chipul Maicii Domnului de pe șevalet, fața ca de sfînt a lui Gleb și goliciunea lui Egor. Gleb — conștient oare ? o ascunde pe Maica Domnului de Egor. Egor se sprijină de ușă, lasă neputincios capul în piept, tace adunîndu-și gîndurile, apoi spune stins :

— Îți mulțumesc, frate ! Tu mi-ești frate ! Boris nu mi-e frate ! Să știi că el a necinstit-o pe Marfușa... Taci, să știi asta... Am băut împreună. Pe urmă el m-a încuiat, a pus cîrligul la ușă și s-a dus la Marfușa. Jos. Eu am auzit tot.

Tace un timp și din nou spune :

— Ce-aș mai cînta acum la pian ! Dar toți dorm ! Dormi, frate, somn sfînt ! Eu nu mai pot !

Și se face iarăși tăcere. Iarăși se mistuie țigara lui Gleb. Afară e iunie, în casă s-a cuibărit iarna.

Pe scara îngustă, cu treptele sparte și cu balustrada care scîrțîie, Egor coboară încet jos, la demisol, unde igrasia a cuprins zidurile groase și grele de piatră și unde lumina abia pătrunde prin ferăstruicile ferecate cu gratii. Coridorul îngust, cu pardoseala de piatră, e plin de sipete goale, de care

atîrnă lacăte grele, iar cheile stau la mama sub pernă.

— Egor Evgrafovici, eu... Am să te conduc ! zice Marfușa cu un glas obosit și cu dragoste.

— Pleacă! Nu pot să te iert! Du-te la Boris. Pleacă!

— Egor Evgrafovici...

— Taci !

Odaia lui Egor are tavanul scund și boltit. Ferestrele sunt și aici zidite. De pe pervazul scund picură igrasia și în umezeala de pe pervaz se tăvălesc petece de hîrtie cu portative. Egor șade pe pat, cu fața în sus, cu mîinile împreunate pe pieptul slab, răsuflînd bîrîit. Ochii lui roșii, inflamați, privesc cu o căutătură tulbure spre ușă. În prag stă Marfușa.

— Marfa! spune anevoie Egor. Nu e nimeni de vină afară de frate-meu. Dar tu nu știi asta. Tu nu știi că pe lume e o lege peste care nu se poate trece și ea îți poruncește să fii curat. Pe deasupra pămîntului a trecut un mare val curățitor revoluția. Tu nu știi ce frumusețe...

— Egor Evgrafovici, de ce ai petrecut acolo cu aia ?

— Cînd calci legea, îți vine să faci năzdrăvănii. Îți vine să-ți bați joc. De tine însuți! Pleacă!

— Egor Evgrafovici...

— Ieși ! Taci !

Marfușa stă neclintită.

— Ieși, n-auzi ! Ticăloaso ! Ieși !

Marfușa iese fără grabă, închizînd ușa scundă în urma ei.

— Marfa! Marfușa! Marfușecika!... și Egor mîngîie spasmodic părul Marfușei, cu mîinile tremurînde și cu degetele lui lungi (aristocratice) și uscate.

— Eu nu am lege. Dar nu pot să uit adevărul. Nu pot să trec peste mine. Totul e pierdut! Și ce adevăr a venit pe lume!

Mama sforăie... Ea răspunde pentru toți! Pentru toți!... Eu te iubesc, iubesc curățenia călcată în picioare. Ține minte că te iubesc. Am să mă fac muzicant, la soviet !

— Egorușka !

Egor răsuflă greu și hîrîit, și strînge spasmodic capul Marfușei la pieptul lui osos. Flacăra lămpiței abia pîlpîie.

Și iarăși se aude ceasul. Noaptea își poartă alaiul ei — vrăjit afară, mort aici. Încă puțin și se va lumina de ziuă. Boris, masiv și spilcuit ca un aristocrat sadea, intră la Gleb cu mersul trîndav al unui om care hoinărește nopțile din pricina nesomnului.

— Gleb, dormi ? Am isprăvit chibritele.

— Poftim.

Boris își aprinde țigara. Chibritul îi luminează fața proaspăt rasă și îngrijită. Inelul de pe degetul mic iscă scîntei. Boris se așază lîngă Gleb, făcînd să trosnească scîndurile patului sub trupul lui masiv și stă țeapăn, fără să se îndoaie din mijloc, așa cum s-a deprins la Liceul Katkov din Moscova.

— Nu pot nicicum să mă las pradă lui Morfeu, zice posomorît Boris.

Gleb tace. Stă gheboșat, cu mîinile pe genunchi și cu capul pe mîini.

Tac amîndoi.

— Boris, adineauri Egor mi-a dezvăluit o mîrșăvie. Tu ai săvîrșit o mîrșăvie, spune Gleb.

— Pesemne cu Marfa ? Fleacuri ! face Boris tărăgănat și obosit, schițînd un zîmbet.

— E o mîrșăvie.

Boris zăbovește cu răspunsul. Vorbește gînditor, fără zîmbetul lui disprețuitor dintotdeauna:

— E un fleac, desigur! Mai mare mîrșăvie am săvîrșit față

de mine însumi ! Înțelegi, mi-am pierdut credința în cele sfinte. Toți ne-am pierdut-o.

Și Boris, și Gleb stau tăcuți. Luna, urmîndu-și calea pe boltă, și-așterne o rază pe pat și-l învăluie pe Boris într-o lumină verzuie, fantomatică lumina aceea în care cîinii se pornesc să urle. Boris fumează cu un aer nostalgic.

— Vorbește, Boris.

— Odată, într-o primăvară, stăteam pe dealul Orlovaia și mă uitam la lunca de peste Vologa. Era primăvară, Vologa se revărsase, cerul era albastru și viața clocotea și în jur, și în mine. Atunci, mi-aduc aminte, îmi venea să îmbrățișez lumea! îmi închipuiam atunci că eu sunt centrul de la care pornesc razele, că eu sunt totul. Mai tîrziu am înțeles că în viață nu există nici un fel de raze și nici un fel de centre, că, în general, revoluția și toate celelalte nu sunt decît niște pioni în labele vieții.

Boris tace o clipă, apoi spune cu mînie în glas :

— Și cu asta eu unul nu pot să mă împac. Eu urăsc totul și îi disprețuiesc pe toți ! Nu pot ! Nu vreau ! Și pe tine te disprețuiesc, Gleb, cu puritatea ta... Marfușa, zici ? Iubire ? Marfușa și Egor s-au iubit? La dracu cu Rusia, cu revoluția, cu negustorii care și-au durat palate, și cu tine, care te-ai născut curat {neprihănit) — la dracu... Nouă ni se spunea hoitari, și trebuie să știi că hoituri sunt leșurile jupuite! De altminteri, din prinți au rămas doar niște negustorași !...

Boris tace și răsuflă anevoie. Gleb tace și el. Tăcerea se prelungește.

— *Bumerang*. Tu știi ce e aia un *bumerang* ? întreabă Boris cu o voce pierdută. E o unealtă pe care o aruncă papuașii și care se întoarce la ei. La fel sunt toate în viață, ca *bumerangul*... Gleb, eu am fost înzestrat cu multă putere, și trupească, și din aceea care îi silește pe alții să se supună... Și

tot ce am făcut eu se va întoarce la mine ! La douăzeci și cinci de ani eram substitut de procuror și mi se trimiteau circulare secrete ca să iau măsuri împotriva răzmeriților. Învinuiești tu pe cineva ?

— Eu nu pot să învinuiesc. Nu pot !

— Dar eu învinuiesc ! Toți sunt niște nemernici ! Toți !

Prințul Boris tace chinuit.

— Frate... dar dacă eu *nu pot* ? !

— Eu nu știu care ți-e drumul. Și eu mi-am pierdut credința. Nu știu...

— Nici eu nu știu.

— Citește Evanghelia.

— Am citit-o ! Nu-mi place, murmură Boris fără convingere.

Boris se ridică obosit, se duce la geam, se uită departe, la geana zorilor, și zice gînditor:

— Au fost nopți acum un milion de ani, azi e noapte, și peste alt milion de ani, la fel, va fi noapte. Pe tine te cheamă Gleb, pe mine Boris. Boris și Gleb. După credința poporului, de ziua noastră, la doi mai, cîntă întîia oară privighetoarea ! Eu am săvîrșit mîrșăvii, am siluit fete, am stors bani de la oameni, l-am bătut pe tata. Tu mă învinuiești, Gleb ?

— Nu pot. Eu nu pot să te judec, se grăbește să răspundă Gleb. „Eu sunt cel chemat să răzbun și eu dau răsplata“. Vorbeai de curățenia mea. Da, totul e minciună... zice el. Se apropie de Boris și se oprește alături de el. Raza lunii în asfințit îi luminează pe amîndoi. Boris, ți-aduci aminte ? „Eu sunt cel chemat să răzbun și eu dau răsplata“.

— Mi-aduc aminte — *bumerangul*. Mie nu-mi place Evanghelia. Boris vorbește sumbru, are fața posomorîtă. *Bumerangul*!... Mi-a rămas tot ce e mai îngrozitor urîtul și moartea. Hoitarii sunt tot mai puțini. În curînd o să-mi cadă

dinții și o să-mi putrezească fălcile, o să mi se turtească nasul. Peste un an, eu, frumosul prinț, norocosul Boris, n-am să mai fiu... Iar în mai au să cînte privighetorile ! Sunt tare mîhnit, știi ! Boris își apleacă mult capul, se uită posac la lună, pe sub sprîncene, și șoptește stins : Cîinii urlă la lună... Știi, Gleb, am sifilis...

— Ce spui, Boris ? !

— Numai nu știu dacă mi se trage de la slăviții părinți, ori... tata nu vrea să spună.

— Boris !

Dar Boris se schimbă numaidecît. Își aruncă mîndru capul pe spate, ca un cal frumos, ori așa cum l-au învățat la liceu, și spune ironic :

— Ei?

— Borea !

— Cel mai caraghios e cînd oamenii se agită. Ai? Dragă frățioare, e timpul să mergem la culcare ! Adieu !

Boris se depărtează călcînd greu. Gleb e cu mult mai mic ca Boris. Scund cum e, se află în umbră. Boris iese cu un pas ferm, săltîndu-și calm capul. Dar pe coridor capul îi cade în piept și mersul i se împleticește. Abia își tîrăște picioarele mari.

În odaie la el, Boris se oprește dinaintea sobei, se reazămă cu umărul de plăcile ei reci, își poartă mașinal mîna în lungul lor, după o deprindere rămasă de peste iarnă și se lipește — cu pieptul, cu burta, cu genunchii — de răceala moartă a sobei.

Noaptea își poartă mai departe alaiul. Binecuvîntata dimineață de iunie va apărea în mantia ei de purpură. Gleb se gîndește la el, la frații lui, la Maica Domnului, la Arhanghelul Varahiil, al cărui veșmînt trebuie să fie înflorat

— tot numai crini albi... Revoluția a venit cu viforniță albe și cu furtuni de mai. Pictură, iconografie, biserici vechi și albe, cu gemulețe de mică... Dacă în anul 1914 a izbucnit războiul,

(la noi, în Rusia, ardeau în vîlvătăi roșii pădurile și ierburile, și soarele răsărea și asfințea ca un disc roșu),

acolo, în Europa, iscat de burse, de trusturi, de politica colonială ș.a., dacă a putut să izbucnească în Europa un asemenea război, nu e oare asta o condamnare a întregii culturi plutocratice europene ? Europa asta s-a ridicat deasupra Rusiei săltate de împăratul Petru (și atunci s-au zidit ușile bisericilor vechi și albe). Revoluția noastră nu e oare ea o furtună de mai ? Nu-s oare acestea viiturile din martie ce au spălat rîia a două secole ? Dar nu există nici un Dumnezeu, ci numai o icoană veșmîntul lui Varahiil, împodobit cu crini albi! Pictorul Gleb Ordînin a venit aici, pe meleagurile natale, împreună cu arheologul Baudek, ca să facă săpături.

.....

Cea dintîi s-a trezit în casă, mama, prințesa Arina Davîdovna, născută Popkova.

În chinurile zorilor, pe dușumea și pe tavan se așternsclipiri tulburi. Dincolo de gratiile de la ferestre se luminează de ziuă, dar în camera întunecoasă a Arinei Davîdovna stăruie întunericul, în îngrămădeala de dulapuri, șifoniere, scrinuri, dimpreună cu cele două paturi de lemn, cu baldachin. Pe pereții întunecați atîrnă în rame rotunde — abia le deslușești — portrete și fotografii decolorate. Cu cinci minute înainte să se trezească Arina Davîdovna, cînd prințesa încă sforăie dulce, din patul ei se dă jos fără zgomot surioara Elena Ermilovna, născută Popkova; își face cruce

îmbrăcîndu-se, își piaptănă părul rărit și apoi lunecă neauzit prin odăile învăluite în pîcla cenușie a zorilor. Casa stă cufundată în somn. Elena Ermilovna controlează hainele din antreu și deschide fără zgomot ușile de la dormitoare. Iar atunci cînd cîntă cucul, se trezește Arina Davîdovna și își face cruce cu brațul ei voinic. Așternutul, prințesa și picioarele ei răspîndesc un miros greu de trup omenesc gras și nespălat.

— Piciorușele dumitale, surioară, să-ți pun ciorăpeii, zice Elena Ermilovna.

— Mulțumesc, surioară, răspunde prințesa cu o voce de bas.

Prințesa se spală bătrînește — în lighean. Pe urmă, cele două bătrîne se roagă împreună cu glas tare : prințesa se lasă de trei ori în genunchi, cu chiu cu vai și cu icnet, și spun „Rugăciunea de dimineață“, „Împărate ceresc“, „Tatăl nostru“, „Rugăciunea îngerului păzitor“, „Rugăciunea Maicii Domnului“ pentru cei apropiați, pentru cei depărtați, pentru cei ce călătoresc pe uscat și pe apă. Elena Ermilovna se roagă trăgînd aer în piept, într-un recitativ șuierător.

Marfușa aleargă prin odăi și le spune la toți același lucru, știut pe dinafară :

— Natalia Evgrafovna ! E vremea să te duci la spital, samovarul e pe masă, măicuța se supără !

— Anton Nikolaevici, e vremea să te duci la coadă, samovarul e pe masă, bunicuța se supără !

— Xenia Lvovna ! E vremea să te duci la piață, samovarul e pe masă, bunicuța se supără !

În sufragerie, la masa de stejar, Arina Davîdovna taie porțiile de pîine și își bea ceaiul. Elena Ermilovna umple fără zgomot cea de a zecea cană.

— Egor Evgrafovici s-a întors în puterea nopții, l-a adus

Marfonka, apoi dînsul s-a dus la Gleb Evgrafovici. Și-a băut toate hainele. Gleb Evgrafovici i-a dat hainele lui... dînsul i-a deschis. Elena Ermilovna vorbește în șoaptă. Boris Evgrafovici a intrat și el la Gleb Evgrafovici, și pe urmă la prinț, la tataia-prințul. Tataia s-a rugat pînă dimineața. Natalia Evgrafovna s-a culcat la douăsprezece, după ce a trecut rondul; s-a plimbat iar cu bolșevicul de Arhipka Arhipov... Tonea e și el de partea bolșevicilor, a spart un pahar și mi-a spus o vorbă urîtă...

— Ce anume? Arina Davîdovna are buza de sus prăvălită greu peste cea de jos; în ochii ei, cîndva căprui, acum galbeni, stăruie o lucire autoritară.

— Lepădătură, surioară.

— Uhu!

— Lidia Evgrafovna cu fiică-sa și Katerina Evgrafovna s-au întors de la „Veneția“ la douăsprezece și jumătate, și cu ele a fost și Olenka Kunțova. În grădină au cîntat romanțe.

— Uhu !... O, Doamne !

Parcă smuls din lanț, prin casă aleargă Anton Nikolaevici, tropăind cu picioarele lui uriașe.

— Marfușka, unde mi-e sacoșa, să mă duc la coadă ? !

În sufragerie, Anton Nikolaevici soarbe plescăind din cafeaua de secară, suflă pe nas și șuieră, în vreme ce picioarele i se frămîntă sub masă ca la un pui de seter cînd se scarpină de purici. Elena Ermilovna s-a gheboșat dinaintea samovarului.

— Bună dimineața, Tonecika, zice ea.

— Bună dimineața, răspunde sumbru Anton, cu un bas cocoșesc. Astăzi mă duc să mă înscriu în uniunea tineretului ! Iar m-ai pîrît la bunica ?

— Vai, vai, faci păcat că vorbești așa pe seama oamenilor bătrîni !

— Las' că știm noi ! Ești prima pîrîcioasă ! Dacă ai fi la noi, la școală, de fiecare dată te-am plesni peste bot și te-am poci !

— Mojicule! Las' că te spun eu soru-mi...

— N-ai decît să mă spui, spioano... De mult trebuia să ajungi la Ceka. Las' că te spun eu la uniune.

— Da' ce, sunt eu împotriva Puterii sovietice ? !

— Las-că știm noi ! Marfușka, unde mi-e sacoșa ? și iarăși pare că s-a smuls cineva din lanț, în casă.

Într-o rochie albă, absentă și taciturnă, Natalia Evgrafovna își bea ceaiul în sufragerie, apoi pleacă la spital. Samovarul de trei vedre și-a cîntat aria și amuțește încetul cu încetul, țiuind ca o muscă prinsă într-o pînză de păianjen. Prințesa își pune pălăria „capot" și se duce la piață cu Marfușa și Xenia, încărcate cu boccele, ca să vîndă rochiile vechi rămase de la bunici — crinoline, roberoane, tournures, cu dantelării migălite de roabe pe vremea iobăgiei — un felinar cu acetilenă și o lunetă. De la piață se vor întoarce însoțite de niște telali tătari încălțați cu galoși noi-nouți și vor coborî cu toții în cămară. În cămară miroase a șobolani și a putregai, de-a lungul pereților se înșiruie lăzi, cufere, geamantane și atîrnă un uriaș cîntar ruginit. Tătarii vor cîntări în mîini străvechi sfeșnice meșterit lucrate, argintărie și porțelanuri, mundire de ulani, husari și de dragoni de gardă, mîncate de molii, straie de nobili și haine civile (ale prinților Ordînin), și caftane (ale negustorilor din neamul Popkovilor), vor înjura cu sînge rece marfa, vor oferi niște prețuri aiurea și vor întinde mînuțele lor uscate ca să bată palma. Prințesa va da peste vreun bibelou rămas din tinerețe și va plînge cu lacrimi amare, ascunzînd bibeloul, ca să-l vîndă rîndul viitor. Pe

urmă, tătarii au să se mai sfătuiască între ei, au să mai dea ceva, prințesa o să mai lase din preț, vor bate palma (negreșit vor bate palma !), tătarii au să lege cu dibăcie cele cumpărate în niște boccele arătoase, au să plătească vreo cîteva mii din portofelele lor burduhănoase și au să plece cîte unul (negreșit cîte unul !) pe ușa din dos, urcînd la deal și sclipindu-și în soare galoșii lor noi-nouți. Iar prințesa va plînge în cămară, amintindu-și de bibeloul găsit și de toate cele legate de el.

La mezanin — așa s-a statornicit din generație în generație în familiile Popkov și Ordînin se află odăile fetelor. Aici tavanele sunt scunde și e multă lumină, pereții sunt albi și ferăstruicile pătrate stau veșnic deschise. La optsprezece ani, Lidia s-a măritat aici, în orașul Ordînin, cu moșierul Polunin, și l-a părăsit curînd, pentru Moscova, pentru Paris (la Paris s-a născut Xenia), pe urmă a întîlnit un ofițer din garda călare și s-a încurcat cu el, dar în scurt timp l-a părăsit și îndată după aceea a întîlnit un artist de la Teatrul Mare Imperial din Moscova și a intrat pentru totdeauna în boemă, a început să studieze canto, cu succes, și la douăzeci și trei de ani a devenit actriță la același teatru unde juca noul ei soț. Pe acest nou soț l-a părăsit de asemenea, dar teatrul nu l-a părăsit și a tot pribegit din voia Domnului și a impresarilor pînă cînd... Acum stă la maică-sa. Soră-sa mai mică, Natalia, a plecat și ea la Moscova, în urma ei, de tînără, dar și-a orînduit viața într-alt fel: s-a înscris la cursurile de medicină, la Guerrier și le-a absolvit; a avut o primă dragoste stupidă, cea care mistuie în focul ei toate corăbiile, dar dacă Lidia a tot schimbat o dragoste cu alta, Natalia a hotărît să nu mai iubească niciodată, să rămînă medic, așa cum scrie la ea în diplomă, și să tacă.

Și Marfușa trece iarăși prin toate odăile și spune cu o voce

nepăsătoare:

— Samovarul e pe masă, măicuța s-a întors... Măicuța se supără !

După Marfușa, la un răstimp bunicel, apare Elena Ermilovna, deschide ușile fără zgomot și fără să ceară voie (și are asemenea discuții: „Pictezi, Gleb Evgrafovici, scumpule?“ „Pictez, Elena Ermilovna“. „Pictează sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază!“... „Citesc, fumez, mă îmbrac, plec, sunt furios, mă culc“, i se spune, și ea le răspunde la toți: „Citește, fumează, îmbracă-te, pleacă, supără-te, culcă-te să fii sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază!“...)

Elena Ermilovna vîră tiptil capul în camera Lidiei.

— Te îmbraci, drăguță ?

— Elena Ermilovna, de cîte ori trebuie să-ți spun, e lipsă de educație să intri fără să bați la ușă ! Nu-ți permit să intri. Pleacă !

Elena Ermilovna dispare ușurel în spatele ușii.

— Curat ca un șobolan ! mormăie cu scîrbă Lidia Evgrafovna.

Katerina, mezina, o ajută să se îmbrace. Lidia Evgrafovna, numai în cămașă albă cu dantele și în ciorapi negri, care îi cuprind picioarele zvelte pînă la coapse, șade întinsă într-un fotoliu scund. Cămașa i-a alunecat de pe umăr, dezgolindu-i umerii rotunzi și sînii mari, încă frumoși, cu sfîrcurile mate. Katerina îi piaptănă părul roșcat, bogat. Lidia Evgrafovna are ochii căprui, nasul fin, puțin coroiat, și e de o frumusețe răpitoare. Katerina, grasă și molîie, poartă un capot ponosit, dar părul ei tot roșcat și bogat — e pieptănat cochet.

— A-a-a! exersează Lidia, ca să-și încerce vocea, și zice: Ar trebui să te vadă Natalia, ori altcineva... Cînd ai observat ?

— Cred că acum o lună, răspunde alene Katerina.

— Dacă-i așa, mai e timp. Fausse-couche — e cît se poate de simplu. Lidia zîmbește complice. A cîta oară e ?

— A doua.

— El, cine e ?

— Karrik. Instructor militar. Ofițer, în partid, dar nu e comunist.

— Tu cîți ani ai ?

— Nouăsprezece, în curînd împlinesc douăzeci.

— O, la vîrsta ta, eu mă temeam de bărbatu-meu ca de ciumă !

— Olia Kunț face aproape în fiecare lună. Are ea o moașă... ia foarte ieftin. Nu te mira, acuma toată lumea...

— Nu, să te duci neapărat la doctor ! Fără moașe ! În general, avortul nu prieste cîtuși de puțin. Chiar astăzi să te duci la un medic. A-ah! Lidia rămîne o vreme tăcută, își frînge mîinile și șoptește: Iarăși o zi nesfîrșită, cu totul inutilă, ca un pustiu... Ei da, și eu sunt singură, singură! E o poveste cu o domniță-broască: „Ivan, țareviciule, de ce mi-ai ars pielea de broască... de ce?“...

De cealaltă parte a ferăstruicilor deschise, în parc, iunie trece pe deasupra lumii. Iunie trecea pe deasupra lumii, pe deasupra orașului, întotdeauna superb, cu răsăriturile lui de cleștar, cu dimineții le lui scăldate în rouă, cu zilele și nopțile lui luminoase. La mezanin, în odăile fetelor, tavanele sunt scunde, pereții albi, și în ferăstruicile pătrate, larg deschise, bîzîie albinele aducătoare de miere. Fiecare femeie e o neobosită bucurie. De altminteri, Natalia... În dimineața asta, Natalia i-a spus maică-si că pleacă din casă și se mută la spital. Tot acum, dimineața, mama s-a întîlnit cu Egor pe coridor.

— Egor, vino-ncoace ! Să-mi spui adevărul.

Egor se apropie agale și se oprește lîngă ea; mîinile îi atîrnă în lungul trupului, capul i s-a plecat în piept, în ochii lui înroșiți deslușești nostalgie și rușine.

— Egor, ieri ai băut ? Te-ai bețivit ?

— Da, răspunde Egor abia auzit.

— De unde-ai luat bani ?

Egor tace.

— De unde-ai luat bani ? Să-mi spui adevărul !

— Eu... am băut pardesiul Nataliei !

Mama ridică zvîcnit brațul și își repede palma voinică peste obrazul vestejit al lui Egor. Egor stă neclintit.

— Na ! Marș de-aici și să nu ieși de la tine din cameră. Să nu care cumva să cînți la pian. Marș de-aici ! Gura !

Egor pleacă îngheboșat. Și atunci răsună în toată casa țipătul aprig al lui Boris :

— Ei, uite că eu nu vreau să tac ! Voi ar trebui să tăceți ! M-am săturat! Ajunge!... Elena Ermilovna, Elenka, dă fuga la Egor, șobolanule, și spune-i că eu, Gleb și Natalia protestăm! Fuga, șobolanule! Mamă, negustorească ce ești, păzește-te! Marfa, rachiu!... Mamă, dihanie și negustorească ce ești, înțelege cu mintea ta de aramă că noi toți ne ducem naibii cu roberoanele tale!... Ne ducem naibii toți ! A-ah ! Egor, du-te și cîntă Internaționala !

— Taci, bolșevicule ! Eu îți sunt mamă, eu te învăț ! Eu îți dau de mîncare.

— Ce face-e ? ! tu îmi dai de mîncare ? ! Auzi, îmi dă să mănînc, din furt și din jaf! Marfa, rachiu!...

În odaia întunecoasă a prințesei e întuneric, odaia e încărcată de dulapuri, șifoniere, scrinuri și de cele două paturi cu baldachin. Pe pereții întunecați atîrnă în rame rotunde portrete și fotografii decolorate. În geamuri, draperiile

sunt lăsate sumbru. Cu ochelari în ramă de aur pe nas, prințesa stă la birouașul ei deschis, avînd deschise dinainte condicile ei: „Provizii“, „Veselă spartă“, „Simbria slugilor“, „Rufe“, „Haine“, „Camera copiilor“.

Prințesa înseamnă în condica „Veselă spartă“ :

„Tonea a spart un pahar“.

La „Camera copiilor“ :

„Egor a fost pedepsit. Natalia și-a ieșit din minți, părăsește casa părintească, se mută la spital. Dumnezeu s-o judece. Dăruit Xeniei zece rub“.

În condicile de „Rufe“ și „Haine“ înseamnă lucrurile vîndute la tătari și în piață, iar suma o trece la „Venituri și cheltuieli“.

Prințesa plînge. Prințesa plînge pentru că ea nu pricepe nimic, pentru că voința ei de fier, familia ei, bogăția ei s-au sleit și se scurg așa cum se scurge apa printre degete.

— Eram îmbrăcată în *toumure*-ul acela, îi spune ea cu ochii în lacrimi Elenei Ermilovna, cînd am văzut-o întîia oară pe prințesa mamă; venisem la ei, logodită fiind. Aveam flori de liliac în păr și era în ianuarie.

De altfel, după puțină vreme prințesa nu mai plîngea. Stă la birouașul ei cu tocul în mînă, sprijinită în coate de cărțile ei și povestește întîmplări de demult, atît de dragi ei, legîndu-le unele de altele petrecute tare demult și parcă mai ieri.

— Era un moșier, Kamînin îi zicea, colonel în retragere, vînător, un zdrahon de om. A venit la el, la conac, și nu se ducea la nimeni în vizită... Și-a luat două fete, două surori, din sat, și se culca cu amîndouă, și bea săptămîni la rînd, ori o pornea pe cîte o săptămînă la vînătoare în pădure. Și nu se ducea la nimeni în vizită! Aveam noi un preot, descînta de beție, făceau oamenii coadă la el, tot pridvorul bisericii era numai doape de la sticle — chipurile, pentru ultima oară...

Părintele Hristofor s-a dus la Kamînin, să-l facă să-și schimbe felul de a fi. Kamînin l-a vizitat și el, a venit la biserică la liturghie, a ascultat slujba, și odată l-a podidit plînsul, s-a repezit în altar și l-a plesnit cu biciușca pe părintele Hristofor — auzi, în altar!... Și iar s-a întors la fetele lui. Pe urmă m-a văzut în drum pe mine și și-a ieșit din minți, le-a izgonit pe cele două surori, s-a cumințit, a intrat în relații cu alți moșieri, s-a lăsat de băutură, a început să meargă pe la baluri. Îmi trimitea scrisori... O dată a venit la un bal în șubă pe pielea goală, pe urmă s-a retras în rugăciune și fetele s-au întors iar la el...

Și prințesa, și Elena Ermilovna oftează din rărunchi.

— Acuma, toate se duc de rîpă, surioară, toate... spune cu un suspin Elena Ermilovna.

— Asta așa e, surioară. Mai înainte era altfel... Mai înainte...

— Apăi și soțul dumitale, surioară, s-a lepădat și el de lume.

— Așa sunt toți prinții Ordînin. Și tătîne-su tot așa era... Uneori prințul...

— Și mai sunt și copiii, grijile... Anton Nikolaevici iar mi-a spus o vorbă urîtă.

— Ce anume ?

— M-a făcut spioană, surioară.

.....

Și Marfușa aleargă iarăși prin toate odăile și spune cu aceeași voce nepăsătoare :

— Masa e pusă... Acuș servesc felul întîi... Măicuța e supărată...

Soarele darnic și dogoritor răzbește prin ferestrele înalte, arcuite ale sălii mari, și încăperea pare pustie de atîta lumină. Gleb și-a îndesat schițele într-un ungher, după paravan; acolo stă și Fecioara lui, cu fața la perete. Gleb șade după paravan, pe pervazul geamului, în sală e liniște, din țigară suie un fuior albastru de fum. Ușa înaltă cu două canaturi se deschide fără zgomot și Egor se îndreaptă cu băgare de seamă spre pian.

— Glebușka, nu pot să mă stăpînesc. Iartă-mă.

— Cîntă, Egorușka.

Egor pune surdina și cîntă una din compozițiile lui, ceva peste măsură de nostalgic și de neprihănit.

— Bucata asta, Glebușka, am compus-o pentru Natalia. E despre ea... Dacă o aude mama...

— Cîntă, mai cîntă, Egorușka...

— Știi, Gleb... știi, Gleb... aș vrea așa să cînt în auzul tuturor, fără surdină, Internaționala!... și să strecor discret în ea din „Graetchen“, cum a făcut Piotr Verhovenski la soția guvernatorului din „Demonii“ asta pentru măicuța!... și pentru Boris! A-ah!...

Gleb se gîndește la arhanghelul Varahiil, al cărui veșmînt e împodobit tot cu crini albi, și își amintește cu o strîngere de inimă de maică-sa... În camera întunecoasă a mamei atîrnă pe pereți mici portrete decolorate, în rame rotunde, aurite; tavanul din camera mamei e afumat, ornamentat cu amorași în basorelief, pereții sunt tapetați cu stofă. În camera mamei, dinaintea prințesei, mama sa, Gleb se lasă în genunchi, întinde brațele a implorare și șoptește cu durere în glas :

— Mamă, mamă!...

La intrarea principală zbîrnîie soneria. A sosit o telegramă de la Moscova pentru Lidia Evgrafovna :

„Sănătate sărut Brilling“.

Lidia o trimite pe Marfușa cu telegrama de răspuns. Din cămară se aduc la mezanin mai multe cufere mici.

Două discuții. Bătrînii

Cerul torid își revarsă dogoarea. Încălzindu-se la soare în pragul chiliei, un călugăr, mic și negru, îngînă vechi cîntece rusești. În chilia întunecoasă, gemulețul cu balsamine e sus de tot, sub tavan, pereții sunt întunecați, pe masă, printre hîrtii, adastă un ulcior cu apă și un coltuc de pîine, și chilia se află într-un colț îndepărtat, lîngă un turn năpădit de mușchi. Micul popă, năpădit și el de mușchi, șade la masă pe un scaun înalt fără spetează, și în fața lui, pe un scăunel, șade Gleb Evgrafovici. Micul călugăr îngînă un cîntec după altul :

He-e-i, sîmbăta, zi urî-cioa-să...

Soarele dogorește, vrăbiile colbuite ciripesc într-una. Gleb vorbește cu glas scăzut. Fața popii e ca pielea de căprioară, năpădită de un păr cărunt, ochii răsar din barbă cu o uitătură vicleană și ageră, și tot din barbă răsare singurul dinte care i-a mai rămas, îngălbenit, și scăfîrlia pleșuvă, ca un capac de raclă. Vicleanul popă e numai urechi.

— Marii noștri maeștri, spune Gleb asurzit, care se situează mai presus de da Vinci, Corregio, Perrugino, sunt Andrei Rubliov, Prokopi Cirin și toți anonimii împrăștiați prin Novgoroduri, Pskovuri, Suzdaluri și Kolomne, prin mănăstirile și bisericile noastre. Ce artă la ei, ce măiestrie ! Cum știau ei să rezolve cele mai complexe probleme de

pictură... Arta se cere să fie eroică. Pictorul, maestrul e un erou. Pentru lucrările noastre noi trebuie să alegem ceea ce e grandios și sublim. Și ce oare e mai grandios decît Hristos și Fecioara ? mai ales Fecioara ! Vechii noștri maeștri au interpretat imaginea Fecioarei ca pe un mister dintre cele mai dulci, ca pe o taină dintre cele mai spiritualizate ale maternității, ale maternității în general. Nu întîmplător, și pînă azi femeile noastre toate mamele se roagă și își mărturisesc păcatele Fecioarei, căci ea le va ierta și le va înțelege păcatele în numele maternității...

— Vorbește-mi de revoluție, fiule, vorbește-mi de revoluție, intervine monahul. De răzvrătirea norodului ! Despre asta ce ai de spus ? Uite, bunăoară, pîinea — mai sunt din ăștia care-mi mai aduc cîte puțin ! Dar cînd te gîndești peste douăzeci de ani, cînd au să moară toți popii atunci ce-o să fie ?... peste douăzeci de ani ! — și micul popă surîde viclean.

— Mi-e greu să vorbesc, părinte... Am stat mulți ani în străinătate și m-am simțit singur acolo. Oameni cu meloane, îmbrăcați în redingote, smokinguri și fracuri, tramvaie, autobuze, metro, zgîrie-nori, lustru, strălucire, hoteluri cu tot soiul de conforturi, cu restaurante, baruri, băi, cu rufărie din cea mai fină, cu slujnice de noapte care vin deschis să satisfacă necesitățile depravate ale bărbaților, și ce inechitate socială, ce moravuri și norme de conduită mic-burgheze ! Și fiecare muncitor visează acțiuni, fiecare țăran ! Și totul e mort, totul e mecanică, tehnică, confort. Drumul culturii europene mergea spre război și-a putut să creeze acest război, anul nouă sute paisprezece. Cultura mecanică a uitat de cultura sufletului, de cultura spirituală. Și ultima artă europeană e în pictură fie afișul, fie isteria protestului, iar în literatură — fie bursa cu detectivi, fie aventurile printre sălbateci. Cultura europeană e un drum care se înfundă. În

ultimele două veacuri, de la Petru încoace, Rusia oficială a vrut să adopte această cultură. Rusia, gogoliană de la un capăt la altul, lîncezea, se sufoca. Revoluția a opus Rusia, Europei. Și încă ceva. Îndată după primele zile ale revoluției, Rusia, cu viața ei de toate zilele, cu moravurile orașelor, a coborît în secolul al șaptesprezecelea. Iar la începutul secolului al șaptesprezecelea a fost Petru...

(— Pètra, Petra! îl corectează monahul).

...era pictura populară rusă, arhitectura și muzica populară, erau legendele despre luliania Lazarevskaia. Dar a venit Petru și s-a înălțat ca o stîncă formidabilă Lomonosov, ca oda despre sticlă, și creația populară adevărată a dispărut...

(He-e-i, sîmbăta!

îngînă în zăduf micul monah)

...și în Rusia nu exista bucurie, acum este... Intelectualitatea rusă n-a urmat Revoluția din octombrie. Și nici nu putea s-o urmeze. De la Petru încoace, deasupra Rusiei atîrnă Europa, iar dedesubt, sub calul cabrat, trăia poporul nostru, așa cum a trăit o mie de ani, iar intelectualii sunt copii credincioși ai lui Petru. Se zice că întemeietorul intelectualității ruse e Radișcev. Nu-i adevărat, e Petru. De la Radișcev, intelectualitatea a început să se căiască, să se căiască și să-și caute muma, Rusia. Orice intelectual se căiește și fiecare suferă pentru popor, dar nici unul dintre ei nu cunoaște poporul. Or revoluția, răzvrătirea norodului nu avea nevoie de lucruri străine. E o răzvrătire a norodului, au venit la putere și își făuresc dreptatea lor ruși adevărați, și dreptatea e cu adevărat rusească. Și e bine așa!... Toată istoria Rusiei mujicești se confundă cu istoria sectantismului.

Cine va învinge în această încleștare Europa mecanică sau Rusia sectantistă, pravoslavnică, spirtualistă?...

Soarele dogorește. Gleb a tăcut. Micul popă vorbește zorit:

— Sectantismul ? Sectantismul, zici ? Dar sectantismul a pornit nu de la Petru, ci de la *raskol*!... Răzvrătirea norodului, zici ? Pugaciovism? dar Stepan Timofeevici Razin a fost înaintea lui Petru ! Rusia, zici ? dar Rusia e o ficțiune, un miraj, pentru că Rusia e și Caucazul, și Ucraina, și Moldova ! Velikorossia, așa trebuie să zici Velikorossia : ținuturile de pe Oka, de pe Volga, de pe Kama ! Ia spune, tu mi-ești nepot ? Le-am încurcat pe toate ! Au ieșit acum tot soiul de cuvinte : *gviu, guvuz, nacevak, colhoz* — drăcie curată ! Le-am încurcat pe toate !

Acum vorbește numai micul popă, arhiepiscopul Silvestr, fost prinț și ofițer în cavaleria de gardă. Tigva pleșuvă ca un capac de raclă s-a aplecat înspre Gleb și ochii mici îl ațintesc cu asprime din barbă.

— Cum s-a întemeiat statul nostru, al Velikorossiei ? Istoria noastră începe cu prăbușirea Rusiei Kievului. Ascunzîndu-se de pecenegi, de tătari, de luptele intestine ale cnejilor, înfruntînd triburile de vesi și de ciuzi, înspăimîntați de alcătuirea lor într-un stat, așa au temeinicit ei statul nostru; fugeau de alcătuirea asta ca de ciumă ! Asta e ! Pe urmă, cînd s-a înstăpînit puterea, s-au răzvrătit, s-au fărîmițat în secte, au fugit pe Don, în Ucraina, la Iaik. Și dacă Velikorossia a îndurat tătărismul tătar și apoi tătărismul german, oare n-a fost așa pentru că ei nu aveau nevoie de ea, nu le trebuia, așa răzleți cum erau, nu le trebuia ca noțiune etnografică ? Au fugit pe Don, la Iaik, și de-acolo au pornit răzmerița spre Moscova. Și acum au ajuns la Moscova, și-au înscăunat puterea lor, s-au apucat să-și construiască statul lor, și au să-l construiască. Au să-l construiască așa fel încît

să nu stea unii în calea altora, să nu se stînjenească, precum ciupercile în pădure. Privește istoria norodului: un mileniu ca o potecă de pădure, un mileniu de pustiiri și de noi așezări, de țintirime și de pămînturi părăsite. Un stat fără stat, dar care crește ca o ciupercă. Dar credința va rămîne aceea a norodului. Cînd au fugit atunci din Kiev, prin păduri și poiene, peste țarini, pe poteci și drumuri, ce crezi că au luat cu ei? cîntecele, și-au luat cîntecele cu ei și obiceiurile, și-au păstrat vreme de un mileniu cîntecele lor viguroase, cîntecele lor de primăvară și obiceiurile, adică vaca face parte din familia omului, iar roibul îi e frate la necaz; în loc să prăznuiască Paștile, furau fetele la hotare și se rugau pe dîmburi, în dumbrăvi, lui Egorii, dumnezeul dobitoacelor. Cît despre credința pravoslavnică, aceasta a venit dimpreună cu țarii, adusă de o putere străină, și norodul a fugit de ea în sectantism, în vrăjitorie, unde vrei, bunăoară pe Don, la Iaik, a fugit de stăpînire. Ia caută în cărți ceva despre credința pravoslavnică ? O să găsești pe muma-pădurii și pe diavolul apelor, numai pe Domnul Savaot, nu.

Micul popă chicotește viclean, rîde viclean, și spune rîzînd, cu ochii mijiți în barbă:

— Vezi coltucul ăsta de pîine ? Mi-aduc oamenii ! Uite ! Hi-hi ! Tu mi-ești nepot ? Să nu spui la nimeni ce-am să-ți destăinuiesc. La nimeni. În istoria mea e spus totul. Cînd au dezvelit moaștele, au dat peste paie, nu ? Ei bine, ascultă ! Sectanții urcau pe rug pentru credință, pe cînd creștinii pravoslavnici erau aduși de guler în biserica oficială: vrei, nu vrei, tu ia credința pravoslavnică! Acuma a venit stăpînirea prostimii, și credința pravoslavnică a fost trecută în rînd cu toate sectele! hi-hi-hi!... Secta pravoslavnică!... hi-hihi... Într-o sectă n-aduci omul de guler ! Credința pravoslavnică a trăit o mie de ani, dar va pieri, va pieri... hi-hi-hi!... În vreo două-

zeci de ani va pieri cu totul, așa cum vor pieri și popii. Biserica ortodoxă, biserica greco-rusă, a murit ca idee încă de pe vremea raskolului. Și-o să vezi ce-au să mai hălăduiască pe întinsul Rusiei tot soiul de Egorii, diavoli și vrăjitoare, ori Lev Tolstoi, ori poate și Darwin... Pe poteci, prin păduri și pe drumuri de țară... Cică avînt religios!... Vezi coltucul ăsta de pîine?... mi-aduc pîine cei care au huzurit pe vremuri, creștinii pravoslavnici plămădiți din lumînări de un pud, dar mi-o aduc tot mai puțini și mai puțini. Și uite-așa, eu, arhipăstor pravoslavnic, umblu acuma pe jos, hi-hi-hi...

Micul popă rîde înveselit și viclean, clătinîndu-și racla tigvei și mijindu-și în barbă ochii mici și înlăcrimați. Pereții de cărămidă ai chiliei sunt trainici și întunecați. Gleb șade pe scăunel, îndoit de șale și tăcut, cu un chip ca desprins din icoană. În colț, la iconostasul întunecat, chipurile negre din icoane tac sumbru dinaintea candelelor. Gleb rămîne îndelung tăcut. Soarele dogorește, și în dogoarea zilei, micul monah cîntă. În chilie însă, e răcoare și e un aer jilav.

„He-ei... nu-i slobod să ieși la cîmp!... “

— Totuși, ce e religia, vlădică ?

— O idee, o cultură, glăsuiește micul popă, de astă dată fără să mai chicotească.

— Și Dumnezeu ?

— O idee, o ficțiune! și micul popă chicotește iarăși viclean. Vlădică, preasfințite, zici? Dau în mintea copiilor? în mintea copiilor... nu mai am mult pînă la optzeci de ani ! Nu cred, ajunge cu minciunile!... au umplut moaștele cu paie... Spune, tu ești nepoțelul meu ?

— Vlădică! vocea lui Gleb tremură îndurerată și mîinile se întind înainte. Din cele ce spui dumneata, dacă înlocuiești

vreo cîteva cuvinte cu altele, ca bunăoară: clasă, burghezie, inechitate socială, ajungi la bolșevism ! Or eu caut puritatea, adevărul, vreau un Dumnezeu, o credință, dreptate absolută... De ce să fie sînge ?

— A, a, fără sînge ? Totul se naște în sînge, totul e scăldat în sînge, în sînge roșu ! Și steagul e roșu ! Toate le-ai încurcat și nu pricepi nimic! I-auzi cum urlă revoluția, ca o vrăjitoare în viforniță! Ascultă! Gviiuu, gviiuu! Șooia, șoooia... haaau... Și diavolul pădurii bate darabana: glav-bum ! glav-bum! Vrăjitoarele unduiesc din șolduri: cvart-hoz! cvart-hoz!... Diavolul se înfurie: nacievak! naci-evak! hmu!... Iar vîntul, iar pinii, iar zăpada: șooia, șoooia, șooia... hmu... Și vîntul: gviuuuu... Auzi?

Gleb tace, trosnindu-și degetele pînă la durere. Preotul chicotește viclean, foindu-se pe scaunul lui înalt, el, arhiepiscopul Silvestr, în viața lumească prințul Kiril Ordînin, un bătrîn smintit. Cerul torid își revarsă dogoarea, de la un capăt la altul albastru și adînc, fără de sfîrșit, ziua înflorește în soare și arșiță, iar cînd se va înserа va pogorî amurgul galben și vor bate clopotele la catedrală : Don! Don! Don!...

.....

Prințul Boris Ordînin stă lîngă sobă, lipindu-și de ea pieptul masiv, lacom de răceala ei moartă. În odaia de lucru a prințului, rafturile bibliotecii se înșiruie știrbe, golite de cărțile care au luat de mult drumul sovietului, ursul alb din fața canapelei, cu ochii mîncați de molii, rînjește plîngăreț spre rafturi. Pe măsuța rotundă, acoperită cu un șervețel, stă o carafă cu bragă tulbure. La beție, prințul Boris nu bea cu păhărelul. Boris sună, apăsînd pe butonul soneriei cu vătraiul de aramă. Intră Marfușa. După un răstimp de tăcere,

prințul spune sumbru:

— Toarnă un pahar și du-i-l lui Egor Evgrafovici...

— Boierule...

— Ai auzit?! Să bea pentru ziua de doi mai... Poți să nu-i spui că e de la mine... D-dar să bea pentru ziua de doi mai! Poți să-l și verși, numai să nu știu eu... Pentru ziua de doi mai ! Du-te !

Prințul Boris își umple încet paharul, privește îndelung braga tulbure și bea.

— Pentru ziua de doi mai ! zice el.

Apoi iarăși rămîne îndelung lîngă sobă și iarăși bea, în tăcere, alene, prelung. Mai apoi pogoară amurgul galben, scotocind prin casă. Iar cînd isprăvește braga, prințul Boris iese din odaie și pornește agale, cu un pas voit sigur. Casa a amuțit în amurg, pe coridor nu mai arde becul puternic, oglinzile tulburi sclipesc șters. Mama, prințesa Arina Davîdovna, stă cu Elena Ermilovna, odihnindu-se după treburile ei importante de peste zi.

— Doi mai... la doi mai, mamă, încep să cînte privighetorile, după sărbătoarea muncii din ajun, și e ziua noastră onomastică... Nopțile sunt atunci albastre, albastre, răcoroase, înrourate, bogate și năvalnice... La doi mai, într-o noapte îmbătătoare de mai, cea mai neprihănită... Pe urmă, pe urmă se face beznă! Noapte! spune prințul Boris.

— Ce tot îndrugi acolo ? îl întreabă bănuitoare mama.

— Elenka, ieși! Vreau să stau de vorbă cu mama. Despre fraternitate, despre egalitate !

— Asta ce mai e ? ! Nu pleca, surioară...

— Cum vrei, mamă ! cum vrei ! E ciudat, pe tine ar trebui să te urăsc, pe tine, *madame* Popkova, și eu îl urăsc pe tata. *Addio*.

Odaia tatălui seamănă cu casa de rugăciuni a unei secte. Colțul de la răsărit și pereții sunt numai icoane, din icoană privește aspru un Hristos sumbru, dinaintea icoanelor ard candele tulburi și lumînări înalte de ceară, cu flacără mare, în față — o măsuță cu cărți sfinte. Altceva nu mai e nimic în încăpere, numai la peretele din fund, lipită de sobă, o laviță pe care doarme tatăl, prințul Evgraf. Aici miroase a ulei de chiparos, a tămîie, a ceară. Domnește o semiobscuritate de biserică, draperiile stau coborîte zi și noapte în ferestre, ca să nu fie lumină, ci numai dorul de lumină.

Tatăl, strîns covrig, doarme pe lavița goală, cu mîna uscată sub cap. Prințul Boris îi pune mîna pe umăr, prințul-tată zîmbește blînd prin somn și, fără să-l vadă pe Boris, zice:

— Mă zbuciumam în somn, mă zbuciumam ? Da ?... Dumnezeu să mă ierte...

Văzîndu-l pe fiu-său, întreabă descumpănit:

— Ai venit iar să mă tulburi, Borea ?

Prințul Boris se așază lîngă el, desfăcîndu-și picioarele și sprijinindu-și ostenit mîinile de genunchi.

— Nu, tăticule. Vreau să stăm de vorbă.

— Spune, spune ! Întreabă-mă ! Dumnezeu să mă ierte !

— Tot te rogi, tăticule ?

— Mă rog, Borea.

Tatăl șade în capul oaselor, cu picioarele ghemuite sub el. În ochii lui stăruie un licăr sec, părul alb, barba și mustățile îi sunt zbîrlite. Vorbește încet și repede, mișcîndu-și iute buzele supte.

— Și-adică, rugăciunea ți-aduce liniștea ?

— Nu, Borea, răspunde bătrînul blînd și laconic.

— De ce ?

— Am să-ți spun adevărul, am să-ți spun adevărul ! Dumnezeu să mă ierte. Sunt un păcătos, un păcătos... Dar e

oare îngăduit să-l rogi pe Dumnezeu pentru tine ? E rușine să-l rogi pentru tine ! Să-l rogi pentru tine e un păcat, un păcat, Borea ! Eu mă rog pentru tine, mă rog pentru Egorușka, mă rog pentru Glebușka, mă rog pentru Lidia, pentru toți, pentru toți, mă rog pentru mama, mă rog pentru episcopul Silvestr... pentru toți!... Ochii tatălui ard cu o lucire dementă, ori poate în extaz ? Dar păcatele mele sunt cu mine ! Uite-aici, în jurul meu, prin preajmă! Păcate mari, cumplite... Și pentru ele nu pot să mă rog. E păcat ! Nu-mi îngăduie mîndria ! Mîndria ! Și focul gheenei mă înspăimîntă!... Mi-e teamă, Borea! Numai cu postul mă mîntui... Ce e oare mai frumos decît frumosul soare? Dar eu nu-l văd și n-am să-l văd... Cîteodată tînjesc să fac o plimbare cu troica pe ger, să beau ceva după pofta inimii, și mai sunt și alte ispite, dar mă lepăd de ele ! Mă uit la moarte. Domnul să mă mîntuie ! Tatăl își face cruce cu mișcări iuți, spasmodice. Domnul să mă mîntuie...

— Acum n-ai cum să te plimbi cu troica pe ger, pentru că e vară, spune fiu-său apatic.

— Domnul să mă mîntuie !

Boris îl ascultă sumbru.

— Dă-mi voie, tăticule, să-ți pun o mică întrebare. Ți s-a luminat mintea? Știi ce-ai făcut însurîndu-te cu cineva din neamul Popkovilor ?

Tatăl răspunde îndată :

— Mi s-a luminat mintea, băiatule, mi s-a luminat mintea, Borea. Am văzut pămîntul în primăvară, frumusețea lui fără de seamăn, am simțit adevărul și înțelepciunea lui Dumnezeu, și m-a înspăimîntat păcatul meu, m-a strivit cu puterea lui, și mi s-a luminat mintea, Borea, mi s-a luminat mintea!

— Așa-a, zice apăsat Borea, fără să-și ia privirea sumbră

de la taică-său. Numai că în vreme ce dumneata te mîntuiești, pe pămînt oamenii își făuresc dreptatea lor, fără Dumnezeu, ei l-au trimis la toți dracii pe Dumnezeu, vechitura asta! Dar nu despre asta e vorba! Dumneata, tăticule, nu știi cumva ce e aia paralizie progresivă ?

Fața bătrînului se schimbă îndată, luînd o expresie speriată și nenorocită; se trage înapoi spre perete, îndepărtîndu-și trupul slăbănog de fiu-său.

— Iarăși ? Iarăși vii să mă tulburi ? spune el, abia mișcînd buzele. Nu știu...

Fiul se ridică greoi în preajma lui.

— Ascultă, nu face pe prostul! Auzi, tată? Vorbește...

— Nu știu !

— Vorbește !

Prințul Boris apucă în palma-i mare barba zbîrlită a lui tată-său.

— Eu am sifilis. Egor are sifilis. Konstantin, Evgraf, Dmitri, Olga, Maria, Praskovia, Liudmila au mûrit de mici, chipurile pentru că erau scrofuloși. Gleb e un degenerat, Katerina la fel, Lidia la fel, numai Natalia e om... Vorbește, bătrîne !

Bătrînul se face ghem, cuprinde înfrigurat cu mîinile lui uscate mîna lui Boris și plînge, schimonosindu-se și sughițînd ca un copil.

— Nu știu, nu știu ! icnește el, furios. Pleacă de-aici, bolșevicule !

— Te prefaci, sfîntule !

La icoanele întunecate pîlpîie candelele și ard cu o flacără vie lumînările subțiri. Miroase a tămîie și a ulei de chiparos. Curînd, prințul Boris se întoarce la el în odaie, se duce la sobă, își lipește de răceala ei pieptul, pîntecul, genunchii, și stă așa nemișcat.

Și —

Deznodământele

În camera Lidiei Evgrafovna ard lumînări. Cuferele adastă desfăcute, pe scaune și pe jilțuri stau împrăștiate rochii, lenjerie, cărți fără scoarțe, valize, note muzicale. Pe masă stă telegrama mototolită. Lidia o ia și o citește din nou :

„Sănătate sărut Brilling".

Buzele îi zvîcnesc într-un rictus dureros, telegrama cade pe jos.

— Sănătate. Bea sănătate! Bea în sănătatea mea! sunt bătrînă, bătrînă! Gleb!

Zbîrnîie soneriile. O criză de isterie. Gleb lipsește. Marfușa dă fuga după apă.

— Bătrînă ! Bătrînă ! Totul e inutil ! Bea sănătate. Sănătate haha! Plecați, plecați toți! Sunt singură, singură...

Lidia Evgrafovna stă culcată, cu un prosop pe frunte. Buzele îi zvîcnesc dureros, ține ochii închiși. Stă așa multă vreme, nemișcată, apoi ia dintr-un cufăr o seringă mică, sclipitoare, își saltă fustele, ridică juponul de pe genunchi și își injectează morfină. După cîteva minute ochii i se umezesc de plăcere nespusă și buzele nu contenesc să-i zvîcnească. Amurgul pogoară galben.

Katerina a fost plecată în oraș. Cu buzele strînse a spaimă și durere, de teamă să nu izbucnească în plîns, dă buzna în camera Lidiei Evgrafovna. În ochii ei stăruie nedumerirea și groaza. Lidia stă întinsă, cu ochii pe jumătate închiși.

— Ce e ? De ce așa devreme ? șoptește Lidia ca prin vis.

— Eu... eu... mi-a spus doctorul... am o boală rușinoasă...

ereditară !

— Da? De pe acum? șoptește cu nepăsare Lidia, ațintindu-și undeva în tavan ochii absenți, pe jumătate închiși.

Ziua înflorește în arșiță și în soare, iar seara pogoară amurgul galben. Clopotele catedralei bat liniștitor, ca la Kitej[16] : Don! Don! Don ! aidoma unor bolovani azvîrliți într-un eleșteu cu nuferi. Și atunci în cazărmi se sună cu glas de argint stingerea.

Gleb s-a întîlnit cu Natalia lîngă Catedrala-Veche, dincolo de parc. Natalia venea acasă, după vizita de la spital. O conducea Arhipov, care i-a lăsat îndată singuri.

— Natalia, tu pleci din casă ? întreabă Gleb.

— Da, plec.

— Natașa, gîndește-te, casa noastră are să moară, nu se poate să fii atît de crudă ! Numai tu ești puternică. E greu să mori, Natașa.

— Casa o să moară și așa, ba chiar a și murit. Eu însă trebuie să trăiesc și să muncesc. Să mori ? Natalia vorbește și ea încet. Trebuie să faci ceva ca să mori. Cînd eram fată, studentă, visam mult. Uite, cel care mă însoțea taică-său s-a împușcat, și fiul știa că tatăl lui se va împușca. Ce-au gîndit ei înainte de moarte, tatăl și fiul ? Fiul, de bună seamă, s-a silit numai *să gîndească*, ca să nu sufere.

— Îl iubești pe Arhipov ?

— Nu.

— Așa... ca fată ?

— Nu. Eu nu iubesc pe nimeni. Eu nu pot să iubesc. Eu

[16] Oraș legendar, înghițit de pămînt în urma unei calamități naturale; pe locul acela s-au adunat apoi apele unui lac.

nu sunt o fată. Nu se poate să iubești. E ceva vulgar și e suferință.

— De ce ?

— Cînd eram fată, studentă, ei, bine, da, visam la un tînăr. L-am întîlnit, l-am îndrăgit, m-am dăruit lui și trebuia să nasc. Cînd m-a părăsit, eram ca un fluture care și-a pîrjolit aripile, și-mi spuneam că s-a zis cu mine, că totul s-a sfîrșit. Acum însă știu că nu s-a sfîrșit nimic. Asta e viața. Viața nu stă în nimicurile sentimentale ale romantismului. Cred că am să mă căsătoresc și n-am să-mi înșel bărbatul, dar n-am să-i dărui sufletul meu, ci numai trupul, ca să am un copil. Va fi urît, va fi frig, dar va fi cinstit. Am învățat mult prea mult ca să pot fi femela unui mascul romantic. Vreau să am un copil. Dacă aș iubi, mi-aș pierde mințile.

— Dar tinerețea, poezia ?

— Cînd femeia e un copil, atunci simte ea și tinerețea, și poezia. Foarte bine — tinerețe. Dar cînd femeia are patruzeci de ani, ea nu mai e tînără, în virtutea unor cauze naturale.

— Tu cîți ani ai, Natașa ?

— Douăzeci și opt. Viața mă așteaptă. Oricine trăiește trebuie să meargă.

— Unde să meargă ?

— În revoluție. Aceste zile n-au să se întoarcă a doua oară.

— Tu... Tu, Natalia...

— Sunt bolșevică, Gleb ! Tu știi acum, Gleb, așa cum știu și eu, că lucrul cel mai de preț este pîinea, și că niște cizme, bunăoară, sunt mai scumpe decît toate teoriile, pentru că fără pîine și fără meseriaș ai să mori tu, și au să moară toate teoriile. Or pîinea ne-o dau țăranii. Așa că se cuvine ca țăranii și meseriașii să dispună ei singuri de valorile lor.

Seara, în preajma casei Ordîninilor e pustiu. Sumbră,

masivă, spoită cu ocru și acum verzuie, cu pereții coșcoviți, povîrnită într-o rînă, casa privește în jur cu o căutătură de moșneag răutăcios. Ajunși la intrarea principală, Gleb îi spune Nataliei:

— E greu să mori, Natașa ! Ai băgat de seamă că la noi în casă s-au întunecat și s-au decolorat oglinzile, care sunt foarte multe ? Mă cuprinde groaza să-mi văd mereu fața în ele. Totul e sfărîmat, toate visele.

Iar cînd urcă scara de piatră, pe lîngă ușile de fier ale cămărilor, ferecate cu șapte lacăte, sus în casă bubuie un foc de armă: s-a împușcat prințul Boris. Îndată după împușcătură, din sala mare răzbește, răspîndindu-se victorios în toată casa, Internaționala, și în acordurile ei se strecoară abject, ca un refren vulgar, *Ueberhardtd und Kunigunde*.

Capitolul III. Despre libertăţi

Cu ochii lui Andrei

Și iarăși noaptea aceea :

Tovarășul Laitis a întrebat :

— Unde zdă aisi ofițerul nobil zdudent Volkovis ?

Andrei Volkovici i-a răspuns nepăsător:

— Ocoliți casa și urcați pe scară la primul etaj ! — și, zicînd acestea, a căscat, a mai zăbovit nițel la portiță și apoi a luat-o alene spre casă, către intrarea principală —

și —

și —

o bucurie nemărginită, libertate! Libertate! Casa, zilele de odinioară, viața cea veche au rămas pentru totdeauna în urmă — moarte lor ! Pietrele terasamentului au venit de-a rostogolul o dată cu el în rîpă (vîntul i-a șoptit în cădere: gviuu!...), și din pricina căderii totul i s-a sfărîmat în scînteile ochilor, și atunci n-a mai rămas decît inima roșie. Sus, sentinela a strigat ceva, pe urmă : focurile înfometaților, traversele, o frîntură din cîntecul îngînat de înfometați și de apa Volgăi. Libertate, libertate ! Să n-ai nimic, să renunți la totul — să fii sărac lipit pămîntului ! Și nopți, și zile, și răsărituri de soare, și arșiță, și ceață, și furtuni și să nu știi ce te așteaptă mîine ! Și zile de

zăduf — ca o nevastă de soldat îmbrăcată în sarafan, la treizeci de ani — ca acei care au trăit în păduri, dincolo de Ordînin, către geana de miază-noapte a cerului: dulce mai e să săruți noaptea în șură o nevastă din astea !

În luna mai, pămîntul te îmbie, în luna mai, fetelor le place să se întindă pe pămînt în pîcla zorilor, și pămîntul te cheamă spre el. Chiar în cea dintîi seară cînd Andrei a poposit la Ciornîe Reciki, în Porecie, fetele i-au ciocănit la geam și l-au strigat:

— Andriușa, hai să ne plimbăm ! Hai cu noi la joc ! — și rîsetele lor zglobii izbeau în ferăstruica lui.

Andrei a ieșit din casă. În amurgul verde, după biserică, pe dîmb, în marginea rîpei, fetele stăteau în rochiile lor pestrițe, cu basmale albe pe cap, și siluetele negre ale flăcăilor se zburleau lîngă ele.

— Vino, nu-ți fie teamă ! Vino să te prinzi în joc cu noi !

Pentru cîteva clipe se înstăpîni tăcerea. Undeva departe țipau cristeii. Apoi, un cîntec a zbucnit din mai multe piepturi :

Ci-vi-li-vi-li-vi-li,
S-alegi pe cine-i pofti...
Sus, pe-o creastă de colină
Un brăduț crește-n lumină.
Fă-l, Doamne, mai tinerel
Și frumos mi-l fă la fel...

Era o seară liniștită și limpede, cu stele bălane. Biserica Sfîntul Nicolae de la Șipotele-Albe părea albastră, gravă, coperișul ei negru și înalt, cu crucea din vîrf se pierdea în cer, spre stelele bălane. O pace tihnită stăruia deasupra rîului și a luncilor. Se simțea un freamăt verde, nedeslușit, și totuși

era liniște — liniștea aceea pe care o făurește noaptea. Și fetele au cîntat toată noaptea, pînă în zorii de cleștar. Peste noapte s-a abătut și o furtună, venind dinspre răsărit, a tunat și și-a scăpărat fulgerele, apoi s-a revărsat cu o ploaie crîncenă, iute, de mare trebuință pentru semănături. Noaptea asta, Andrei a hoinărit pe costișe. Altă viață ! Să fii sărac. Să n-ai nimic. Să renunți la toate.

Biserica Sfîntul Nicolae de la Șipotele-Albe, durată din piatră albă, stătea pe un dîmb pe malul rîului. Cîndva, aici a fost o mănăstire, acum a rămas numai biserica albă, adînc implîntată în pămînt, năpădită de mușchi, cu sticlă de mică în ferăstruicile ce priveau în vale, cu coperișul țuguiat, înnegrit de vreme și povîrnit într-o rînă — țintirimul Șipotele-Albe. De pe dîmb se deschidea o vedere largă spre rîu și spre malul dimpotrivă, către pădurile liliachii de brazi de peste apă, către întinderile acelea veșnice. De jur-împrejurul țintirimului creșteau pini cu trunchiuri de aramă găzduitoare de mușchi. Din pămînt, în dreapta scării de la biserică țîșnea un izvor rece, ce-și aduna apa într-un jgheab din lemn de tei (de unde și numele de „Șipotele-Albe“), izvorul se scurgea de veacuri devale, și așa și-a croit o albie și a tăiat drumeagul din preajmă; de partea cealaltă, pe costișă, se înălța conacul prinților Ordînin. Peste rîu, în păduri, se afla satul Ciornîe Reciki, străjuit de creștetul pleșuv al unui deal însingurat — Uvek. În jur se întindeau păduri pînă sub geana cerului de la miază-noapte, și stepe pînă sub geana cerului de la miază-zi.

În seara cînd a venit aici, Andrei nu l-a găsit acasă pe Egorka. În casă mirosea a ierburi, și Arina l-a ospătat cu pîine și miere, întîia miere luată de la albine. La ceasul acela cîntau cocoșii, și Arina, nespus de frumoasă, s-a dus peste noapte în pădure.

În luna mai, pămîntul te îmbie, în luna mai, în pîcla zorilor de zi. În luna mai, ierburile amiros dulce a miere, în nopțile de mai stăruie o mireasmă amăruie de mesteacăn și de mălin, în luna mai nopțile sunt adînci, îmbătătoare, și zorile sunt în luna mai purpurii, ca sîngele și focul. Arina, fata lui moș Egorka, s-a născut în luna mai, și în juru-i se răsfăța luna mai, și cerul, și pinii, și lunca, și rîul. Arina strîngea ierburi împreună cu maică-sa și cu Egorka, și de la ele a aflat ea cum se zbuciumă pămîntul în luna mai, cînd cîntă privighetoarea și cucul, cum clocotește noaptea sîngele în om, ca luna lui mai, luna florilor. Spița vrăjitorilor trăiește după legile ei. Arina își trăia, se vede, ăst mai, fără popă și fără tămîie, îmbătată de tămîia mălinilor și de cîntecul privighetorilor. Cine nu știe cum tînjește sîngele tînăr, însingurat, în trupul tînăr, noaptea, în mai, în nopțile înflorate ale lunii mai?... Oare nu de aceea vorbea acum Arina, vrăjitoarea, repezit, spunînd, ce avea de spus, de-a dreptul, muierește? Arina fecioara a devenit o femeie în lege, frumoasă, voinică, rumenă, împlinită, cu ochii negri și cu uitătura cutezătoare — o vrăjitoare tînără, neștiind de sfieluri, stăpînă pe sine și pe împlinirea vrerilor ei ! Revoluția a venit la Ciornîie Reciki în luna lui mai, și în luna mai pămîntul te îmbie! Arina a întîmpinat Răzmerița ca și vrăjitorul Egorka.

Moș Egorka vrăjitorul era dus la pescuit cînd a venit Andrei, și Andrei s-a dus după el. Apa curgea iute, era slobodă și tulbure, și fremăta ca și cînd ar fi răsuflat. Toată noaptea a stăruit un amurg verde spălăcit, cu o cavalcadă de nori albi. Stăteau lîngă o bulboană. Egorka — chiorul, cu o căpiță de păr alb în cap și cu nădragi albi, ținea odgonul, apa

se învîrtejea șuierînd, știucile zvăpăiate izbeau cu putere în plasă, și Andrei le prindea din zbor, reci și lipicioase, scînteind în tulbureala nopții ca și o aripă de porumbel.

— Ia cată, zise Egorka în șoaptă, de cînd e volocul ăsta ? Crezi că acușa l-au scornit oamenii ? Ai ?

— Nu știu.

— Eu zic așa, că și străbunii noștri tot cu el au pescuit. Ai ? Cînd s-a zidit Sfîntul Neculai, acum cinci sute de ani, de pe-atunci se slujea pescarul de voloc... Înainte vreme aici era o mănăstire, durată de un haiduc, pe nume Redenia, și mănăstirea asta, așa le-am și spus-o, au tot luat-o de nu știu cîte ori ba calmucii, ba tătarii, ba kirghizii. Ei bine, pentru că le-am spus asta, m-au dat afară de la bolșevici, m-au svîrlit la opreală.

— Cum așa ?

— Rusia a trăit sub tătari, și ăla a fost jugul tătăresc. Rusia a trăit sub nemți, și ăla a fost jugul nemțesc. Dar Rusia își are ea înțelepciunea ei. Neamțul e mintos, numai că-i tare de glagorie, mintea lui — bună de făcut umblători. Le spun eu la ședință: nu e nici un fel de Internațională, e numai revoluția populară rusă, răzvrătirea, și-atîta tot! După felul lui Stepan Timofeevici Razin. „Și Karla Marxov ?“ întreabă unul. Îi neamț, zic, și care va să zică, nătărău. „Și Lenin?“ Lenin, zic, e neam de mujic, bolșevic, pe cînd voi — ce sunteți? comuniști. Trebuie, zic, să batem clopotele c-am scuturat jugul! Pămînt țăranilor! Afară cu negustorii! Afară cu moșierii paraziți! Jos cu Constituanta, să se facă un soviet pentru tot pămîntul, ca să vină toți care vor și să hotărască sub cerul liber ! Gata cu ceaiul, gata cu cafeaua, numai braga să rămîie ! Ca să fie credință și dreptate. Capitala tării e Moscova. Poți să crezi în ce vrei, chiar și într-un butuc. Afară și cu comuniștii ! Bolșevicii, zic, se pot lipsi de ei. Ei bine,

pentru disitiplina asta, taman bine m-au zvîrlit la opreală !

O știucă a plescăit în apa neagră și a fugit, speriată de vorba lui Egorka.

— Hai că prea fac și eu gălăgie, șoptește Egorka. Uite, bunăoară, e unul Șak... Șekspirov, nu ? Pe Hamlet l-ai citit, de bună seamă, dar Vifornița noastră —, cum o joacă fetele, nu știi. Or bunăoară cîntecul „Sîmbăta, zi urîcioasă”... Îl știi ? Ai ?

— Nu, nu-l știu...

— Aha, aha ! Oi fi și tu comunist !

În vremea asta, pe dîmb, fetele s-au pornit să cînte :

De-a lebedelor ceată rămîne-n urmă lebăda albă,
Mi se lipește de ceata gîștelor sure lebăda albă...

.....

Pentru că prezentul răzbea autoritar și pentru că în stihia năvalnică a omenirii, el, Andrei, era ca o frunză desprinsă din timp, iată-l ajuns să cugete la o altă libertate — la libertatea dinăuntru și nu dinafară: să renunțe la lucruri, la timp, să nu aibă nimic, să nu dorească, să nu regrete nimic, să fie așișderi unui cerșetor, numai să trăiască, cu cartofi, cu varză acră, adăpostit într-o izbă oarecare, liber sau legat — indiferent: pot stihiile să te învîrtejească și să te azvîrle cine știe unde, sufletul va rămîne întotdeauna proaspăt și liniștit, ca să vadă. Pe pămînt hălăduiau vărsatul negru și tifosul, hrănite de foamete. Diminețile, la biserica Sfîntul Nicolae erau aduși morții. Uneori, după amiază, pe la ceasurile patru, oamenii veneau să-și boteze pruncii, și atunci băteau clopotele, pe care, la vremea lor, le-au auzit și tătarii. Și în fiecare seară, în fața bisericii cîntau fetele. Era în iunie.

În satul Ciornîe Reciki, țăranii, deși nu erau toți cimotii între ei, purtau același nume — Kononov. Din primăvară și pînă-n toamnă munceau pe rupte, din zori și pînă-n noapte, de la mic la mare, arși de soare și de sudoare. Munceau din toamnă pînă-n primăvară, pîrliți de fum, ca izbele lor tăciunite de funingine, chinuiți de frig și de foame. O duceau greu, traiul lor era aspru, dar își iubeau aprig viața, cu fumul ei, cu frigul și arșița ei, cu boleștinițele ei. Trăiau în pădure, cu țarina, cu cerul — trebuiau să trăiască în bună prietenie cu ele, dar în același timp erau siliți să și lupte crîncen împotrivă-le. Trebuiau să ia seama la nopți și la zorii zilei, la semnele de pe răboj, să cate necontenit la colțul cu bîrnele putrezite, să asculte vîntul de la miază-noapte, vuietul și hohotele pădurii. Omul cel mai bătrîn din sat era moș Kononov, Ionov-Chiorul, și el nu-și mai amintea cum îl chema pe bunicu-său, dar ținea minte vremurile de odinioară, știa cum trăiau strămoșii și stră-strămoșii, și cum se cade să trăiască oamenii. Și izbele au întors spatele pădurii, și, rînduite pe malul rîului, își ițeau de pe sub pini fețele butucănoase și posomorîte, iar ferăstruicile întunecoase ochii lor priveau cu o căutătură de lup și lăcrimau. Bîrnele cenușii le așterneau zbîrcituri pe chip. Paiele roșcate — claie de păr — ajungeau pînă la pămînt. Și izbele se uitat în jur cu aceeași căutătură de o mie de ani.

> În conacul prinților Ordînin s-au instalat din primăvară anarhiștii. Toate astea văzute cu ochii lui Andrei Volkovici.

Într-o noapte de aprilie, în conacul prinților (în încheierea povestirii de față vom arăta cum și-au părăsit prinții conacul)

au venit pe neașteptate, nu se știe de unde, anarhiștii, s-au instalat în cursul nopții, aducînd căruțe cu mitraliere, puști și muniții, iar dimineața, deasupra intrării flutura steagul lor :

„Să fluture steagul negru al celor liberi!“

A trecut aprilie, a trecut și luna mai, mălinii, liliacul și lăcrimioarele și-au scuturat floarea, în desișul ce împrejmuia conacul privighetorile și-au contenit cîntarea. Anarhiștii veniți peste noapte, așa pe neașteptate, chiar a doua zi dimineața au ieșit pe cîmp la arat, în bluze albastre de lucru și cu șepci pe cap. Andrei a sosit la Ciornîie Reciki în ajun de Sfîntul Ioan. Iar în noaptea de Sfîntul Ioan a intrat în comuna anarhiștilor, alături de ceilalți. Cît a ținut săptămîna Rusaliilor, femeile din comună se duceau și cîntau pe costișă la biserică la Sfîntul Nicolae. Și așa a venit și noaptea de Sfîntul Ioan. În noaptea aceea s-au aprins focuri. Era o noapte albă, o noapte a vrăjitoarelor, și focurile ardeau în ceață pe malul rîului, și în jurul lor oamenii se prindeau în horă și săreau peste focuri. Aganka, tovarășa Aganka, care sărea și cînta cu multă rîvnă, l-a luat de mînă pe Andrei și a fugit cu el în beznă, înspre luncă, și cînd s-a oprit, i-a spus repede, ținîndu-l de mînă, măcar că nu-l cunoștea:

— Mă doare inima! Eu sunt din Tambov, și mi-a rămas fetița acolo. Am fost slujnică și mi s-a făcut dor de o viață slobodă. Mă doare inima ! Ce-o fi făcînd fetița mea ? — și s-a aruncat iarăși spre foc, spre Pavlenko.

În noaptea aceea, Andrei a stat întîia oară de vorbă cu Anna. Treizeci de ani — cei treizeci de ani ai Annei, s-au dus pentru totdeauna, și avea Anna multă limpezime și gingășie: cum e toamna cînd cad frunzele de aur și cum e în nopțile de atlaz, cu stele căzătoare. Andrei s-a dus să stea de noapte la

cai. În revărsatul zorilor (noaptea de Sfîntul Ioan a fost o noapte albă de vrajă, învăluită în ceață) a întîlnit-o pe imaș pe Anna. Mergea singură în ceața albicioasă, într-o rochie albă. Andrei s-a apropiat de ea și i-a spus :

— Caii pasc liniștiți. E răcoare, nu-i necăjesc tăunii. Hai să te trec dincolo cu luntrea. Ce pîclă ! Cîteodată îmi vine așa să merg și să merg într-una, afundîndu-mă în pîcla asta !

Andrei a vorbit îndelung cu Anna în zorii aceia lăptoși. Anna era căsătorită, soțul ei era inginer la o uzină, și viața ei de-acolo, de la oraș, cu bărbatu-său, se sleise cu desăvîrșire, devenise fără de noimă. Andrei știa că în zorii aceia de iunie, Anna a plîns. Omul trebuie să trăiască. Soțul ei nu avea să înțeleagă niciodată Rusia cu anii ei tulburi, cu răzmerițele ei stîrnite de un Razin sau de un Pugaciov, cu Anul 1917, cu bisericile ei vechi, cu icoanele, bîlinele și riturile ei, cu Iuliania Lazarevskaia și Andrei Rubliov, cu pădurile și stepele, mlaștinile și rîurile ei, cu duhurile pădurii și ale apelor. El nu avea să înțeleagă niciodată ce înseamnă să fii slobod de toate, să n-ai nimic, să renunți la toate, așa ca Andrei, să nu ai cămașă pe tine. Chiar dacă în Rusia n-ar mai merge treburile, ce, nu au o frumusețe a lor lucina[17], foametea, boleștinițele ? Trebuie să te înveți să privești totul și pe tine însuți, dinafară, numai să privești și să nu aparții nimănui. Să mergi și să mergi, să-ți trăiești pînă la capăt bucuriile și suferințele.

Era vremea cositului, toiul muncilor. Nopțile parcă nici nu le simțeai; noaptea, ai fi zis că cerul a pierit de peste luncile rîului, de peste viroage și păduri, de peste Uvek. Cînd a venit

[17] Așchie de lemn îmbibată cu rășină, care în trecut, în Rusia, slujea de opaiț.

Andrei întîia oară la comună, l-au întîmpinat cu întrebarea:

— Cine e ?

Moș Egorka a răspuns cu parola:

— Haida !

De la poarta cu lei de piatră de sub dîmb, drumul trecea pe lîngă împrejmuirea de zid, cu vaze pe stîlpi. Pe costișă se așterneau cărări pietruite spre grădina de zarzavat, spre luncă și spre rîu. Dincolo de coroanele copacilor și de o pajiște verde, dincolo de grajduri, se înălța o casă sumbră, de o arhitectură clasică, mărginită de o parte și de alta de felurite acareturi. Pe peronul de la intrare se zărea dintre coloane o mitralieră Maxim cu botul turtit. În curte nu era nimeni. Au ocolit casa pe o cărare și, răzbind printr-un desiș de migdali și liliac, au ieșit pe terasă. În sufragerie, la mesele lungi ședeau anarhiștii: tocmai isprăveau cina. Moș Egorka a strîmbat din nas și a plecat. Au venit vacile de pe islaz și femeile s-au dus să le mulgă. Pavlenko a pornit-o cu caii la păscut peste noapte. Se făcuse tîrziu, dar cerul era încă verde, ceața se tîra prin luncă. Mulți s-au gîndit să se culce, ca să se scoale a doua zi în zori. Andrei ședea cu tovarășul Iuzik în bibliotecă, unde flacăra unei lumînări isca pe pereți scîntei aurii din cotoarele cărților rînduite în rafturi. Tovarășul Iuzik stătea la geam și privea cerul.

— Ce liniștită e aici phimăvaha! zicea Iuzik. Și ce calme sunt stelele aici, la voi, ai chede că-s thiste. Nu te-a pasionat niciodată asthonomia? Cînd te gîndești la stele, începi să simți că ești un nimic. Pămîntul e o închisoahe de-o clipă: ei bine, ce suntem noi, oamenii ? Și ce înseamnă hevoluția noasthă și nedheptatea ?

Andrei n-a zăbovit cu răspunsul :

— Da, da! Eu tot așa gîndesc! Omul trebuie să fie liber și să renunțe la totul! E de-a dreptul surprinzător cum se

aseamănă gîndurile noastre !

— Da, desiguh ! Iuzik a rămas tăcut o vreme. Nicăiehi nu există stele ca acelea din Oceanul Indian. Chucea Sudului... Eu am colindat lumea întheagă și nicăiehi n-am găsit o țahă așa ca Husia... Noi am venit aici ca să thăim pe pămînt, ca să făuhim viața... Ce bine e aici și ce de căhți sunt în dulapuhile acestea, căhți adunate vheme de două veacuhi!... Din punctul de vedehe al euhopenilor, noi, hușii, thăim în Evul mediu...

În încăpere intrară Pavlenko, Svirid, Natalia, Iriria și Aganka. Aganka veni cu o doniță de lapte și turte din făină de ovăz.

— Cine poftește ?

În salon ardea însingurată o lumînare, mobilierul aurit, stil *Empire* se rînduia în cea mai perfectă ordine, de cealaltă parte a arcadei, sala mare era cu desăvîrșire pustie. Geamurile salonului și ale cabinetului erau deschise. Devale, în luncă, păsăretul și gîzele țipau cu mare larmă, pe felurite glasuri, întocmai ca o orchestră care își acordează instrumentele înainte de uvertură. Irina încearcă alene cîteva acorduri la pian și Aganka e gata să se avînte în dans. În vremea asta apare Semion Ivanovici, cu o barbă ca a lui Marx; aduce un teanc de ziare și începe să vorbească veninos despre ruina economică.

În seara aceea, Andrei s-a întors la biserica Sfîntul Nicolae și, stînd așa în fața bisericii, a trăit încă o dată din plin, cu durere și duioșie în același timp, toată bucuria — bucuria lui, făurită de vis și de revoluție; visa la adevărul mizeriei, la dreptate, la frumusețea bisericilor vechi de cinci secole.

Cît a stat la anarhiști, Andrei se scula în revărsatul zorilor, zori de vară nemărginit de limpezi, punea caii la saca și se ducea în goana cailor la rîu, după apă; la pompă îl ajuta Aganka. După ce umpleau sacaua și adăpau caii, se scăldau,

despărțiți de un tufiș. Andrei căra apă mai întîi la grădina de zarzavat și în parc, apoi la bucătărie. Soarele suia pe boltă roșu și trîndav, rouă dulce îi umezea straiele, ceața își retrăgea ultimii vălătuci de pe țarini. De pe la douăsprezece pînă la ceasurile trei se odihneau, apoi bărbații desțeleneau toloaca și se întorceau abia seara, la vremea mesei, arși de soare, năduși, cu cămășile descheiate la gît. Andrei nu muncise nicicînd mai înainte cu brațele; simțea o dulce durere în umeri, la șale și în picioare, dar capul îi era ușor, gîndurile limpezi și calme. Serile erau și ele liniștite și limpezi, lui Andrei i se făcea somn, îl dureau umerii, și, toropit de somn, lumea i se părea străvezie, cristalină și fragilă ca răsăriturile de soare din iunie. În fiecare seară, Andrei se plimba cu tovarășa Natașa; Natașa împletea cununi de flori pentru ea și pentru el și îi spunea rîzînd că el e la fel de domol ca și o albăstrea. Seara se aduceau ziarele, și ziarele scriau că patria socialistă e în primejdie, scriau despre actele de insurgență ale cazacilor, ucrainienilor și polonezilor, dar toate acestea păreau lipsite de însemnătate, căci ce oare ar fi putut să tulbure apa cu luciu de cristal a insomniei ? Gîndurile erau limpezi și ușoare, răsfrînte prin setea de somn atît de fragilă. Așa a trecut iunie, cu iasomiile lui, flori de porțelan, cu răsăriturile lui de cleștar.

Ziua, Andrei lucra în parc cu Aganka și o admira. Era mereu pusă pe snoave și pe cîntece, și el nu o vedea niciodată obosită, nici nu știa cînd doarme. Scundă, bine legată, desculță, cu fața numai zîmbet, ea îl trezea în zori, stropindu-l cu apă, după ce apucase să mulgă vacile. Înota ca o broască, se scălda fără pic de rușine, și pe urmă toată ziua îi mergea gura în parc, pe tarlaua de cartofi, în grădina de zarzavat. Serile „se juca“, mai întîi cu Pavlenko, pe urmă cu Svirid — „hei, cui ce-i pasă la adica, cu cine petrecui

nopticica!“ La vremea cositului, Andrei și Aganka greblau fînul în grădină; Andrei stătea din treabă să-și aprindă o țigară, Aganka își juca grebla și șoldurile, ca un mînzoc, și-i spunea șăgalnic:

— Lasă joaca, Andriușa, muncește !

— Aganka, tu de unde-ai venit ? Cînd dormi, cînd te odihnești ?

— De unde-am venit cu toții : de la mama !

— Hai, nu vorbi aiurea !

— Uite-așa și iaca-așa! Hai greblează, lasă joaca...

Aganka a murit în iulie. Pe pămînt bîntuiau vărsatul negru și tifosul... Moarte, debandadă, foamete, lucina: să vezi toate acestea să trăiești. În primele zile ale lui iulie, înainte să dea căldurile mari, cinci zile a plouat și au fost furtuni, și anarhiștii au stat în casă. Și niciodată Andrei n-a simțit atîta bucurie — bucuria de a trăi !

Astea-s văzute cu ochii lui Andrei, asta e poezia lui Andrei Volkovici.

Cu ochii Nataliei

Peste biserica Sfîntul Nicolae, peste satul Ciornîe Reciki și peste luncile din preajmă se înălța un deal însingurat, înalt și însingurat, pustiu și cu creștetul pleșuv, împresurat numai ici-colo de tufe de călin, prin rîpele de pe costișe. Privind de-aici, vedeai către geana cerului dinspre miază-noapte pădurile zbîrlindu-și ferăstraiele negre, în vreme ce înspre miază-zi se întindeau stepele. Dealul își păstrase numele peste veacuri — Uvek. Era în iulie.

Oamenii au băgat de seamă pe creștetul Uvekului niște ruine și gorgane, și, drept urmare, arheologul Baudek și pictorul Ordînin, însoțiți de o echipă de țărani, au venit aici ca să facă săpături. Lucrările intraseră în a treia săptămînă și din pămînt ieșeau la iveală veacuri. Pe Uvek s-au descoperit vestigiile unui oraș străvechi; pe terase se vedeau ruinele de piatră ale unor apeducte, temelii de clădiri, un sistem de canalizare. Acoperite de argilă și de cernoziom, toate acestea erau rămase nu de la fini, nu de la sciți, nu de la bulgari; cineva necunoscut poposise aici din stepele Asiei, ca să temeinicească orașul și apoi să dispară din istorie pentru totdeauna. Iar după ei, după necunoscuții aceia, au venit aici sciții, și ei și-au lăsat gorganele. În gorgane, în cripte de piatră, în sarcofage de piatră, zăceau schelete de oameni, în veșminte ce se spulberau ca și cenușa la cea dintîi atingere, dimpreună cu ulcioare și tăvi pe care erau zugrăviți călăreți și vînători, pline cîndva cu mîncare și cu băutură, iar la picioare stăteau osemintele calului, cu șaua mumefiată bătută în aur, pietre scumpe și fildeș. În criptele de piatră totul era mort, aici nu mai mirosea a nimic, și de fiecare dată cînd oamenii trebuiau să pogoare aici, gîndurile deveneau distincte și calme, și în suflet se încuiba întristarea. Creștetul de piatră al Uvekului pleșuvise, pelinul se acoperise de o pulbere argintie și răspîndea o mireasmă amară. Veacurile ne învață tot așa ca și stelele, și Baudek cunoștea bucuria amărăciunii. Veacurile învălmășiseră noțiunile arheologului Baudek. Un lucru vorbește întotdeauna nu atît despre viață, cît despre artă, or viața de toate zilele e ea însăși o artă. Ca orice artist, Baudek măsura viața cu măsura artei. Pornind din străfundurile veacurilor și de la revoluție, Baudek și Gleb Ordînin voiau să observe sectele ce trăiau prin cătunele din stepă. Deasupra Uvekului amirosea amar a pelin.

Aici, pe dealul Uvek, săpătorii se trezeau în zori și puneau apă la fiert în ceaun. Și se apucau de săpat. La prînz li se aducea masa de la comună. Apoi săpau iarăși pînă amurgea. Atunci aprindeau focurile și ședeau în jurul lor, tăifăsuind și cîntînd... Peste rîu, în sat, oamenii arau, coseau, mîncau, beau și dormeau, la fel cum făceau sectanții din stepă, care și ei munceau, beau și dormeau. Afară de asta, toți gustau și voiau să guste liniștea și bucuria. Iulie își dogorea zilele; ca întotdeauna, zilele erau limpezi și apăsătoare; nopțile aduceau liniștea și tulbureala lor de pînă-n zori. În vreme ce unii săpau pămîntul, lutul învîrtoșat amestecat cu cremene și cu belemnit, alții îl cărau cu roabele și-l cerneau. Așa au dat de o ușă de piatră. Cripta era cufundată în întuneric și nu mirosea a nimic în jur. Pe-un soclu stătea un sarcofag. Oamenii au aprins lanternele. Au făcut schițe. Au scăpărat becul de magneziu și au fotografiat cripta. Stăruia o tăcere desăvîrșită. Apoi au ridicat lespedea, grea de zece puduri, înverzită de vreme. Alții, pe malul unei rîpe, pe o ridicătură de pămînt, înlăturau rămășițele unei construcții rotunde, ale cărei pietre nu le mîncase încă vremea.

Sub povîrnișurile Uvekului se întindeau luncile pustii, iar mai departe își înălțau zidul dințat pădurile din Cernorecie. Baudek a aflat că la Medîn s-au așezat niște dezertori, o armată „verde“ de briganzi, oare și-au săpat bordeie, și-au întins corturi și și-au răspîndit străjile în jur, cu mitraliere și cu pușți, gata, la strîmtoare, să se afunde în stepă, să se răzvrătească, să pornească asupra orașelor.

De altminteri, toate acestea erau văzute astfel cu ochii anarhistei Natalia.

.....

Tîrziu seara, întorcîndu-se de pe cîmp, Baudek și Natalia au urcat pe creștetul pleșuv al dealului, la săpături. I-a întîmpinat boarea amară a pelinului care năpădise dealul cu pulberea-i de argint; era un miros amar și sec. De pe creștetul pustiu se vedea pînă hăt-departe de jur-împrejur, la poalele dealului curgea rîul, dincolo de rîu se deslușeau în negură focurile cosașilor întîrziați și ale oamenilor plecați cu caii la păscut peste noapte. Dinspre cîmp adia o suflare uscată. Cei doi se opriră ca să-și ia rămas-bun, cînd zăriră cum, dintr-o viroagă, din partea dimpotrivă, dinspre biserica Sfîntul Nicolae, alergau domol, cu pași largi, în direcția săpăturilor, înșiruite una după alta, niște femei goale, cărora li se deslușeau petecele de negreață de sub pîntec, cu părul despletit, ținînd în mîini tîrnuri de negară. Femeile ajunseră fără să scoată o vorbă la săpături, ocoliră construcția rotundă de pe ridicătura de pămînt și o apucară spre viroagă, stîrnind pulberea pelinului.

Baudek zise:

— Undeva e Europa, Marx, socialismul științific, aici însă s-a păstrat o credință veche de o mie de ani. Fetele dau ocol pămîntului lor, ca să-l vrăjească cu trupul și cu curățenia lor. Suntem în săptămîna lui Sîn-Petru-întoarce-Soare. Cine altcineva ar fi putut scorni un Petru-întoarce-Soare ? ! Iată ceva mai superb decît săpăturile ! Acum e miezul nopții. Poate că ne vrăjesc și pe noi. Asta e taina fetelor.

Dinspre cîmp răzbătu iarăși o suflare uscată. Pe cerul fără margini căzu o stea; se apropia ploaia de stele din iulie. Greierii țîrîiau scurt și înăbușit. Mirosea amar a pelin.

Cei doi își luară rămas bun. La despărțire, Baudek ținu cu zăbavă mîna Nataliei într-a lui și șopti asurzit:

— Natalia, sublimo, cînd ai să fii soția mea ?

Natalia răspunse după un răstimp, abia auzit:

— Lasă, Fior.

Baudek o porni spre corturi. Natalia se întoarse la rîpă pe o potecă îngustă, năpădită de călini, și coborî la conac, la comună. Noaptea nu era în stare să potolească setea zilei de arșiță, în noapte stăruia o mare sete și un mare zăduf, iarba, depărtările, luncile și văzduhul răspîndeau un sclipăt șters de argint. Pe poteca cu cremene, pietricelele se rostogoleau sub pașii femeii.

La grajduri, Svirid, întins pe pămînt, cînta încetișor cu ochii la cer:

Kama, tu, măicuță Kama,
Lui Kolceak dă-ipeste bot!
Kama, apă largă, Kama
Arde-l și pe comunist!...

O văzu pe Natalia și zise:

— Acuma e noapte, tovarășă Natalia, dară nu-i chip să dormi, te trage la dragoste! Toți comuniștii sunt prin tufișuri. Ai fost la săpături? Cică se dezgroapă un oraș întreg. Așa sunt vremurile acuma: ăștia vor să le dezgroape pe toate ! Da, da !

Și se porni iarăși să cînte :

Kama, tu, măicuță Kama...

— Au adus ziarele de la gară. Tare mai miroase aici a pelin ! Ce locuri !

Natalia trecu în sala de lectură și aprinse o lumînare. În lumina sărăcăcioasă a flăcării, coloanele de marmură, îngălbenite de vreme, luceau uleios. Dulapurile cu cărți,

jilțurile aurite, masa rotundă din mijlocul încăperii, încărcată de ziare, înfiripau o atmosferă din alte vremuri. Cu capul plecat, cu cosița grea revărsată, Natalia se adînci în citirea ziarelor. Și ziarele din gubernie, tipărite pe hîrtie cafenie, și cele de la Moscova, tipărite pe hîrtie albastră din rumeguș, musteau de amărăciune și de tulbureală. Nu era pîine. Nu era fier. Era foamete, moarte, minciună, spaimă și groază — era anul 1919.

Semion Ivanovici, un vechi revoluționar, cu barba ca a lui Marx, intră în încăpere. Se lăsă într-un jilț și aprinse nervos o țigară groasă.

— Natalia.

— Da.

— Am fost la oraș. E de neînchipuit ce se petrece. Nu se găsește nimic. La iarnă, toți au să moară de foame și de ger. Nu există nu știu ce sare fără de care nu se poate topi oțelul, și dacă nu e oțel nu se pot face ferăstraie și oamenii n-au cu ce să taie lemnele; la iarnă, casele au să înghețe din pricină că nu se găsește nu mai știu ce sare ! E cumplit! O grozăvie, îți dai seama? Ce liniște surdă, sinistră! Privește, moartea a devenit ceva mai firesc decît nașterea, decît viața. În jur — moarte, foamete, scorbut, tifos, vărsat negru, holeră... Pădurile și rîpele gem de tîlhari. Auzi e o liniște de moarte !

Moarte ! Sunt sate în stepă unde oamenii au murit toți pînă la unul. Nimeni nu îngroapă morții, și în bezna nopții mișună cîinii și dezertorii... Asta e poporul rus!

În odaia Nataliei, la mezanin, într-un colț stătea un crucifix, cu un mănunchi de ierburi veștejite înfipt la spate, la perete; asta rămăsese încă de la boieri. Oglinda de pe masa de toaletă — o masă burduhănoasă din lemn de mahon, cu o sumedenie de bibelouri vechi pe ea, se coșcovise

de tot. Sertarul mesei stătea tras în afară; din sertar mai venea și acum un miros de ceară, miros specific caselor de moșieri, iar pe fundul lui se învălmășeau petece pestrițe de mătase; pe vremea Ordîninilor, odaia asta fusese una din odăile fetelor. Pe jos erau așternute covorașe și preșuri. De la fereastră se deschidea o vedere largă spre rîu și spre luncile de pe maluri. Natalia își aminti că iarna, toată pustietatea din jur era albă de zăpadă. Zăbovi mult la fereastră, împletindu-și cosița, apoi își scoase sarafanul. Se gîndea la arheologul Baudek, la Semion Ivanovici, la ea, la revoluție, la amarul revoluției, care era și propria ei amărăciune.

Lăstunii vestiră cei dintîi revărsatul zorilor: zburau țivlind prin bezna galbenă și uscată. Trecu în zbor și ultimul liliac. Cînd se lumină de ziuă, veni Irina. Se așeză pe pervazul geamului, fără să scoată o vorbă. O dată cu zorii răzbi un miros amar de pelin, și Natalia înțelese că mireasma pelinului, mireasma lui amară de basm, așa cum miroase apa vieții și apa morții, o poartă nu numai zilele secetoase ale lui iulie, ci toate zilele noastre — anul 1919. Amăreala pelinului era amăreala zilelor noastre. Dar tot cu pelinul izgonesc femeile din casă dracii și toată spurcăciunea. Își aminti atunci de poporul rus. În aprilie, cînd mergeau pe urmele albilor, într-o gară mică din stepă, unde erau numai cerul, stepa, cinci plopi, șinele și gara micuță, a văzut trei oameni — doi țărani și o fetiță. Tustrei purtau opinci în picioare, unul dintre țărani, un bătrîn, avea pe el un cojoc, fetița era pe jumătate goală. După nasurile lor se vădea fără de greș că în vine le curgea și sînge de ciuvaș, și sînge de tătar. Tustrei aveau obrajii supți. În lumina bogată a asfințitului, fața bătrînului semăna cu o izbă, părul îi cădea pe frunte ca streașină unui acoperiș de paie, ochii lui miopi priveau spre asfințit așa cum au tot privit mii de ani. Și în ochii aceia

stăruia o nemărginită nepăsare, ori poate înțelepciunea veacurilor, care nu poate fi pătrunsă. Natalia și-a spus atunci: iată poporul rus cel adevărat — oamenii aceștia cu obrajii supți, pămîntii, roși de noroi și de sudoare, cu fața jalnică așa ca o izbă, cu părul ca un coperiș de paie. Bătrînul se uita spre apus; celălalt ședea nemișcat, cu un picior îndoit în pămînt și capul rezemat de genunchi. Fetița dormea ghemuită pe asfaltul peronului plin de scuipături și de coji de semințe. Tăceau tustrei. Era înfiorător să te uiți la oamenii aceștia, în numele cărora se făcea revoluția. Un popor fără istorie, căci unde este *istoria poporului rus* ? Un popor care și-a făurit cîntecele sale și basmele sale... Mai tîrziu, țăranii aceia s-au abătut din întîmplare pe la comună, și cîntau ca niște calici, temenindu-se și cerînd de pomană, zicînd că sunt din gubernia Volodimir, că i-a gonit foamea și umblă după milostenie, că și-au lăsat casele cu ușa și ferestrele bătute în scînduri, după ce au mîncat tot ce era de mîncat, pînă și caii. Natalia a băgat de seamă că erau plini de păduchi. Gara unde i-a întîlnit întîia oară se numea Halta Gorgan.

În curte se auzi un zdrăngănit de găleți: femeile se duceau să mulgă vacile. Caii se întoarseră de la păscut. Semion Ivanovici, care dormise toată noaptea, se apucă să ungă o căruță, ajutat de Svirid, ca să plece în luncă, după fîn. Puicanii făceau mare larmă între orătănii. Și veni o altă zi, pîrjolind cu focul ei pămîntul, aducînd aceeași sete dintotdeauna, pentru ca o dată cu căderea serii, Natalia să guste alt pelin, pelinul lui Baudek, amărăciunea bucuriei, pentru că ea nu cunoscuse încă niciodată bucuria asta a pelinului, bucurie adusă de zilele acestea cînd trebuia să trăiască: acum ori niciodată!

.....

Soarele își urma drumul de foc, ziua se lăsa apăsătoare, cu arșița ei, cu freamătul liniștii, zarea tremura în văpaie ca sticla topită. În răgazul pentru odihnă de la prînz, Natalia se duse la săpături și a stat cu Baudek în bătaia soarelui, pe o roabă răsturnată, printre grămezile de pămînt răvășit. Soarele frigea cu putere, așternîndu-și culorile de dogoare, ca niște petece pestrițe de mătase, pe roabe, pe pămîntul negru, pe pietre, pe corturi, în iarbă.

Natalia vorbea despre arșiță, despre revoluție, despre zilele acelea: ea a simțit și a primit revoluția cu tot sîngele ei, voia s-o făurească și ea, dar zilele acelea au adus pelinul, miroseau a pelin; vorbea la fel ca Semion Ivanovici. Și pentru că Baudek și-a pus capul pe genunchii ei, pentru că gulerul de la cămașa lui brodată era descheiat, dezgolindu-i grumazul, și pentru că era arșiță, ea a simțit și un alt pelin, despre care n-a pomenit însă nimic. Și iarăși a vorbit așa ca Semion Ivanovici.

Baudek ședea lungit pe spate, cu ochii căprui pe jumătate închiși, ținînd mîna Nataliei într-a lui, și cînd ea a amuțit în arșiță, a vorbit el:

— Rusia. Revoluția. Da. Miroase a pelin — ca apa vieții și apa morții ? Da ! Totul se stinge ? Nu există nici un drum ? Da... Adu-ți aminte de basmul rusesc despre apa vieții și apa morții. Ivanușka Prostul era ca și mort, nu-i mai rămăsese nimic, nici măcar n-avea voie să moară. Dar Ivanușka Prostul a învins, pentru că de partea lui era adevărul, și adevărul învinge minciuna, și toată minciuna piere. Toate basmele sunt împletite din amărăciune, spaimă și strîmbătate, și sunt dezlegate de adevăr. Privește în jur: Rusia trăiește acum un basm. Și basmele le făurește poporul. Revoluția o făurește poporul, și revoluția a început ca un basm. Oare foametea nu

e ceva de basm, și moartea nu e ceva de basm ? Oare orașele nu mor și ele ca-n basme, întorcîndu-se în secolul al șaptesprezecelea, și oare nu e ceva de basm chipul cum renasc uzinele ? Privește în jur: totul e un basm. Miroase a pelin tocmai pentru că e un basm. Și noi doi trăim un basm, căci mîinile dumitale miros a pelin.

Baudek puse mîna Nataliei pe ochi, apoi o sărută tăcut în palmă. Natalia ședea aplecată, cu cosița revărsată, și simți iarăși cu putere că pentru ea revoluția e legată de o bucurie, de o bucurie năvalnică, acea bucurie care pășește alături de mîhnire, de amărăciunea pelinului. Uvekul, malul celălalt, Semion Ivanovici, cu barba ca a lui Marx, a unui Marx duh-al-apelor, rău precum Kașcei cel din poveste toate acestea erau un basm. Roabele, corturile, pămîntul, Uvekul, rîul și zarea din depărtare scînteiau și ardeau, luminate de peticele arșiței. În jur era o vîlvătaie, era pustiu și domnea tăcerea. Cînd soarele în drumul său ajunsese cam către ceasurile trei, începură să iasă de sub roabe și de prin gropi săpătorii, îmbrăcați ca vai de lume, în cămăși zdrențuite și pantaloni din pînză de sac, peticiți cu bucăți de rogojină; oamenii căscau, își mijeau ochii, beau din niște căldărușe, își răsuceau țigări.

Unul se așeză dinaintea lui Baudek, își aprinse țigara, se scărpină pe pieptul păros, dezgolit, și zise domol :

— Hai să-ncepem, Florîci!... Să punem calul la ham. Pe Mihailo cred că l-a doborît tifosul...

Spre seară s-au pornit să țîrîie greierii. Natalia era la grădina de zarzavat, căra apă cu gălețile și uda răzoarele, fruntea i se brobonise de sudoare și o durere dulce îi pătrundea trupul voinic, încordat sub povara găleților. Stropi de apă îi săreau pe picioarele goale, și răcoarea lor o odihnea. Spre seară, un codroș a tot țipat în vișin. Prin văzduhul auriu

zburau alene ultimele albine, îndreptîndu-se către prisacă. Natalia s-a dus la vișin și a mîncat vișine roșii, cu sucul ca sîngele. Printre tufe creșteau clopoței albaștri și căldărușe; din obișnuință, a rupt buchete — snopi întregi. Acasă, la ea la mezanin, în odaia fetelor, a scotocit printre cîrpele vechi de mătase din sertarul mesei de toaletă, pătrunzîndu-se de mirosul de mătase, de ceară și de parfum vechi, sălciu. Și-a văzut odaia cu alți ochi: învăluită în amurgul verde, pe dușumea tremurau umbre ușoare, pereții albi o primeau ușor și simplu în intimitatea lor bătrînească, odihnitoare. Aplecată deasupra ligheanului, Natalia se răcorea cu apă rece.

Soarele asfințea într-un larg evantai de raze galbene.

Ziua înăbușitoare s-a mistuit în amurgul galben. La șapte a bătut clopotul pentru cină și vreme de o jumătate de ceas la cantină a fost larmă: oamenii se îmbulzeau dinaintea cazanului cu cașă, își turnau din căldărușe lapte în farfurii, apoi au băut ceai, ducînd paharele prin toate odăile. Pe terasa umbrită de migdali și gutui se afla un oaspete, un sectant, fratele Donat din cătunul vecin, cu o barbă de apostol, îmbrăcat tot în alb, în picioare cu cizme grele, cu potcoave; venise să vorbească despre cai. Fratele Donat n-a vrut să bea ceai, dar a băut lapte. Cu el pe terasă ședea Semion Ivanovici. Cerul se stingea printre surpăturile de foc ale norilor. În tufișurile din fața terasei fluiera însingurat și amar un codroș: vi-ti, vi-ti...

Semion Ivanovici, îmbrăcat într-o bluză, bătrîn și el, se așezase tinerește pe parmalîc, cu brațele încrucișate pe piept și cu capul rezemat de o coloană. Donat ședea la masă, țeapăn și calm, picior peste picior.

— Care va să zică, voi nu recunoașteți războiul? întrebă sec Semion Ivanovici și cu nu știu ce undă batjocoritoare în glas, așa ca întotdeauna.

— Noi n-avem nevoie de război.

— La voi în cătune, precum mi s-a spus, s-a găsit un ceremis înjunghiat, și se zice că voi tăinuiți furtul de cai.

— Nu știu despre ce întîmplări vorbești dumneata, răspunse calm Donat. Prin stepă umblă mulți lupi și omul trebuie să se păzească. Noi am venit în părțile acestea pe vremea Ecaterinei și trăim așa cum am trăit acum treizeci de ani, acum o sută de ani, ne descurcăm singuri, cu obiceiurile noastre. De aceea nu ne trebuie nici un fel de cîrmuire și, prin urmare, nu ne trebuie nici ostași. Petersburgul e ca o pecingine. Cutez a crede că poporul poate să trăiască mai bine singur, fără nici un fel de ocrotire, află el vreme și să se odihnească, și să cugete. În bună înțelegere, poporul poate să trăiască și o mie de ani.

— Și cum e cu furtul de cai ? îi curmă vorba Semion Ivanovici, nițeluș iritat.

— Nu știu despre ce întîmplări vorbești dumneata. Nimeni n-a văzut așa ceva. Cred însă că dacă ar prinde un hoț de cai, oamenii l-ar ucide. Și l-ar ucide, cred eu, cu cruzime. Tătarii, uneori, cînd prind un hoț de cai, îl aruncă legat într-un stog de paie și-i dau foc de viu. La noi viața e crudă, domnule.

Ruinele de foc ale norilor se stingeau ca tăciunii, acoperindu-se cu cenușă. În curte behăiră oile și plesni biciul. Codroșul amuți. În salon se aprinse o lumînare. Fluturii năvăliră pe ușa deschisă. Începură să țîrîie greierii. Se stîrni un vînt ușor, aducînd nu zăduf, ci odihnă. Se întuneca repede și geana cerului scăpără în depărtare.

— Vine furtună, zise Donat, apoi rămase o vreme tăcut, nemișcat, și schimbă vorba: Mă uit la gospodăria voastră, domnule. Nu e bună de nimic. Rău. Foarte rău. Fără pricepere. Tineretul e destrăbălat. Treaba se face fără pricepere, fără dragoste. Și asta nu duce la nimic.

— Facem și noi ce știm, răspunse sec Semion Ivanovici. Nu se poate face totul dintr-odată.

— Pământul ar trebui dat la țărani, așa cum a lăsat Dumnezeu.

Pe terasă apăru Irina, cu o lumînare în mînă, îmbrăcată într-o rochie albă. Puse lumînarea lîngă Donat. Donat se uită atent la Irina, dar ea nu plecă ochii; lumina căzu dintr-o parte și pupilele îi scînteiară cu un luciu roșu de lac.

— Semion Ivanovici , tovarășii țin o mică ședință în bibliotecă, spuse Irina. Tovarășul Iuzik lipsește. Rămîn eu cu oaspetele.

Semion Ivanovici se ridică. Donat îi spuse din urmă:

— Vorbeai de furtul de cai. E adevărat, uneori sunt prinși hoți de cai. Noi trăim așa cum am trăit o sută de ani. Voi însă ați venit de la Petersburg, atunci cînd orașul s-a umplut de pecingine. La ananghie. Pentru noi, Petersburgul s-a sfîrșit de mult. Am trăit fără el și-o să trăim și de-acum încolo, domnule.

— Mă iertați o clipă, zise Semion Ivanovici, și ieși.

Irina îi luă locul lîngă coloană. Cei doi ședeau tăcuți. Din nou veni o boare de vînt odihnitoare. Dinspre miază-zi se apropia o matahală de nor, cu mînioase fulgere și bubuituri. Se făcuse beznă și în liniștea ce se așternuse, văzduhul era înăbușitor. În jurul lumînării roiau fluturii. În salon, Andrei începu să cînte la pian.

Deodată, undeva departe, cineva scoase două scurte șuierături haiducești — pesemne șuiera din degete. Și Donat, și Irina ciuliră urechile. Donat scruta întunericul și lăsă capul în piept, atent la orice zgomot. Irina se ridică, zăbovi puțin pe treptele terasei și coborî în noapte. Curînd se întoarse, intră în casă și reveni cu o manta de ploaie, și, desculță, coborî iarăși de pe terasă. Ploaia se desferecă în stropi mari, însoțită

de cîteva rafale de vînt; frunzele fremătară tomnatec, flacăra lumînării pîlpîi, coloanele de piatră și dușumeaua parcă se clătinară, și lumînarea se stinse.

Semion Ivanovici trecu printr-un șir de odăi cufundate în întuneric și ajunse în bibliotecă. Aici ardeau două lumînări; pe canapele, pe pervazurile geamurilor și pe jos, anarhiștii ședeau care cum îi plăcea și fumau, îmbrăcați toți — și bărbații, și femeile — în bluze albastre. La masa rotundă, arătîndu-se la largul lui, ședea tovarășul Konstantin. Semion Ivanovici se așeză la masă și luă creionul în mînă.

— Ce s-a întîmplat, tovarăși ? întrebă el.

Din colțul unde era Anna, răspunse Kiril :

— Vrem să lămurim o chestiune de principiu. Tovarășul Konstantin, plecînd în sat, a luat din sertar, de la tovarășul Nikolai, moletierele lui noi, fără să-l fi prevenit, și nu i le-a mai înapoiat, ascunzînd faptul. Sigur, moletierele în cauză nu-s proprietatea tovarășului Nikolai, dar se aflau în folosința lui. Cum trebuie calificată această faptă ?

— Eu consider asta un furt, spuse Nikolai.

— Tovarăși, un pic de răbdare, nu se poate așa ! interveni iritat Semion Ivanovici, și începu să bată darabana în masă cu degetele lui subțiri. Mai întîi, să stabilim fapta, principiul...

Semion Ivanovici a vorbit foarte mult, apoi au luat cuvîntul Kiril, Konstantin, Nikolai și, pînă la urmă, lucrurile s-au încurcat rău de tot. S-a constatat că existau încă de pe acum și alte precedente, că Nikolai și Konstantin erau certați, că el avea neapărat nevoie de moletiere, pe cînd lui Nikolai îi prisoseau. Afară bubuia și fulgera, vîntul și ploaia izbeau în geamuri. În jurul lumînărilor se roteau fluturi însingurați, murind unul cîte unul. Cotoarele cărților și sticla dulapurilor

rînduite în lungul pereților sclipeau șters. Încăperea se umpluse de fum de mahorcă. La sfîrșit a vorbit din nou Semion Ivanovici, spunînd că acolo unde există o fraternitate adevărată, nu se poate pune în discuție un furt, dar că, pe de altă parte, asta nu e o soluție principială, și a încheiat astfel :

— Închid ședința, tovarăși. Vreau să vă aduc la cunoștință altceva. Tovarășul Andrei se însoară cu tovarășa Irina. Eu cred că așa se și cade. Are cineva ceva de spus ?

Nimeni nu spuse nimic. Toți se ridicară zgomotos și se împrăștiată care încotro.

Sculat cu noaptea-n cap, Andrei a cărat apă toată dimineața, apoi a rînit toată ziua la cai, istovit de arșiță, leoarcă de sudoare, cu ochii încercănați. După prînz, pînă a sunat clopotul, nu s-a dus să se culce; a stat în salon și a cîntat la pian, și în muzica lui se deslușea și bîzîitul tăunilor, și liniștea pustie a stepei toride pustiul și arșița. După ce a sunat clopotul, din nou a cărat bălegar și a cîntat din nou la pian. După ședință, cînd Semion Ivanovici a trecut prin salon, Andrei s-a apropiat de el și, punîndu-i mîna pe umăr, i-a spus:

— Semion Ivanovici! Eu așa cred... Irina... Eu și cu ea... Semion Ivanovici și-a eliberat umărul, îndepărtînd cu degetele lui reci mîna lui Andrei, și i-a răspuns sîcîit și obosit:

— Mi-ai mai spus-o, tovarășe Andrei ! Am auzit ! E ceva anormal. Și dumneata, și Irina sunteți oameni cu judecată. Romantismul ăsta sentimental e absolut inutil. Fratele a plecat ?

Pe terasă, vîntul șuiera printre coloane. Fulgerele scăpărau în fiecare clipă, dar tunetele se auzeau acum departe; furtuna se domolea. Stăpînea o beznă adîncă și jilavă. Un fulger îl lumină pe Donat. Ședea la fel cum îl lăsase

Semion Ivanovici, țeapăn, picior peste picior, cu o mînă pe masă.

— lartă-mă, am cam zăbovit, zise Semion Ivanovici.

— Eu îți spun rămîi cu bine. E timpul să plec ! și Donat se ridică.

— Încotro, pe furtuna asta ? Rămîi aici peste noapte !

— Nu e întîia oară. Mîine trebuie să mă scol în zori. Avem de arat ! O iau peste cîmp.

Curînd, Donat părăsea conacul. Ploaia contenise, fulgerele svîcneau neputincioase undeva departe. Noapte scurtă de vară. După ce se depărtă puțin, Donat, îmbrăcat tot în alb, pe un cal murg, duse mîna streașină la ochi, scrutînd scăpărările fosforescente. Mai apoi vîrî două degete în gură și scoase un șuierat scurt. Trase cu urechea. Nu-i răspunse nimeni. Atunci, Donat se abătu de pe drum și o porni în goana calului peste cîmpul gol.

.....

Tîrziu în noapte, cînd furtuna se potolise, Baudek și Natalia sosiră la săpături. Dinaintea corturilor ardea un foc; oamenii puseseră apă de ceai și își uscau straiele. Focul ardea sdravăn, trosnind și azvîrlind scîntei, și poate că din pricina lui noaptea părea mai înăbușitoare, mai neagră, mai compactă. În fața focului, lungiți, ori așezați pe pămînt, oamenii își uscau cămășile.

— În noaptea asta roua e dulce și tămăduitoare, iarba are mare putere de leac. În noaptea asta, fraților, înflorește feriga. Aici, în pădure, măi fraților, trebuie să fii cu băgare de seamă, pentru că în noaptea asta copacii se schimbă dintr-un loc în altul... Aud ?

O vreme nu scoase nimeni o vorbă.

Cineva se ridică să se uite la ceaun, și umbra lui strîmbă lunecă pe deal și se prăvăli în rîpă. Altul luă un tăciune și, vînturîndu-l dintr-o palmă în alta, își aprinse țigara. Ca la un minut stărui o tăcere desăvîrșită, și în tăcerea asta se auzi deslușit hărnicia greierilor. De partea cealaltă a focului, în stepă, scăpără un fulger, lumina lui moartă se iscă și pieri ca o vedenie, și fulgerul scăpărase nu într-acolo încotro se călătorise furtuna, ci dinspre miază-zi, ceea ce însemna că venea altă furtună. Se stîrni o furișală de vîntuleț, aducînd o boare de umezeală : era deci limpede că se apropia altă furtună.

Natalia și Baudek se opriră ceva mai încolo de foc, așezîndu-se pe niște roabe.

— Eu, fraților, am venit la voi pentru că nu e o treabă că v-ați apucat să scormoniți locurile astea. Uvekul e un loc de taină și miroase întotdeauna a pelin. Pe vremea lui Stepan Timofeevici Razin se afla aici, pe ridicătură asta de pămînt, un turn, și în turnul cela era închisă o prințesă persană, și prințesa asta persană, de o frumusețe neînchipuită, se prefăcea în coțofană, zbura prin stepă și stîrnea norodul, rea ca un lup, semăna zîzanie... Asta a fost de mult. Aflînd hatmanul Stepan Timofeevici de una ca asta, au venit la turn și s-au uitat pe ferăstruică: prințesa ședea culcată și dormea; nu s-a priceput el că stătea culcat numai hoitul ei, fără suflet, căci în vremea asta sufletul prințesei zbura pe pămînt, prefăcut în coțofană. Hatmanul a chemat un popă și l-a pus să stropească ferestrele cu apa sfîntă a vieții... Și de-atuncea zboară pe deasupra Uvekului sufletul cela blestemat, și plînge pentru că nu se mai poate împreuna cu trupul, și se tot lovește de zidurile de piatră. Turnul de care vă spui, s-a dărîmat. Stepan Timofeevici a fost înlănțuit pe muntele Căpcazului, dară sufletul prințesei se tot zbuciumă și plînge...

Locul ăsta e un loc ferit și de taină. În răstimpuri, la vremea asta, în noaptea care trece pragul verii, vin aici fetele s-o caute pe frumoasa persană, și aleargă în pielea goală, dară asta e treabă deșartă... Așa că taman cum crește aici pelinul, taman așa trebuie lăsat să crească.

Cineva prinse glas :

— Bine, taică, numai că acuma, Stepan Timofeevici, hatmanul Razin, s-a scoborît de pe muntele cela, și prin urmare acuma e slobod a săpa. Unde mai pui că acum e rivoluție, s-a răsculat norodul.

— S-a scoborît el, fiule, s-a scoborît, dară n-a ajuns încă prin locurile noastre. Mai așteaptă, fiule, mai așteaptă! Au să se împlinească ele toate! Cît despre rivoluție, adevăr ai grăit: rivoluția e a noastră, e răscoala noastră ! Atîta doar că încă n-a venit vremea. Norodul și-o arăta el rîtul; cum și-l arată, gata răzvrătirea! Noi tăcem și dacă tăcem, știm noi de ce tăcem ! Uite focul : focul e roșu, și sîngele e roșu; unde e foc, acolo e și sînge. Numai că noi tăcem, tăcem!

— Mda-a...

Unul dintre săpători se ridică și se îndreptă către un cort. Dînd cu ochii de Baudek, mormăi sec :

— Asculți și dumneata, Florîci ? Nu se cade s-asculți ce vorbim noi, țăranii ! Spunem și noi cîte și mai cîte...

Se făcu tăcere. Unii se mișcară alene, ca să șadă mai bine și își aprinseră țigările,

— Vremea pe care o trăim e binecuvîntată. Rămîneți sănătoși, fraților. Să-mi fie cu iertare de-am spus mai știu eu ce. Bun-rămas, boierule! De jos se ridică un bătrîn cu barba albă, în pantaloni albi, desculț, și o apucă domol spre viroagă. Era vrăjitorul Egorka-Chiorul.

Fulgerele scăpărau din ce în ce mai aproape, mai des, mai deslușit. Noaptea se întuneca și se îndesa tot mai mult. Stele

păliră iarăși. De departe, din nemărginire, bubui tunetul altei furtuni.

Natalia ședea pe o roabă răsturnată, sprijinindu-se cu mîinile de căușul ei, cu capul în piept, abia luminată de foc. Simțea cu fiecare părticică a trupului ei o bucurie uriașă, un chin desfătător, o dulce durere; își dădea seama că amărăciunea pelinului e o neasemuită dulceață, o bucurie fără de pereche, nemărginită. Și fiecare atingere a lui Baudek, încă sfioasă, o ardea ca și apa vieții.

În noaptea aceea nu era chip să dormi.

Furtuna a venit turnînd cu găleata, însoțită de tunete și trăsnete. Furtuna i-a surprins pe Natalia și pe Baudek de cealaltă parte a ridicăturii de pămînt, dincolo de ruinele turnului prințesei persane. Natalia sorbea lacom amărăciunea vrăjitorească a pelinului, lăsată pe dealul Uvekului de către prințesa persană.

La vreo cincisprezece verste de la conac, aproape de cătune, Donat auzi din urmă, pe cîmp, o frîntură de cîntec:

Luminează, lună vie,
Ne-ncălzește, soare roșu !

Opri calul în loc. Cea de a doua furtună se mistuise și ea, fulgerele scăpărau neputincioase în depărtare. Stepa stătea cufundată în beznă și amuțise. Curînd se desluși un tropot de copite. Cătunele stăteau alăturea unele de altele, pitulate într-o viroagă, încît dacă te apropiai pînă la o verstă nu le vedeai nici ziua, pe lumină; stepa se întindea pustie în jur. Donat vîrî degetele în gură și scoase un șuier; un alt șuierat îi răspunse. Un om călare pe un buiestraș sur kirghiz, îmbrăcat și el tot în alb, se desprinse din noapte.

— Mark ?

— Matale ești, tată ?

— Am fost la conac, băiatule, zise Donat. Ți-am auzit șuieratul. Tu erai ?

— Eu, tată.

— O chemai pe Arina ?

— Pe ea, tată.

— O iei de nevastă ?

— O iau.

— Bagă de seamă, tu o să trăiești cu ea. Au cai buni la conac. Unde-ai fost ?

— În stepă, după hrană; pentru femei e departe... Mda, avem muieri voinice noi, dar slobode. Mă rog, nu e nici un păcat să trăiești slobod! Dar lasă, cînd i-oi fi bărbat, o strunesc eu... Așa e, au cai buni la conac !

Ajunseră la un povîrniș și începură să coboare, unul în urma celuilalt, afundîndu-se în tufele de călin și de stejăriș; după ploaie, aerul în viroagă era jilav și greu, mirosea puternic a cuscrișor, copitele cailor lunecau și de pe crengi cădeau picături reci. Pe fundul viroagei trecură un pîrîu, apoi struniră caii în sus pe costișă. Casa lui Donat răsări dintr-odată în beznă: casa și acareturile stăteau cuprinse sub același acoperiș. Peste tot — pustiu : oamenii și dobitoacele erau plecați în stepă, la muncile cîmpului. Mark duse caii în grajd și le dădu ovăz. Donat își scoase în cerdac cizmele potcovite și se spălă, icnind, în ligheanul de lut.

— Mîine în zori ies la cîmp, la arat, trebuie să mă odihnesc și eu ! Dă-le ovăz mai mult, zise Donat.

— Am venit să te văd, frățioare Donat, vorbi un al treilea, arătîndu-se din casă. Intrai să te aștept și-am ațipit cît a ținut furtuna.

Donat se sărută de trei ori cu oaspetele. Tustrei intrară în casă, înăuntru, era cald, mirosea a mușețel, a pelin și a alte

ierburi de leac. Unul dintre ei făcu lumina mai mare și întunericul se trase sub laviță. Casa era mare, cu cîteva încăperi, cu odaie de oaspeți, curată și bine rînduită. Pe pereți, în partea ce slujea de locuință, atîrnau șei și hamuri. Icoane nu se vedeau. Cei trei se așezară la masă. Donat scoase de după cuptor o oală cu cașă și niște carne de berbec.

— Am dat o raită prin stepă, zise oaspetele. M-am dus pînă departe. Nu e liniște. Tătarii din Krivoi-Uglan vorbesc că umblă prin stepă unii de partea țarului și-adună oameni pentru război. Pe unde-am fost, așa ne-am înțeles: cum or vedea ceva, ne dau de veste. Am fost și pe la frații cei mai de departe. Au ars toate hîrtiile de pe vremea țarului și n-a mai rămas nimic. Cică sunt plugari.

— Nu ne dăm noi flăcăii la război, rosti Donat. Mai bine plecăm în stepă ! Înspre miază-zi, la vreo șaptezeci de verste de-aici, sunt niște rîpe, și în rîpele alea sunt peșteri. Le știi, nu ?

— Le știu.

— Ei, acolo o să mergem ! La conac, cică pe drumul nostru de fier războiul s-a sfîrșit, așa cum scrie-n ziare. Stepa e slobodă. Și nici capăt n-are.

Mark ieși în cerdac. Norii se destrămau. De după ei lumina luna, rotundă și verzuie. Mark se întinse cu desfătare, căscă și se duse să se culce în fîn.

În zori, Donat și Mark goneau prin stepă, după ce lăsaseră acasă, pe masă, pîine, cvas și cașă pentru cine ar fi poposit la ei (nu încuiau casa niciodată), încărcați cu hrană pentru frații, surorile și nevestele care trudeau în stepă, unde trăiau sub căruțe, sub cer și sub arșița soarelui, pe pămîntul gol, în tot răstimpul muncilor de cîmp. La răsărit, geana cerului se împurpurase liniștită, și adia un miros amar de pelin...

Cu ochii Irinei

(Mica poezie a Irinei: văzută cu ochii ei)

„Nu stepa, cu arșița și pustietatea ei, îmi vorbește mie de stepă, de văzduhul ei înăbușitor, de viața absurdă a moșierilor, de dezmățul iobăgiei, de ogari, de ibovnice și de lacrimi, nici conacul acesta vechi unde ne-am așezat noi, ci bucătăria de la demisol e cea care îmi vorbește mie de toată tulbureala, deșănțarea și absurditatea asta, despre viața de stepă și despre stepă. Bucătăria e podită cu cărămidă, are o plită și un cuptor imense, tavanul e boltit și pereții sunt spoiți cu lut, iar în pereți stau înfipte, nu știu de ce, niște uriașe inele ruginite. În bucătărie sunt muște, e semiîntuneric, tare cald și stăruie un iz de dospeală. Salonul cu geamurile îndantelate de iederă găzduiește o întunecime verzuie și răcoare, și în umbra asta verzuie și răcoroasă sclipesc portretele și fotoliile de mătase, aurite. Eu am intrat în casă pe la bucătărie.

Cîte zile superbe și pline de bucurie mă așteaptă ?

Știu, în jur se întind păduri și stepă. Știu, Semion Ivanovici, Andrei (logodnicul meu!), Kiril — toți cred, cred cinstit și dezinteresat. Știu, sectanții noștri, care umblă veșnic îmbrăcați în alb și își zic creștini, nu numai că cred, dar și trăiesc în cătunele lor în această credință. Semion Ivanovici a ostenit, vorbește despre bine cu răutate în glas, pe un ton uscat, așa cum uscate sunt și degetele lui. Știu, oamenii trăiesc ca să lupte și ca să dobîndească o bucată de pîine, ca să lupte pentru femeie.

Dimineața stau tolănită în iarbă pe dîmbul din spatele

conacului, sub un frasin bătrîn, mă uit la gîște și culeg flori albastre, din cele bune la mușcătura de șarpe. La amiază mă scald în iaz sub soarele fierbinte. Acasă mă întorc prin grădinile de zarzavat și rup maci: maci albi cu mici pete viorii, și maci roșii cu staminé negre.

În dreptul stupăriei mă așteaptă de obicei Andrei; nici nu bag de seamă cum se apropie de mine. Îmi spune:

— Dă-mi și mie din macii dumitale, tovarășă Irina, te rog!

De obicei îi răspund:

— Oare bărbații se roagă ? ! Bărbații iau ! Iau după plac, așa ca tîlharii și anarhiștii! Dumneata ești anarhist, tovarășe Andrei. În viață există totuși regi — cei cu mușchii tari ca piatra, cu voința dură ca oțelul, cu mintea slobodă ca diavolul, și frumoși ca Apollo sau ca dracul. Trebuie să știi să sugrumi un om și să bați o femeie. Oare dumneata mai crezi în nu știu ce umanism și în nu știu ce justiție ? La naiba cu toate astea ! Să piară toți ce nu știu să lupte ! Vor rămîne numai cei puternici și liberi!...

— Asta a spus-o Darwin, șoptește Andrei abia auzit.

— Nici pomeneală ! Asta am spus-o eu !

Andrei mă privește cu admirație, sfios, dar privirea lui nu mă tulbură ; el nu știe să privească, așa cum știe Mark, el nu va înțelege niciodată că eu sunt frumoasă și liberă, și că mi-e strîmt de atîta libertate. În asemenea clipe îmi amintesc de bucătărie, cu zăpușeala ei, cu înfiorătoarele ei inele de fier, cu podeaua din cărămidă și cu tavanul boltit. Haiducii au știut să-și cucerească dreptul la viață, și trăiau, lucru pentru care îi binecuvîntez ! La dracu anemia ! Ei știau să cînte bucuria fără a se gîndi la lacrimile altora, ei o țineau luni întregi într-o beție, știau să se îmbete și de vin, și de femei, și de ogari. Și ce dacă erau haiduci ?

Ca să intri în casă din grădina de zarzavat, trebuie să treci

prin bucătărie. La bucătărie, în zăpușeala de acolo, muștele bîzîie cu înverșunare și pe masă se preumblă pui de găină. Pe cînd în salonul cu geamurile îndantelate de iederă și lumină verzuie e la fel de răcoare și liniște ca pe fundul unui iaz vechi și umbros.

Știu, că în fiecare zi se face seară. Seara, la mine în odaie, mă răcoresc cu apă și-mi împletesc cosița. Pe geam pătrunde lumina lunii, am un pat alb, îngust, pereții sunt tot albi, dar în lumina lunii totul pare verzui. Trupul meu are viața lui; cînd mă întind, mi se pare că se lungește la nesfîrșit, subțiindu-se de tot, și degetele-mi sunt ca niște șerpi. Sau, dimpotrivă: trupul mi se turtește și capul mi se înfundă între umeri. Uneori însă, mi se pare colosal de mare, totul ia proporții uluitoare, mă simt o uriașă și nu pot mișca nici mîna, lungă de un kilometru. Sau îmi pare că-s doar un ghemotoc, ușor ca fulgul. Nu mă gîndesc la nimic, în mine se încuibează nostalgia, ca și cînd tot trupul mi-ar amuți, ca și cînd cineva m-ar mîngîia cu o pensulă moale, și toate îmi par învelite în piele moale de antilopă: și patul, și așternutul, și pereții toate sunt învelite în piele moale de antilopă.

Atunci mă gîndesc. Știu, zilele acestea aduc, ca niciciînd altădată, un singur lucru: lupta pentru viață, o luptă pe viață și pe moarte, tocmai de aceea e atît de multă moarte. La naiba cu basmele despre nu știu ce umanism ! Cînd mă gîndesc la asta, nu simt pic de fior: să rămînă numai cei puternici! Și întotdeauna, pe splendidul ei piedestal va sta femeia, așa cum întotdeauna va exista cavalerismul. La naiba cu umanismul ei și cu etica! Eu vreau să sorb din tot ce mi-au dat și libertatea, și inteligența, și instinctul; și instinctul, căci zilele de azi nu sunt ele oare o luptă a instinctului ? !

Mă uit în oglindă: din oglindă mă privește o femeie cu ochii negri ca răzmerița, cu buzele însetate, și nările mele îmi par

gata să freamăte ca o pînză de corabie. Pe geam pătrunde lumina lunii, și trupul mi-e verzui. Din oglindă mă privește o femeie goală, înaltă, zveltă și puternică“.

.....

„Bătrîna mi-a dat cîteva cămăși din pînză aspră de tort, un sarafan, o fustă de lînă, o jachetă de postav albastru, o basma, o pereche de ciubotele cu găteli și potcoave, o pereche de botine, și mi-a strecurat în palmă o oglinjoară. În casă s-au adunat frații de prin cătune. Mark m-a adus dinaintea lor ținîndu-mă de mînă. Bărbații ședeau în dreapta, femeile în stînga. M-am sărutat mai întîi cu toate femeile, pe urmă cu bărbații. Și-am devenit soția lui Mark.

— Vino încoace, Arinușka taică, a zis bătrînul Donat și, luîndu-mă de mînă, m-a așezat lîngă el, m-a mîngîiat pe creștet și mi-a spus că toți cei de față îmi sunt frați și surori, că asta e noua mea familie, unul pentru toți și toți pentru unul, că la ei zavistia nu se scoate din casă, că tot oaspetele se cuvine a fi primit cu deplină cinstire, să-i dai de mîncat și de băut, să-i dai totul, să împărți tot ce ai, căci totul e al nostru al tuturor. Toți bărbații erau zdraveni și voinici ca Mark, iar femeile frumoase, bine făcute și curățele, îmbrăcate toate în alb.

Mark ! Țin minte noaptea cînd a venit cu doi cai și am părăsit comuna, gonind prin stepă, pentru ca după aceea să rămîn singură în casa cufundată în întuneric, în izba femeilor, să-mi umplu pieptul cu mireasma mușețelului și să mă gîndesc cum că era viața mea cea de pe urmă și că nici voință nu mai aveam. Mark a plecat în stepă. Dimineața m-am dus și eu după el. Acum cunosc bine viața noastră țărănească din vremea muncilor de vară. Palmele mi s-au

umplut de bătături, fața mi s-a arămit de soare ca la toate țărăncile, iar seara, după munca de peste zi, cînd mă scald într-un rîuleț fără nume din stepă, cu apa rece, cînt ca țărăncile, laolaltă cu suratele mele, uimitor de zdravene, de calme și de frumoase:

Luminează, lună vie,
Ne-ncălzește, soare roșu !

Pe bolta cerului scînteiază constelațiile toamnei, iar ziua un vin albăstrui se revarsă pe întinderea stepei. În cătun se fac pregătiri de iarnă, grîul auriu e strîns în hambare, cirezile au venit din stepă și bărbații cară fînul.

Mark vorbește puțin cu mine, vine pe neașteptate noaptea, mă sărută fără să scoată o vorbă, și brațele lui sunt ca de fier. Mark n-are timp să stea de vorbă cu mine, el e stăpînul meu, dar mi-e și frate, apărător, tovarăș. Bătrîna îmi dă în fiecare dimineață de lucru și mă mîngîie pe creștet, luîndu-mă și învățîndu-mă ce și cum. N-am cînd să gîndesc. Ce dulce miroase sudoarea, chiar dacă e sărată! M-am deprins să-mi leg broboada așa cum și-o leagă toate femeile.“

.....

„Mark a venit noaptea.

— Scoală, să mergem, mi-a zis.

În ogradă ne așteptau caii; era și Donat, cu încă unul. Am ieșit în stepă. Eu călăream un buiestraș. Noaptea era adîncă și întunecoasă, burnița. În frunte se afla Donat.

— Unde mergem ? l-am întrebat pe Mark.

— Ai răbdare și-o să afli.

Curînd ne-am apropiat de conac, am ocolit viroaga și ne-

am oprit în dosul grajdurilor. Toți au descălecat și mi-au spus și mie să cobor. Cel de al treilea ținea caii de căpăstru. Ne-am apropiat de rîpă. Donat a apucat la dreapta și îndată am ajuns lîngă casă.

— Unde mergem, Mark ? am întrebat.

— Mai încet ! a zis Mark. Mergem după cai. Sunt aici. Dacă vezi oameni, fluieri și te-ntorci la caii noștri. Dacă auzi zgomot, te-ntorci la caii noștri și fugi pe cîmp. Vin și eu.

Mark a plecat. Eu am rămas de pîndă. Puteam eu oare să nu-i dau ascultare lui Mark? Eu n-am patrie, afară de cătunele astea răspîndite în stepă, eu n-am pe nimeni în afară de Mark. Undeva în casă dormeau Semion Ivanovici și Andrei. Și ce dacă ? ! Casa stătea sumbră și tăcută în beznă. Burnița. Mă cam lua cu fiori, dar inima îmi bătea cu putere în piept — de dragoste, de dragoste și de devotament ! Sunt o roabă !

Mark s-a întors nevăzut, pe neașteptate, așa ca întotdeauna. M-a luat de mînă și m-a tras spre rîpă. Pe malul rîpei stăteau caii noștri, al meu și al lui, doi buiestrași kirghizi, ageri și răi ca vîntul. Mark m-a ajutat să încalec, a sărit și el pe cal, apoi a fluierat o dată și m-a smucit la el în șa, m-a lipit de pieptul lui, s-a aplecat asupra mea, a scos un chiuit și a pornit să gonească prin stepă, pe întinderile stepei tomnatice.

Răsăritul își punea platoșe purpurii și soarele își azvîrlise săbiile atunci cînd am ajuns la cătunele depărtate; la masă ședeau liniștiți Donat și cel de al treilea Egorka-Chiorul, vrăjitorul; vrăjitoarea Arina punea masa, cu zîmbetul ei calm și înfruntător de vrăjitoare. Cîte zile frumoase și pline de bucurie mă așteaptă ?“

.....

Arheologul Baudek a scos la iveală o foaie transcrisă de Donat, și Gleb Ordînin a copiat totul cu grijă.

Iată ce scria acolo :

„Crucea e un lucru vrednic de dispreț și nu de cinstire, întrucît ea a slujit, precum butucul și spînzurătoarea, ca unealtă de batjocorire și de ucidere a lui Hristos. Nu poate fi cinstită unealta care ți-a răpus prietenul. Așa ar însemna să-i cinstim și pe iudei, cei care au făurit crucea.

În cartea *Sceptrul* se tălmăcește în numele lui Iisus treimea și cele două ființe ! S-a statornicit jurămîntul care nu se cunoștea nici măcar la ereticii din vechime ! Numele lui Dumnezeu se scrie pe latinește într-un triunghiu ! Oamenii aceștia mănîncă dobitoace sugrumate și fiare mîncătoare de carne ! Își taie părul și umblă în straie nemțești ! Se roagă laolaltă cu ereticii, se spală împreună cu ei în băi și se căsătoresc cu ereticii! Au spițerii și spitale, pipăie cu mîinile și chiar cercetează partea zămislitoare a femeii ! Au întreceri de cai ! Beau și mănîncă cu muzică și cu dănțuri ! Femeile umblă cu capetele neacoperite și nu-și acoperă goliciunile din partea de sus a trupului! Bărbații și nevestele socotesc rușinos să se spele împreună la baie și să doarmă în același așternut ! Fecioria monahicească nu se potrivește cu Sf. scriptură: apost. Pavel a spus că unii se vor lăsa de credință dacă li se va pune opreliște la căsătorie și dragoste !

E la voia fiecăruia cînd și cum să postească ! Noi îl adorăm pe Unul Dumnezeu Savaot și pe Fiul Lui Mîntuitorul ! Nu numai mucenicii, dar nici Fecioara Maria nu se cuvine a te închina lor, întrucît asta

înseamnă să te închini la chip cioplit, aidoma închinăciunii la icoane! Viața închinată lui Hristos de smeriții cei săraci cu duhul nu e virtute, căci sminteala nu e lucru frumos! Și tot așa cum, văzînd focul, nu bănuim într-însul însușirile apei, și nici în apă însușirile focului, tot așa nu putem socoti că pîinea și vinul ar avea însușirile trupului și ale sîngelui! Tot așa căsătoria nu e o taină, ci e dragoste; de față cu bărbații și cu femeile, părinții blagoslovesc mirele și mireasa, după pilda căsătoriei Tobiei.

O singură carte există — cartea cărților — Biblia, și se cuvine să trăim după povățuirile Bibliei. Cinstește pe tatăl și pe mama ta, iubește pe aproapele tău, nu vorbi cu vorbe scîrbavnice, muncește, gîndește-te la Domnul-Dumnezeu și la Chipul Lui, pe care-l porți în tine !

O singură rînduială cinstim noi — rînduiala sfintei Sărutări. Și o singură cîrmuire există — conștiința noastră spirituală și obiceiurile noastre frățești.“

Capitolul IV.

Pentru unii mumă, pentru alții ciumă

Provincie, mă rog. Mumele orașului

Cerul torid, albastru și adînc fără de sfîrșit revărsa valuri de zăduf. Ziua de iulie înflorea. Cît ținu ziua, străzile, bisericile, casele, caldarîmul păreau că se topesc, fremătînd ușor în văzduhul încins, albastru-auriu. Orașul își dormea somnul aievea. Acesta era orașul Ordînin, oraș de piatră. Zilele înfloreau și se vestejeau una după alta, înlănțuindu-se în săptămîni. Iulie era în floare, și nopțile lui se înveșmîntau în catifea. Iulie schimbase pe argint stelele de platină ale lui iunie, și luna suia pe boltă plină, rotundă și jilavă, învăluind lumea și orașul Ordînin în catifele și atlazuri jilave. Noaptea se tîrau pe pămînt neguri jilave, cărunte. Zilele semănau cu o nevastă de soldat în sarafan, la treizeci de ani, cu una din nevestele care trăiau în pădurile de dincolo de Ordînin, înspre geana de la miază-noapte a cerului: dulce e să săruți noaptea, în șură, o nevastă dintr-astea ! Peste zi, arșița te dobora.

Seara, la cinematograful „Veneția“ cînta fanfara. Luna suia pe boltă, pămîntul se înfășura în catifele și oamenii se duceau să o vadă jucînd pe artista Vera Holodnaia. În seara aceea,

Serghei Sergheevici scria un „Raport“ arătînd că „în luna care s-a încheiat nu s-au efectuat nici un fel de operațiuni“ și „nu s-au făcut depuneri“. În pavilion ședeau mai mulți comuniști în scurte de piele și își tratau domnișoarele cu ceai și bomboane (domnișoarele au fost și vor fi întotdeauna apolitice). Dar curînd fanfara a intonat Internaționala, comuniștii s-au ridicat și, deoarece se plictiseau să stea în picioare, au coborît în parc, în mijlocul cetățenilor de rînd, și cu toții se plimbau pe aleile circulare.

Rîndurile de față sunt scrise cu o peniță filistină.

Serghei Sergheevici s-a întîlnit cu tovarășul Laitis; tovarășul Laitis venea din față. Serghei Sergheevici a încetinit pasul și a salutat cu un zîmbet larg, scoțîndu-și pălăria de pai. Tovarășul Laitis nu a observat salutul. Tovarășul Laitis s-a întîlnit cu Olenka Kunț; Olenka Kunț venea din față. Tovarășul Laitis a zîmbit prietenos și a dus mîna la cozoroc. Olenka Kunț i-a spus sec:

— Bună seara! și s-a întors spre prietena ei șoptindu-i ceva și rîzînd cine știe de ce. Fanfara îi dădea înainte cu Internaționala, în copaci ardeau lampioane, perechile se perindau una după alta. Serghei Sergheevici s-a întîlnit din nou cu tovarășul Laitis și din nou și-a săltat pălăria de pai de pe cap. Tovarășul Laitis i-a răspuns :

— Bună seara !

— Bună seara! E o vreme!...

Dar s-au despărțit.

Tovarășul Laitis s-a întîlnit din nou cu Olenka Kunț, și Olenka Kunț i-a aruncat o privire mînioasă. Apoi, Olenka Kunț s-a desprins de cîrdul fetelor, s-a apropiat de tovarășul Laitis și i-a întins o filă de blocnotes. Olenka Kunț îi scria tovarășului Laitis :

„Sunt foarte supărată pe dumneata. La miezul nopții, în grădină la noi. Vino! O. Ku. (cîteva bețișoare și o codiță)“.

Lampioanele s-au stins. Sub șopron, pe ecran a apărut un cocoș[18]. Fanfara a mai răcnit o dată, pentru ultima oară, după care s-a pornit să murmure pianina. Tovarășul Laitis nu s-a așezat, tovarășul Laitis s-a oprit cu un aer distrat în spatele rîndurilor de scaune. Tovarășul Laitis s-a uitat distrat la Serghei Sergheevici. Serghei Sergheevici și-a săltat pălăria de pe cap și i-a întins mîna.

S-au salutat: „’Nă seara!“

O vreme au rămas tăcuți.

— Provincie, mă rog. Singura distracție—cinematograful...

Și iarăși tăcere.

— E o vreme... Ce căldură insuportabilă! Numai seara mai poți să te odihnești.

Și iarăși tăcere. Pe ecran, cineva bea șampanie.

— Cît despre lume...

— Ai ?

— Lumea, știți... Suspiciune, spaimă, mă rog — burghezi... Eu fac serviciu la finanțe. Ei bine, nu se efectuează nici un fel de operațiuni.

Și iarăși tăcere. Pe ecran, Vera Holodnaia murea de amor și de pasiune. Pianina aci zdrăngănea furioasă, aci suspina în acorduri languroase.

— Provincie, mă rog, prostii. Ce idei stupide se nasc! Dacă doriți, aș putea să vă relatez o întîmplare. Idei stupide!...

— Ai!

— Numai că, știți... e ceva care vă privește indirect... Idei

[18] Emblema *Pathé-journal*, vechi jurnal cinematografic de actualități în franceză.

stupide!... Pianina murmura... Olga Semionovna Kunț...

— Cum ? Olka Zemionofna Kuns ?

— Dar nu aici ! Să mergem puțin. Serghei Sergheevici îl lăsă să treacă înainte pe tovarășul Laitis. Serghei Sergheevici pășea fără grabă, cu mîinile la spate, sprijinindu-se zdravăn pe fiecare picior. De după gard se ridicase luna și pianina amuțise. Prin ungherele parcului plutea o negură alburie. Cei doi se opriră în loc.

— Știți... mă văd pus în dificultate, ceea ce vreau să vă spun... Doar așa, ca un episod al moravurilor provinciale... Provincie, mă rog...

— Ai ? Olka Zemionofna Kuns ?...

— Știți, la noi în casă stă un cizmar, pe nume Zilotov, fără partid, dar fost deputat al soldaților. Un nebun, un mason...

— Și? .....

— Omul ăsta, știți, are o idee ciudată... Olga Semionovna, trebuie, ca să zic așa, să vi se dăruiască dumneavoastră, să vă aparțină ca femeie.

— Adică ?

— Dumneavoastră trebuie s-o posedați, și asta neapărat la miezul nopții, în biserica mănăstirii, în altar. Ce idei absurde !

Pianina zdrăngăni și o porni în galop. Tovarășul Laitis își aprinse o țigară cu mișcări mai repezi decît s-ar fi cuvenit.

— Olka Zemionofna, știe ?

— Nu cred, poate că da. Zilotov mi-a spus că Olga Semionovna e fecioară, dar veacul nostru, moravurile burgheze... Serghei Sergheevici își desfăcu brațele într-un gest grăitor.

Pianina gemu prelung.

— Biserica mănăstirii zici ?

— Da. Știți, din locuința dumneavoastră pornește o galerie.

— Și Olka Zemionofna, vrea ?

— Olga Semionovna ? Olga Semionovna e o domnișoară tînără ! Serghei Sergheevici își desfăcu iarăși brațele. Provincie, mă rog, moravuri filistine.

— Mă ierți, tovarășe. Un moment. La revedere, tovarășe ! — și tovarășul Laitis strînse zorit mîna lui Serghei Sergheevici. Serghei Sergheevici nici nu a apucat să facă o mișcare, că tovarășul Laitis a și pornit spre ieșire, zorit.

Pianina din fața ecranului a amuțit brusc. S-au aprins lampioanele și a izbucnit fanfara. Mulțimea s-a revărsat pe alei, dornică de destindere după pasiunile trăite pe ecran. Fanfara intona năvalnic Varșavianka[19]. Apoi, lampioanele s-au stins și Vera Holodnaia a arătat din nou ce minunat știe ea să iubească și să moară... Pe deasupra orașului luneca luna, iar prin oraș se tîrau neguri, împletind și încurcînd drumurile și distanțele. Se apropia ceasul cu opreliștile stării de război. Și cînd ceasul acesta a venit — ceasul cu opreliștile stării de război — „Veneția“ era pustie.

> ...Și China — Imperiul Cerului nu se uita oare de pe sub porți ? În povestirea de față voi da mai jos un capitol despre bolșevici, un poem despre ei.

— Don ! Don ! Don ! a bătut ornicul cele trei sferturi de ceas, și bătăile lui s-au prăvălit în iaz. Prin oraș se tîrau neguri, pe deasupra orașului luneca luna, plină, rotundă și jilavă ca patima, și negurile erau verzi, și prin perdeaua lor se deslușeau slab în tării stelele din argint vechi, pîrjolite de arșiță.

Ornicul a bătut cele trei sferturi de ceas, și tovarășul Laitis

[19] Cîntec revoluționar

a ieșit pe poarta mănăstirii. Tovarășul Laitis a luat-o pe malul rîpei. Jos, în rîpă, ardeau focuri, se auzea un cîntec amar și tot acolo tînjeau broaștele. Portița din umbra copacilor era pe jumătate deschisă. Tovarășul Laitis a zăbovit o clipă și pe urmă a intrat. Copacii stăteau muți, și negura se tîra în tăcere. Cărarea dispăruse, pămîntul de sub picioare era acum jilav. Tovarășul Laitis a deslușit iazul și luntrea putredă, plină cu apă, legată de mal. Nu era nimeni în preajmă. Tovarășul Laitis a cercetat atent împrejurimile — copacii, negura, tăcerea, discul tulbure al lunii din pîcla cerului. Ornicul a bătut de douăsprezece ori. Tovarășul Laitis a pornit zorit înapoi, spre cărare, spre casă. Parcul îi era străin. Casa și dependințele părăduite, palide în lumina lunii, stăteau mute. Simți o mireasmă de zmeură. Și atunci, undeva departe, Olenka Kunț strigă încet, ca o răbufnire:

— Tovarășe Ia-an !

Tovarășul Laitis încremeni în zmeuriș, apoi ieși iarăși la iaz, dar de astă dată din partea cealaltă. Luna se oglindea în apa fantomatică și palidă. Și iarăși tăcere, negură, copaci...

— Olka Zemionofna !

Tăcere.

— Ia-an !

Un pîlc de vișini, cîțiva meri, o alee de tei. Tăcere și negură. Și undeva alături :

— Ia-an !

Tovarășul Laitis o luă la fugă, se poticni de un gărduleț și nici nu băgă de seamă că s-a lovit la genunchi. Dincolo de gărduleț, într-un chioșc, cineva sforăia cumplit. Ornicul bătu cele trei sferturi de ceas. Și iarăși, undeva departe :

— Ia-an !

— Olka Zemionofna !

Și iarăși tăcere... Nu se auzea decît trosnetul crengilor sub

pașii tovarășului Laitis. Tăcere, și negură, și copaci. Acum nu-l mai striga nimeni pe tovarășul Laitis. Luna pălise, agățată de vîrfurile copacilor. Tovarășul Laitis zăbovi îndelung, fumînd o țigară după alta, cu fălcile strîns încleștate. Olenka Kunț era acum în așternut, lîngă prietena ei (Olenka avea în fiecare săptămînă o altă prietenă pentru confidențe). Ornicul a mai bătut de cîteva ori sferturile de ceas. La răsărit se ivi o dungă purpurie. Negurile se trăgeau spre tavanul cerului. În zorii zilei, frunzele fremătară, și orăcăitul broaștelor se auzi acum mai deslușit.

În poarta mănăstirii stătea o sentinelă; omul părea cenușiu și jilav în ceața ce se învolbura.

— Dacă vine o domnișoară, o conduci la mine.

— Am înțeles.

Și catedrala:

— Don! Don! Don!...

În mănăstire, în chilia maicii starețe, odăița în care dormea el, tovarășul Laitis s-a dezbrăcat. Tovarășul Laitis și-a pus ceasul în papucul de la căpătîiul patului, papuc brodat în argint; papucii de noapte, ca și preșul de lîngă pat, ca și ciorapii, i-a împletit mama tovarășului Laitis, acolo, în gubernia lui, în Liflanda. Tovarășul Laitis și-a pus papucii împletiți de maică-sa, a luat vioara și, oprindu-se lîngă geam, a cîntat îndelung, ceva foarte trist. Afară, dincolo de galeriile și de zidul mănăstirii, se învăpăia răsăritul. Tovarășul Laitis a luat cheile și a trecut prin galeria de iarnă în biserica de iarnă. În biserică stăruia tăcerea și mirosea slab a tămîie și a aer stătut, în vreme ce sub cupolă se iviseră scînteile de aur ale celor dintîi raze.

Începea o zi din acelea care seamănă cu o nevastă de soldat, în sarafan, la treizeci de ani.

Mănăstirea Vovideniei

În poarta mănăstirii stătea o sentinelă. Spre răsărit, geana cerului se împurpurase, negurile se ridicau în înalturi, luna pălise. Vreme de cîteva minute, lumea și orașul Ordînin — bisericile, casele, caldarîmul — au fost verzi, ca apa din iaz (răstimp în care mănăstirea semăna cu un decor de teatru). Apoi, lumea și orașul Ordînin s-au îngălbenit ca frunzele sub vîntul toamnei. Soarele s-a ivit din noapte ca o cunună de aur. La ceasul acela, în chiliile mănăstirii, în odăițele acelea înăbușitoare, cu tavanele boltite, cu tetrapoadele goale și cu flori de balsamine pe la colțurile icoanelor, în paturile moi ale călugărițelor dormeau soldații.

În poarta mănăstirii stătea o sentinelă. Soarele se ridicase ca o cunună de aur. Atunci au început să se apropie soldații unul cîte unul de sentinelă, și pe lîngă sentinelă treceau una cîte una femei obosite, cu ochii cîrpiți de somn, căci trecuse ceasul cu opreliștile stării de război.

Ah, Olenka Kunț ! La puritatea și la castitatea ei visau doi poeți — Semion Matveev Zilotov și tovarășul Laitis, fiecare cu patimă dureroasă și fiecare în felul său. De ce oare nu știau poeții Semion Matveev Zilotov și tovarășul Laitis ceea ce știau toți în oraș și ceea ce nu prea ascundea nici însăși Olenka Kunț, cum în orașul Ordînin s-a aflat adjutantul Cerep-Cerepas ? Înainte să plece pe front, la Kolceak, undeva prin apropiere de orașul Kazan, Cerep-Cerepas a plimbat-o pe Olenka Kunț cu troica, apoi a adus-o pe Olenka Kunț în camera lui de hotel și i-a dat să bea lichior vechi, și Olenka

Kunț i s-a dăruit, la fel de simplu cum se dăruiau toate prietenele ei. Asta s-a repetat nu o dată și nu numai cu adjutantul Cerep-Cerepas; adjutantul Cerep-Cerepas a fost ucis de soldații răzvrătiți, undeva în apropiere de orașul Kazan.

Și totuși... La serviciu, Olenka Kunț ședea într-o chilioară curată și luminoasă ca însăși Olenka Kunț. În ferăstruicile deschise, pe pervaz, se răsfățau la soare mușcate și balsamine, iar afară, în parc, ciripeau vrăbiile. Olenka Kunț bătea la mașina de scris. Din sfert în sfert de ceas, la Olenka Kunț venea tovarășul Laitis. Olenka Kunț avea o privire victorioasă.

Tovarășul Laitis i-a spus Olenkăi Kunț:

— Diseara est acază ?

— Da. Dar de ce mă-ntrebi ?

— Te rog să vii la mine vizit. Azi e ziua mea de naștere.

— Pe cine mai inviți ? Felicitările mele !

— Voiam să te invit pe dumneata...

— Atunci o iau și pe prietena mea, prințesa Katia Ordînina.

— D-dar...

— Și dumneata cheamă-l pe tovarășul Karrick.

— D-dar...

Olenka Kunț zîmbi victorioasă, cu un aer complice.

— Fii pe pace! Ei doi sunt în amor, așa că n-au să ne stingherească ! Numai să faci rost de bomboane și de vin.

Tovarășul Karrick răspunse în receptorul telefonului:

— Katia și Olga ? Am să vin ! Las' că le aduc eu !

Receptorul telefonului trăda o pornire pătimașă în glas. Tovarășul Laitis dădea din sfert în sfert de ceas pe la Olenka Kunț, ca să-i amintească mereu de cele convenite.

Ziua se mistuia în arșiță, razele de foc ale soarelui topeau văzduhul, în parcul mănăstirii ciripeau vrăbiile. În chilia maicii starețe, în odăița în care dormea tovarășul Laitis, tovarășul Laitis avea un cufăr. În cufărul acesta ținea el tot ce-i era mai scump lucruri ce-i aminteau de locurile de baștină și de maică-sa. Tovarășul Laitis scoase din cufăr o perniță de mătase, brodată de mîinile maică-si cu lînă în felurite culori. Tovarășul Laitis scoase din cufăr și o plapumă de atlaz, cusută de mîinile maică-si. Tovarășul Laitis duse apoi pernița și plapuma în biserica de iarnă.

Și asta-i tot...

Mai trebuie spus ceva ?

Mai trebuie spus că totul a fost la fel de simplu cum ai bea un pahar de ceai ? Tovarășul Laitis visa la vioara lui, și n-a fost nici o vioară. Tovarășul Karrick a adus niște lichior din cel vechi. Olenka Kunț și prietena ei Katia Ordînina au venit braț la braț, cu baticurile trase peste ochi. Mai trebuie spus ceva ? Străvechea mănăstire stătea mută. În chilia cu tavanul boltit, de la geamul căreia se vedeau galeriile, amîndouă bisericile și zidurile mănăstirii, tovarășul Karrick avea grijă să le trateze pe domnișoare cu lichior, și foarte curînd Katerina Ordînina a trecut din fotoliu pe genunchii tovarășului Karrick.

La aceeași oră, într-un ungher depărtat al mănăstirii, un alt Ordînin, arhiepiscopul Silvestr, scria la capitolul despre orașul său. În chilia întunecoasă, cu ziduri de piatră, pe masa devenită neîncăpătoare, ardeau cîteva candele lîngă un codru de pîine, și micul popă stătea aplecat deasupra mesei, cenușiu, cu tigva ca o raclă, năpădit de mușchi ca și chilia.

Ferăstruica cu balsamine era sus de tot, și în chilie pătrundea doar noaptea, luna lui iulie nu pătrundea, iar la ușă dormea încovrigat poslușnicul, un călugăr negru și mititel de stat. În liniștea din chilie, micul popă lățos scria:

„...Pădure, pădurici, mlaștini, țarini, un cer liniștit, drumuri de țară... Pe-alocuri, drumurile se împreunează, alcătuind șleahul și pe șleah a trecut Răzmerița. Pe aproape de șleah a trecut drumul de fier. Drumul de fier a trecut către orașe, și în orașe trăiau ceilalți, cei care osteniseră să bată drumurile de țară, cei care durau șleahuri în linie dreaptă și le ferecau în granit și în fier. Iar Răzmerița norodului de pe drumurile de țară a adus în orașe moartea. În oraș, tînjind după ce-a fost, înspăimîntați de Răzmerița norodului, toți slujeau și scriau hîrtii. În oraș, toți pînă la unul slujeau ca să se slujească pe ei înșiși, și toți pînă la unul scriau hîrtii, ca să se încurce în ele — în hîrtii, hîrtiuțe, hîrtioare, hărți, afișe. În oraș a dispărut pîinea, în oraș s-a stins lumina, în oraș a secat apa, în oraș nu era căldură, în oraș au pierit pînă și cîinii și pisicile (dar s-au înmulțit șoarecii, ca să mănînce hrana dosită), au pierit pînă și urzicile de la marginea orașului, smulse de copii pentru ciorbă. Prin cîrciumi, unde nu mai erau linguri, se îmbulzeau bătrîni cu meloane și bătrîne cu pălării pe cap, adunînd cu degetele lor osoase resturile din farfurii. La încrucișările străzilor, dinaintea bisericilor, dinaintea lăcașurilor sfinte, niște nemernici vindeau la prețuri fabuloase pîine mucegăită și cartofi putreziți — dinaintea bisericilor unde erau aduși cu sutele morții pe care nu mai pridideau să-i îngroape, căci înmormîntarea însăși era robită birocrației. Prin

oraș hălăduiau foametea, sifilisul și moartea. Pe bulevarde goneau ca ieșite din minți automobilele, în chinurile mortii. Oamenii se sălbăticeau visînd la pîine și la cartofi, oamenii sufereau de foame, ședeau fără lumină și degerau ; oamenii dărîmau gardurile și construcțiile de lemn ca să încălzească piatra muribundă și cancelariile. Viața roșie, bogată în sînge, s-a călătorit din oraș, de parcă nici n-ar fi fost vreodată, și în loc a venit viața albă de hîrtie — moartea. Orașul murea fără să se fi născut. Și era sinistru, primăvara, cînd pe străzi mocneau focurile fumegînde, ca tămîia la îngropăciuni, mistuind stîrvurile, înlănțuind orașul într-o duhoare îngrozitoare — pe străzile jefuite, devastate, scuipate, cu geamurile sparte, cu ușile caselor bătute în scînduri, cu frontoanele zdrelite. Iar oamenii care mai înainte umblau cu cocotele pe la restaurante, care iubeau soțiile fără copii, care nu aveau bătături în palme și la patruzeci de ani paralizau de picioare, care visau la Monaco și erau însufleți ți de idealurile lui Paul de Kock, oamenii aceștia cu educație nemțească voiau să jefuiască și mai mult orașul mort, ca să ducă prada la țară și să o schimbe pe pîinea dobîndită cu bătăturile din palme, să nu moară azi, amînînd moartea cu o lună, ca din nou să-și scrie hîrtiile, ca să iubească acum cu deplin drept femeile fără copii și să aștepte cu ardoare trecutul putred, neîndrăznind să înțeleagă că lor nu le-a rămas decît un singur lucru — să moară în putreziciune, și că trecutul dorit cu atîta ardoare e el însuși moartea, drumul spre moarte...

În vremea asta, afară din oraș, la marginile orașului, se iscau zori noi, reci, scăldați în purpură...“

Așa scria micul popă cenușiu în chilia lui de piatră, năpădită de mușchi, sub ferăstruica cu balsamine, aplecîndu-și racla tigvei peste masa ticsită de hîrtii și cu un codru de pîine într-un colț.

Tovarășul Laitis a început să cînte la vioară, dar l-a întrerupt tovarășul Karrick, zicîndu-i că nu are nici un rost să scîrțîie !

Olenka Kunț a spus:

— Haide să facem o plimbare.

Iar cînd s-au ciocnit în ușă, cînd în mintea tovarășului Laitis totul s-a dus la mama dracului, atunci n-au mai avut cuvinte.

În poarta mănăstirii stătea o sentinelă.

Lumina lunii se așternea în dungi palide. Pe deasupra lumii, pe deasupra mănăstirii se rostogolea luna rotundă și plină, învelind lumea în catifele și atlazuri. Au fremătat vînturile zorilor și broaștele și-au contenit orăcăitul. Apoi totul a înverzit și soarele s-a ivit cu o cunună de aur pe creștet.

Atunci au început să se apropie soldații unul cîte unul de sentinelă, și pe lîngă sentinelă treceau una cîte una femei obosite, cu ochii cîrpiți de somn, căci trecuse ceasul cu opreliștile stării de război. Și au trecut pe lîngă sentinelă Olenka Kunț și prietena ei, prințesa Katia Ordînina, braț la braț, cu baticurile lăsate peste ochi, ronțăind bomboane.

Incendiul. Pentru alții ciumă

Și totuși...

Kremlinul și piața catedralei sunt durate din piatră. În pustiul zilei, clopotele de la mănăstire bat cu un dangăt de cristal, curmînd somnul din dogoare.

Don ! Don ! Don ! bat clopotele, și ferestrele caselor sunt larg deschise. În grădina lui Semion Matveev Zilotov dau în pîrg roșiile.

La serviciu la Serghei Sergheevici, la casa de economii, dînd cărțile (Serghei Sergheevici și ajutorul său jucau preferans cu o mînă moartă), ajutorul lui zice:

Știi, Olga Semionovna asta a ta, ehe! Noaptea asta și-a petrecut-o la comuniști, la mănăstire, s-a pocăit cu Laitis. Așa vorbesc fetele din Iamskaia, care-au văzut.

Și asta-i tot. Și totuși...

Întors acasă de la slujbă, Serghei Sergheevici a coborît la demisol, la Semion Matveev Zilotov. Mergea călcînd greoi, sprijinindu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt, și Serghei Sergheevici a izbucnit în hohote de rîs încă din capul scării :

— Ho-ho ! Olga Semionovna ! Astă-noapte s-a pocăit cu Laitis, la mănăstire ! Ho-ho ! Treaba asta eu am pus-o la cale !

Semion Matveev ședea culcat pe cuptor. Semion Matveev s-a dat jos de pe cuptor. Pe fața schimonosită a lui Semion Matveev Zilotov a apărut o expresie de fîstîceală și de covîrșitoare neputință. Semion Matveev s-a lăsat pe vine,

îndoindu-și picioarele slăbănoage și a șoptit:

— Jură ! Pentagrama ? Pe diavolul meu ?

— Jur! Pentagrama! Pe diavolul meu!

— În altar ?

— În altar !

— Mda... Acum, du-te, Sergheici! Lasă-mă... Pe chipul lui Semion Matveev a apărut o expresie nenorocită și neajutorată și, așa cum stătea pe vine, Semion Matveev s-a tîrît, ca un cîine deșelat, pe cuptor. Acuma, du-te, Sergheici... Lasă-mă singur. Semion Matveev vorbea șoptit și cu mîhnire în glas. Lasă-mă singur!...

Și asta-i tot. Și totuși...

Întorcîndu-se de la slujbă cu prietena ei, Olenka Kunț a străbătut fuguța curtea de la portiță pînă la intrarea din dos, bocănind din tocuri pe scîndurile așternute peste iarbă. Amîndouă cîntau:

În grădina-nmiresmată unde noi ne-am întîlnit
Un boschet de crizanteme...

Seara, Olenka Kunț s-a dus la cinematograful „Veneția“, unde „juca“ Vera Holodnaia. Seara, deasupra lumii, a orașului Ordînin și a mănăstirii s-a ridicat luna. Seara, Semion Matveev s-a dus la arhiepiscopul Silvestr și i-a dus roșii. Semion Matveev îndoia în fel și chip pentagonul: Berlinul, Viena, Londra, Parisul și Roma se aplecau dinaintea Moscovei și ieșea ceva ca o pătlăgică roșie. Arhiepiscopul Silvestr, în sutană neagră, stătea grav și cu o uitătură sumbră, și în cele din urmă a exclamat:

— Eroare ! Eroare ! Erezie ! Adu-ți aminte de cîntecele populare, robuste și puternice ! Adu-ți aminte de Diavolul

apelor și de Muma-pădurii ! Necuratul s-a pus pe treabă, cu voinicie și osîrdie. S-a zis cu Ivanușka-Prostănacul și cu smintiții cucernici. Au venit scurtele de piele. Cu topoare. Cu ciomege. Mujicul nu mai doarme ! Erezie ! Pentru roșii, îți mulțumesc !

Iar atunci cînd Olenka Kunț se întorcea de la cinematograful „Veneția“, limbi roșii de foc au cuprins mănăstirea. Vîlvătăile roșii s-au înălțat, lățindu-se peste galerii și chilii. După un răstimp îndelungat de tăcere au început să bată clopotele, și dangătul lor se învolbura ca pălălaia. Sunînd din zurgălăi și hurducăindu-se pe caldarîm, au venit pompierii, cu sacalele goale și, după ce că stătuseră de pomană multă vreme, acum au smuls cu cîngile lor inscripția roșie, cu stea roșie:

„Secția Gărzii populare a Sovdepului din Ordînin“,

care se afla față-n față cu firma:

„Aici se vînd roși“.

Viforniță de scîntei se înălțau în tăriile cerului. Din galerii și din ferestre săreau soldați și femei (era ceasul cu opreliștile stării de război). Una dintre galerii se prăbuși — cea care ducea din chilia maicii starețe la biserica de iarnă. Era ceasul cu opreliștile stării de război, dar pentru că un incendiu e întotdeauna superb, întotdeauna neobișnuit, întotdeauna înfricoșător, nimeni nu cerea permisele de circulație, și în jurul zidurilor mănăstirii se adunase o mare mulțime de oameni.

Mănăstirea Vovideniei se vedea arzînd cale de șaptezeci de verste în jur. Scînteile se învîrtejeau, sburătăcindu-se în

cerul negru și se mistuiau în bezna de nepătruns. O galerie s-a prăbușit, apoi alta. Flăcările au cuprins toată clădirea principală. Asta era cea din urmă. Mănăstirea murea și se vedea arzînd cale de șaptezeci de verste în jur.

Și deodată, pe acoperiș, din deschizătura lucarnei apăru Semion Matveev Zilotov, Cu mersul lui deșelat, ca de cîine bătrîn, Semion Matveev Zilotov s-a apropiat de streașină, s-a oprit un pic în bătaia pălălăii, a scos un răcnet sălbatic și ascunzîndu-și fața în palme, s-a aruncat în fum și în vifornița de scîntei, făcîndu-se nevăzut în mijlocul flăcărilor. Tot atunci, de după muchea zidului de piatră au răsărit doi monahi piperniciți; unul dintre ei, tînăr, negricios, s-a aplecat peste zid și a sărit cu bine în mulțime; celălalt, cenușiu, și-a scos capul la iveală în două rînduri și a dispărut iarăși dinapoia zidului.

.....

Semion Matveev Ziloțov. Încă din tinerețea lui potolită, Dumnezeu a sădit în Semion Matveev Zilotov o pătimașă și duioasă iubire pentru cărți. El și-a petrecut zilele în orașul Ordînin. Dar orașul Ordînin a trăit ultima oară cu șaptezeci de ani în urmă, și în orașul Ordînin era o singură prăvălie de cărți (vindem și cumpărăm) — prăvălia lui Varîghin, din piață, unde se vindeau și se cumpărau aceleași și aceleași cărți, legate în piele și mirosind a ploșnițe.

Iată titlurile acestor cărți :

„Pentagrama sau Semnul masonic, traducere din limba franceză“. „Optimismul, adică cea mai bună lumină, traducere din limba franceză“. „Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității

vieții, traducere din limba franceză, din publicațiile de Logică și Metafizică ale profesorului Andrei Brianțev". „Magia neagră a lui Papus". „Lojile masonice sau Marii Zidari, traducere din limba franceză".

Papus a înfrumusețat zilele moarte ale orașului mort. Înțelepciunea din cărțile traduse din franțuzește a înfrumusețat tinerețea lui Semion Matveev Zilotov, petrecută la demisolul casei Volkovicilor, iar dogoarea arșițelor din iulie i-a uscat creierul pătimaș. Oh, cărțile !

Războiul a izbucnit într-o zi fierbinte de iulie, cînd s-au aprins pădurile, și Semion Matveev a plecat pe front ca simplu soldat. Războiul s-a mistuit în Revoluție, și Semion Zilotov, fiind foarte învățat, a fost trimis din partea eserilor în Sovietul de deputați al soldaților, la secția de cultură și educație. Revoluția ardea în șuvoaie de foc, și Semion Matveev Zilotov călătorea cu alți conferențiari, cu motocicletele comandamentului, ca să le vorbească soldaților — în vreun conac boieresc — despre drept, despre fraternitate, despre stat, despre republică, despre Comuna Franceză și despre Grișka Rasputin.

După conferințe, primea de la soldați asemenea bilețele :

„Ce-o să fie cu Grișa în împărăția cerurilor ?" „Tovarășe conferențar, ce-o să se întîmple cu nevastă-mea, dacă eu votez aici pe front pentru eseri și ea votează pentru Purișkevici ?" „Te rog să mă lămurești dacă se poate să faci parte din două partide deodată, a tov. eseri și a tov. bolșevici?" „Tovarășe conferenționar, te rog să mă lămurești dacă în programul bolșevicilor se vor asigura semănăturile pe ogoare, ori se prevede

espropierea capitalului ?“ „Domnule tovarăș, spune-ne dacă femeile vor fi scutite de ziua de lucru de opt ore, la vremea sorocului, la lună, și rugăm să ne esplici pe scurt biografia lui Victor Hugo. Tov. Erzov“.

Semion Matveev Zilotov era nevoit să vie deseori în ajutorul conferențiarilor, undeva într-o șură a conacului, urcîndu-se pe masă și strigînd :

— Tovarăși, eu, ca reprezentant al vostru, vă rog să nu puneți întrebări idioate !

Astea se petreceau în scumpa noastră Polesie, cu lacuri, dîmburi, coline, pini și cu cerul ei palid. Vara își trăia ultimele zile în calmul lui august, cu seri lungi și liniștite. Ziua, soldații scriau *idioțenii,* iar seara, retrași undeva după parapetul tranșeei, ori la grajdurile conacului, puneau gamelele la foc și vorbeau despre treburile lor, sau spuneau snoave. Soldații vorbeau în cuvinte simple țărănești despre pățaniile lui Ivanușka-prostănacul, unde simplitatea și adevărul biruie strîmbătatea, despre țarinile noastre tihnite, despre tristețea țarinilor, despre păduri, despre Rusia izbelor, și vorbele lor erau limpezi și curate ca serile lui august, imaginile lor erau limpezi și luminoase ca stelele lui august, și visele lor erau superbe.

Două suflete — răsăritul și apusul, înțelepciunea poporului, specificul nostru superb dintotdeauna, prostia și înțelepciunea, adevărul miraculos, încîlcit în amărăciune și strîmbătate, ținut veacuri de-a rîndul sub bolovani de piatră și scos la iveală de același adevăr. Semion Matveev Zilotov a văzut asta de aproape. Dar — o, cărțile ! — Semion Matveev Zilotov a văzut altceva aici. Însoțind oratorii prin tranșele, Semion Matveev Zilotov își bea ceaiul într-o dimineață dinapoia unui parapet, cînd a căzut chiar acolo un obuz

german. Semion Matveev a fost îngropat cu tot cu farfurioară, dar alt obuz l-a dezgropat (farfurioara a rămas întreagă), și Semion Matveev și-a venit în fire, s-a reîntors în lumea reală abia după o lună, în Ordîninul natal. Înfățișarea lui Semion Matveev s-a schimbat : fața i s-a strîmbat, era hîită într-o parte, o mustață părea mai lungă decît cealaltă, ochiul drept i se scursese, trupul i se vlăguise, și Semion Matveev Zilotov umbla acum ca un ogar slăbănog, canonit de bătrînețe. Creierul vlăguit al lui Semion Matveev Zilotov, ros o lună întreagă de moarte, ros de cărțile din prăvălia lui Varîghin (legate în piele și cu miros de ploșnițe), nebăgînd de seamă înțelepciunea Rusiei izbelor, a deslușit o mare taină: două suflete, o mare taină, magia neagră, pentagrama, pentagrama din cartea „Pentagrama sau Semnul masonic, traducere din limba franceză“ ! (La data aceea, Varîghin ședea la închisoare, ca ostatec). În acele zile apăruse pe chipiele soldaților roșii steaua roșie în cinci colțuri. Rusia, Revoluția. Cărțile arătau cum li se poruncea oamenilor să gîndească cu o sută de ani în urmă. Și iată acum Rusia zbuciumată, tulbure, tîrîndu-se și sărind în sus, săracă lipită pămîntului ! Rusia trebuie încrucișată cu Apusul, trebuie amestecat sîngele, trebuie să vină un om — peste douăzeci de ani ! Pe chipiele soldaților roșii s-a aprins ca un țipăt mistic pentagrama („traducere din limba franceză“) — și ea va aduce mîntuirea. Magia neagră — diavolul! Diavolul, nu Dumnezeu! Dumnezeu trebuie călcat în picioare! În biserică, în altar, Rusia se va încrucișa cu Apusul. Rusia, Revoluția. Să salvăm Rusia! vise ale tinereții și ale unui creier vlăguit de vise !

.....

Tovarășul Laitis a semnat mandatele de arestare ale Olenkăi Kunț și Serghei Sergheevici.

Cetățeanul Serghei Sergheevici. Oare era Serghei Sergheevici numai un provocator și un mic-burghez ? în seara dinaintea arestării, Serghei Sergheevici a întins un șervețel și a mîncat roșii din grădina lui Zilotov, cu oțet și cu piper. Pe urmă, Serghei Sergheevici s-a dezbrăcat, s-a culcat și înainte să adoarmă, a cugetat, singur cu sine însuși. Serghei Sergheevici *suferea*, sincer și profund, și, ca orice suferință și ca tot ce e sincer, durerea lui era *superbă*. Serghei Sergheevici *ura* laș aceste zile, îl ura pe tovarășul Laitis, îi ura pe toți, ura totul, și se *temea*, se temea pînă la groază, pînă la durere fizică, pînă la îndobitocire...

Jos, pe scară, s-a auzit un bocănit de cizme soldățești. Cînd au intrat soldații în odaia lui Serghei Sergheevici, acesta ședea tras într-un capăt al patului, cu ochii larg deschiși, cu o privire bolnăvicioasă, cu falca de jos căzută. Întrebă șoptit:

— Pentru ce ? Pentru ce ?

— Păi se aude el ceva, dar amănunte nu se cunosc ! i-a zis unul din soldați. Îmbracă-te ! Ai să afli acolo !

.....

De altminteri, comitetul de partid a ordonat arestarea lui Laitis.

Căminul bolșevicilor s-a instalat în casa din Piața veche a părinților Ordînin, care au fost evacuați.

— Don ! Don ! Don. clopotele aruncă pietre în iazul orașului.

Pentru unii mumă, pentru alții ciumă!

Capitolul V. Cîteva morți

(întîiul triptic)

Moartea comunei

Tot în acea vreme a murit și comuna din Porecie : a murit dintr-o dată, în cîteva zile, în august. Ploua, nopțile erau întunecoase și apăsătoare. Într-o asemenea noapte au picat la comună niște oameni înarmați, cu căciuli și sumane, aduși de un necunoscut negricios, tovarășul Harry. Cu o săptămînă în urmă plecase din comună Șura Stețenko, și acum se înapoiase cu Harry. Spre seară s-a stîrnit furtună: răpăia ploaia și sufla vîntul. Andrei plecase de dimineață pe o tarla depărtată și la vremea amurgului, cînd s-a întors, i-a găsit în bibliotecă pe Iuzik, Semion Ivanovici și Harry: făcuseră focul în șemineu și ardeau niște hîrtii. Semion Ivanovici ieși zorit. Iuzik stătea cu o mînă în șold, cu picioarele lui subțiri depărtate. Harry, cu căciula pe cap, ședea pe vine dinaintea focului.

— Nu vă cunoașteți ? Tovahășul Andhei, tovahășul Hahy.

Harry întinse tăcut mîna lui uriașă și-i spuse ceva în englezește lui Iuzik. Acesta ridică disprețuitor din umeri și rămase tăcut.

— Tovahășul Andhei nu vohbește engleza, zise Iuzik după o clipă.

— Iartă-mă, tovarășe Andrei, dar sunt foarte obosit. Buzele lui Harry, nedeprinse cu zîmbetul se întinseră într-un rictus ironic, dar ochii lui ca de smoală rămaseră grei și reci, plini de încordare.

— Hahy, a venit din Uchaina, unde se așteaptă să izbucnească o hăscoală. Eu și cu Hahy am făcut multă vheme foame în Canada. Mai tîhziu, în Uchaina, i-am salvat viața. Cînd haidamacii au luat Ekatehinoslavul, Hahy a thas cu tunul asupha ohașului, deși habah n-avea să ochească! Hahy, se pahe să ehai beat, nu ? L-au înhățat și voiau să-l împuște. Dar seaha am venit eu cu detașamentul meu și i-am salvat viața. Eu țin foahte mult la viață, tovahășe Hahy, tot așa cum ții și tu. Eu nu vheau nimic de la alții, dah nu îngădui să se atingă cineva de mine.

— Tovarășe Iuzef, cînd o să fim bătrîni, o să ne aducem aminte de toate astea. Tu ești tare bun de gură !

— Eu țin foahte mult la viață, Hahy, pentru că am voința liberă !

— Ești tare bun de gură, tovarășe luzef !

— Fie și așa ! — și Iuzik dădu disprețuitor din umeri.

Harry se ridică și se întinse să-și dezmorțească oasele. Focul murea în șemineu. Iuzik stătea nemișcat, cu mîinile proptite în șoldurile înalte, cu ochii la foc. Oskerko, Nikolai, Kiril, Natalia, Anna, Pavlenko intrară pe ușă. În salon, Stasik începu să cînte la pian un gopak, dar amuți îndată. Natalia se apropie de Iuzik din spate, îi puse mîinile pe umeri, își lipi capul de el și zise :

— Scumpe tovarășe Iuzik, nu fi trist ! Ce ploaie ! Ne-am adunat ca să fim împreună în seara asta.

În răstimp, apăru Stasik, în halat, încins cu un cordon cu

ciucuri. Stasik strigă:

— Iuzika, lasă-te de astea ! Ori faci pe prostul ? !

Iuzik se întoarse și zise cu o voce puternică, calm și disprețuitor:

— Tovahăși, Șuha Stețenko nu e un tovahăș și nu e un hevoluționah. El e puh și simplu un bandit. Hahy e musafihul nosthu. Hai să ne veselim !

În vechea casă a prinților, membrii comunei s-au veselit strașnic, cu toată exuberanța tinereții. Afară stăpînea o beznă de nepătruns, ploaia izbea în geamuri, vîntul șuiera. În salon s-au aprins quinquetele[20] care luminaseră pentru ultima oară pe vremea prinților, de bună seamă, s-a dansat, s-a cîntat, mesenii au jucat jocuri de societate, s-au prins în horă. Pavlenko și Natalia au adus în mare taină un jambon, sticle de coniac și de rachiu, un coș cu mere. Harry și oamenii cu care venise el nu erau de față, și faptul că în casă se aflau niște străini, că pe deasupra pămîntului se tîrau norii reci ai toamnei, făcea să domnească în salon o atmosferă de mare intimitate și veselie. Au pregătit un grog, oferindu-le pe rînd la toți paharul tradițional, ce trebuia băut pînă la fund, s-au retras prin unghere și s-au adunat iarăși laolaltă, au glumit, au discutat. S-au despărțit abia la miezul-nopții. Andrei a ieșit pe terasă, a ascultat vîntul și a scrutat bezna, cu gîndul la toamna ce se înstăpînea pe pămînt. Toamna noastră tristă și cenușie, împotmolită în luncile înnegurate și în albiile îngălbenite ale rîurilor. Salonul se golise, Iuzik îi spunea lui Oskerko :

— Thebuie puse găhzi peste tot. În casă faceți de gahdă tu, Pavlenko, Svihid și Nikolai. Cu puști și cu ghenade. Iuzik se

[20] Lămpi cu dublu curent de aer.

întoarse spre Andrei și zîmbi.

— Tovahășe Andhei, noi doi vom dohmi aici, în salonașul din colț. Te conduc.

În salonaș, la oglindă, ardea palid o lumînare. Prin ferestrele mari, rotunjite în partea de sus și aflate de-o parte și de alta, răzbea vîntul; cercevelele erau prost fixate, nici vorbă, căci vîntul se plimba în voie prin încăpere, șuierînd lugubru. Iuzik zăbovi mult cu spălatul, după care îi spuse lui Andrei:

— Fii bun, tovahășe Andhei, și culcă-te. Eu mai am theabă o jumătate de ohă. Și, zicînd acestea, luă lumînarea și ieși. Lăsă lumînarea alături, în bibliotecă, și pașii i se pierdură în depărtare. Flacăra lumînării arunca o dîră slabă de lumină de după draperie.

O vreme destul de îndelungată a fost liniște. Andrei se culcase pe o canapea. Deodată s-a stîrnit o discuție în bibliotecă, deși Andrei nu auzise zgomot de pași.

— Iuzik, tu trebuie să spui totul, zise Kiril.

— Mai încet ! interveni cineva, a cărui voce Andrei nu o recunoscu.

— Bine, am să spun. Iuzik vorbi în șoaptă, mult, calm. Andrei mai desluși cîte ceva din șoapta lui.

— Hahy și Steținko s-au aphopiat de mine și Hahy mi-a spus: „ești ahestat". Dah eu am vîhît mîna în buzunah și am hăspuns: „Tovahășe Hahy, eu țin la viață la fel de mult cum ții și tu, și ohcine va hidica mîna asupra mea, va muhi înaintea mea". Și am plecat numaidecît, iah ei au hămas în loc, penthu că sunt niște bandiți și niște lași...

— Hahy cehe milioanele pe cahe le-am luat noi la exphophiehea băncii din Ekatehinoslav... Hahy a uitat de Canada...

— ...N-am să-i dau nimic. Eu m-am născut din hevoluție și din moahte, din sînge.

Șușoteala asta a ținut mult, apăsătoare, apoi Iuzik a spus cu glas tare, cu vocea lui dintotdeauna:

— Pavlenko, trimite-mi-l pe Hahy. Spune-le lui Kihil și lui Svihid să se ascundă în camera asta, înahmați.

Pașii lui Pavlenko se pierdură în casă, și se făcu liniște. Apoi veniră doi inși, zăngănindu-și armele. Svirid se postă după draperie, lîngă Andrei. Apoi se auziră de departe pașii grei ai lui Harry.

— Tovarășe luzef, m-ai chemat ?

— Da. Voiam să-ți spun că n-o să capeți nimic de la mine. Și te hog să păhășești numaidecît comuna. Iuzek se întoarse și, călcînd apăsat, trecu în salonaș.

— Tovarășe Iuzef !

Iuzek nu răspunse. O clipă se auzi numai vîntul stingher. Cizmele potcovite ale lui Harry bocăniră făcînd cale întoarsă. Andrei se prefăcu că doarme. luzek se dezbrăcă fără zgomot și se culcă, și îndată începu să sforăie.

În zori, pe Andrei îl treziră niște focuri de armă. Pac-pac ! trosni în camera vecină, și de departe răspunse o salvă. Din curte răsunară alte împușcături, pe peron pîrîi o mitralieră și amuți numaidecît. Andrei sări în sus, dar Iuzek îl opri. Iuzek ședea lungit în pat, cu o mînă atîrnînd în jos, și în mînă strîngea mînerul unui browning.

— Tovahășe Andhei, nu te alahma ! E o confuzie.

Dimineața, nu se mai afla nimeni în comună. Casa, curtea, parcul erau pustii. Anna îi spuse lui Andrei că în ghereta de la poarta cu lei zac morți Pavlenko, Svirid, Harry, Stețenko și Natalia.

În cursul zilei veni în comună un pluton de soldați de la *Soviet*.

.....

Andrei și-a petrecut ultima noapte în preajma bisericii Sfîntul Nicolaie de la Șipotele Albe. Egorka s-a dus de cu seară să cerceteze năvoadele și s-a întors cu niște știuci. Ședeau la lumina unei lucine. Noaptea a venit neagră, adîncă, ploioasă. Andrei s-a dus la izvor, după apă. În clopotnița bisericii, clopotele vuiau sinistru, clătinate de vînt. În întuneric, biserica părea și mai adînc înfiptă în pămînt, și mai veche. Pinii fremătau. Și din bezna pinilor s-a desprins un călăreț, cu căciulă mițoasă pe cap, în suman, înarmat cu o pușcă.

— Cine e ?

— Haida !

— Tovarășul Iuzik ?

— Dumneata ești, tovahășe Andhei? Iuzik își struni calul. Pe dumneata te caut. O vreme rămase tăcut. Thebuie să pleci de-aici. Mîine dimineață ai să fii ahestat și poate împușcat. Mîine noi plecăm de-aici, în Uchaina. Vino cu noi.

Andrei nu primi. Își luară rămas bun.

— Vine toamna. Nu mai sunt stele. Închisoarea lumii — ții minte ? Să-ți dea Dumnezeu numai bine ! Să thăiești !

Iuzik tăcu, apoi întoarse brusc calul și se depărtă în goană.

În zori, Andrei era în gară, la Halta Gorganului, unde își făcea loc într-un vagon de marfă, încălzit cu o sobiță de tablă, printre desăgari. În tulbureala cenușie a zorilor plîngea stingher un copilaș; o voce ostenită, dar veselă, striga

monoton și exasperant:

— Dă-i bătaie, Gavrila[21] ! Dă-i bătaie!...

Trenul a zăbovit mult, apoi s-a urnit încet din loc, dezolant și murdar ca un porc.

.....

Așa a murit comuna anarhiștilor din Porecie.

Și iată cum a murit Porecie a moșierilor: asta s-a petrecut în primele zile ale revoluției, cînd s-au aprins cele dintîi focuri ale revoluției, și-atunci au ars multe focuri, și zilele au cîntat multe cîntece de viforniță, ducînd cu ele vieți omenești. Iată cum a fost.

Prima moarte

Dar a murit oare în revoluție ceea ce era mort ? ! Asta s-a petrecut în primele zile ale revoluției. Iată cum a fost.

.....

Partea întîi. Genealogia Ordîninilor, fără Popkovi

Răzbind prin parcul pustiit de toamnă, soarele a privit îndelung pe geamurile salonului. În pacea despuiată a toamnei, pe deasupra țarinilor cîrîiau cîrduri de ciori,

[21] Gavrila - poreclă populară dată locomotivei.

nuntindu-se. Aici în casă părea că s-a scurs toată viața, și acum trebuiau să plece, pentru totdeauna: președintele în persoană, Ivan Koloturov-Kononov, a venit cu ultima înștiințare, și în bucătărie s-au instalat ei, străinii.

Dimineața s-a ivit cu zori albăstrii, aducînd o zi de aur, senină, cu cer albastru pînă-n tării, o zi din acelea în care strămoșii porneau odinioară la vînătoare cu ogarii. Țarinile stăteau pustii, cu săgeți moarte, ruginite, înfipte în ele, și poate că lupii își și arătau colții. Ieri seară, la intrarea principală a fost atîrnată o inscripție roșie :

„ Comitetul sărăcimii din Ciornîe Reciki“

Și toată noaptea a fost mare zarvă cu instalarea în sala mare. Salonul își păstrează încă vechea înfățișare, în sala de lectură mai lucesc cărțile cu cotoarele aurite de după sticla dulapurilor. O, cărți! Oare otrava și dulceața voastră vor secătui vreodată ?

Prințul Boris Ordînin, fratele mezin al bătrînului, s-a sculat o dată cu zorii albaștri ai zilei și a plecat pe cîmp. A hoinărit toată ziua, a gustat pentru ultima oară din beția toamnei, a urmărit cu privirea „nunta“ ciorilor: în copilărie, cînd vedea carnavalul de toamnă al păsăretului, bătea din palme și striga cît îl ținea gura: „Cîș, să fie nunta mea ! Cîș, să fie nunta mea !“ Nunta asta n-a avut loc niciodată și zilele îi erau acum numărate. A trăit ca să iubească, a avut multe iubiri, a cunoscut durerea și o mai cunoaște și azi, ca și pustietatea, ca și pustiirea. A gustat din otrava de la Povarskaia din Moscova, din otrava cărților și a femeilor, a încercat tristețea toamnelor din Porecle, căci întotdeauna venea să stea aici toamna, își amintea de toate acestea pășind

pe cîmpul gol, de-a dreptul peste țarini. În viroage, plopii ardeau în purpură, în spate, la poalele Uvekului se deslușea casa albă printre pîlcurile de copaci liliachii din parcul desfrunzit. Zarea se pierdea departe-departe, nespus de albastră, cu limpezimi de cleștar. La tîmple părul i se rărise și albise. Ce-a fost nu se mai putea întoarce !

Pe cîmp întîlni un țăran, un țăran get-beget, talpa-țării, în cojoc, cu o căruță cu saci — un zid de muțenie. Țăranul își scoase căciula, opri gloaba, lăsîndu-l pe boier să treacă.

— Bună ziua, înălțimea-ta ! Plesni din limbă, trase de hățuri, o porni din loc, apoi se opri iar și strigă: Boierule, stai că vreau să-ți spui ceva !

Boris se întoarse. Fața țăranului era năpădită de păr, toată numai zbîrcituri — un moșneag.

— Acuma, ce-o să faci, boierule ?

— Greu de spus !

— Cînd pleci ? Ne iau pîinea comitetele astea de sărăcie. Chibrite ioc, pînzeturi ioc. Ne luminăm cu lucina! Nu-i voie să vinzi grînele, dară, m-auzi, pe-ale mele le duc într-ascuns la gară! Au venit ciopor din Moscova! Treizeci și cinci ceri — treizeci și cinci iei, treizeci și cinci ! Da ce să iei cu banii ăștia ? Oricum, e tare vesel, tare vesel... Răsucește-ți o țigară, boierule.

Boris nu fuma niciodată mahorcă; acum și-a răsucit o țigară. Acolo, în mijlocul stepei, nu avea să-l vadă nimeni; țăranului pe semne că îi era milă de el, și într-adevăr, Boris tînjea și el după o vorbă de mîngîiere. A dat mîna cu țăranul, s-a întors pe călcîie și a pornit-o spre casă. În parc, apa iazului era albastră și lucea ca oglinda; apa iazului era veșnic rece și străvezie ca sticla: încă nu venise vremea să o ferece gheața. Soarele asfințea.

Intră în bibliotecă, se așeză la masa de lucru și deschise

sertarele cu scrisori — aici era cuprinsă toată viața lui și nu putea lua cu el nimic din toate astea. Goli sertarele pe masă, trecu în salon și se apropie de șemineu. Pe măsuța pentru albume adăsta o cană cu lapte și un coltuc de pîine. Aprinse focul și puse scrisorile pe foc. Stătea lîngă șemineu, bea lapte și mînca pîine: i se făcuse foame.

Umbrele albastre ale înserării începuseră să se strecoare în încăpere, afară se înstăpînea o ceață liliachie. Focul din șemineu era palid, laptele se acrise, pîinea se învîrtoșase.

În liniștea de pe sală se auzi un bocănit de cizme. Intră Ivan Koloturov, președintele, cu o manta soldățească pe el și cu pistol la cingătoare Ivan Koloturov-Kononov — cînd erau mici, se jucau împreună, apoi a devenit un gospodar chibzuit și muncitor. I-a întins tăcut o hîrtie și s-a oprit în mijlocul camerei.

Hîrtia, scrisă la mașină, avea următorul cuprins:

> „Către moșierul Ordînin. Comitetul Sărăcimii din Ciornîe Reciki vă ordonă să părăsiți domeniul sovietic Porecie și districtul. Președinte, Ivan Koloturov.“

— Mă rog, diseară plec.
— Cal nu-ți dăm, să știi.
— Am să merg pe jos.
— Cum vrei ! Nu iei nimic ! Koloturov se întoarse, rămase puțin pe gînduri, cu spatele la Boris, apoi ieși.

Chiar în acea clipă, pendula bătu de trei sferturi; pendula lucrat# de Kuvaldin, meșter din secolul al optsprezecelea, pendula care a stat în Palatul Kremlinului din Moscova și pe urmă a călătorit cu prinții Vadkovski prin Caucaz; de cîte ori și-a făcut ea auzit tic-tac-ul ca să împlinească două veacuri ? Boris se așeză la geam, privind la parcul desfrunzit. Rămase

așa nemișcat vreun ceas, cu coatele rezemate de pervazul de marmură, frămîntat de gînduri și de amintiri. Koloturov îi curmă firul gîndurilor: intră fără o vorbă, însoțit de doi flăcăi ; trecură în bibliotecă și se opintiră să ia biroul pe sus. Ceva trosni.

Boris se ridică zorit. Își puse pardesiul englezesc larg, pălăria de fetru, ieși pe ușa care da pe terasă, străbătu curtea administrației, călcînd pe frunzele foșnitoare, trecu pe lîngă grajduri și pe lîngă distileria de spirt, coborî în viroagă, sui malul dimpotrivă, înspre biserica Sfîntul Nicolae, obosi și își zise că trebuie sa o ia domol, căci avea de mers treizeci de verste și mergea prima oară pe jos prin părțile acestea. Se gîndi ce simple sunt de fapt toate și că tocmai simplitatea lor te înspăimîntă.

Soarele asfințise, împurpurînd cerul spre apus. Trecu în zbor un cîrd de ciori, și în stepă se înstăpîni liniștea toamnei. Întunericul se îndesea, cobora cu repeziciune. În tăriile cerului se aprindeau stelele. Boris călca voinicește pe un drum pustiu. Era întîia oară în viață că mergea atît de ușor, fără nimic, fără să știe încotro se duce și pentru ce. Undeva foarte departe, în cătunele sectanților, lătrau cîinii. Curînd se întunecă de-a binelea, noaptea era în putere o noapte tăcută de toamnă, pișcată de ger.

Străbătu vioi vreo douăsprezece verste, fără să bage de seamă; se opri în loc pentru o clipă — să-și lege șiretul la o gheată și deodată simți — o oboseală cumplită; picioarele îi erau frînte — călcase aproape patruzeci de verste în ziua aceea. În fața lui se afla satul Mahmîtka; în tinerețe, pe vremea studenției, venea aici într-ascuns la o nevastă de soldat; acum nu are să se ducă la ea, nu, niciodată, pentru nimic în lume nu are să se ducă la o roabă ! Satul era lipit de pămînt, năpădit de stoguri uriașe de paie, mirosind a pîine și

a bălegar. Îl întîmpinară cîinii, lătrînd; ieșiseră în marginea satului, ca niște ghemotoace negre și se repeziră la picioarele lui — o haită întreagă.

Străbătu mahalaua mordvină și, ajuns în partea rusească a satului, ciocăni la geamul celei dintîi izbe; în casă ardea fumegînd o lucină. Trebui să aștepte pînă să i se răspundă.

— Cine e ?

— Primiți-mă, oameni buni, peste noapte.

— Cine ești ?

— Un drumeț.

— Îndată.

Ieși un țăran în niște nădragi vișinii, desculț, cu o lucina aprinsă în mînă, cu care îl lumină, cercetîndu-l.

— Prințul ? înălțimea ta ! Uite unde-am ajuns ! Hai, intră !

Îi așternută pe jos un maldăr uriaș de paie. Într-un colț țîrîia un greier. Mirosea a funingine și a baligă.

— Culcă-te, înălțimea ta. Dormi cu Dumnezeu !

Țăranul se sui pe cuptor, oftă din rărunchi, muierea șușoti ceva, omul îi răspunse mormăind, apoi zise cu glas tare :

— Înălțimea ta, acum dormi, dară mîine să pleci de cu noapte, ca să nu te vadă nimeni. Că vremurile-s tulburi și dumneatale ești boier. Acuma trebuie s-o sfîrșim cu boierii !

Greierul țîrîia. Într-un colț guițau niște purcei. Boris se culcă îmbrăcat, își puse pălăria sub cap și numaidecît prinse un gîndac pe gît. Pierdut în stepa înecată în grîne și în stoguri de paie, cu izbele roase de păduchi, ploșnițe, pureci, căpușe și gîndaci, izbe puturoase și pline de funingine, în care trăiesc laolaltă oamenii, viței și porcii, prințul Ordînin (acum un cadavru !) ședea culcat pe paie, se tot scărpina de pureci și se gîndea că, așa istovit cum era, trăia o adevărată fericire în zăpușeala duhnitoare de aici. Un purcel veni lîngă el, îl mirosi și plecă. Pe geam privea o stea luminoasă, aninată de

marginea zării. Necuprinsă e lumea asta! În sat se auzeau cîntece.

Nici nu băgă de seamă cum a adormit. În zori îl trezi femeia și-l petrecu să plece prin curțile dosnice. Zorile erau albastre, reci, peste iarbă se așternuse o brumă liliachie. Porni repede, legănîndu-și toiagul, cu gulerul de la pardesiu ridicat. Cerul era nespus de adînc și de albastru. La gară, la Halta Gorganului, prințul se strecură laolaltă cu desăgarii și cu sacii de făină într-un vagon de marfă și, lipit de peretele alb tot de făină, purcese la drum...

.....

Partea a doua

Ivan Koloturov, președintele, și-a tot scormonit vreme de douăzeci de ani cele două suflete. Se scula întotdeauna cu noaptea-n cap și muncea — săpa, boronea[22], treiera, cioplea, dregea cu mîinile lui mari, țepene și butucănoase. Sculat așa din zori, își potolea foamea cu cartofi și cu pîine, apoi ieșea din casă și își afla treabă ba cu un copac, ba cu un bolovan, ba cu o bucată de fier, ba cu pămîntul, ba cu vitele. Era muncitor, cinstit, chibzuit. Încă în anul 1905 (întorcîndu-se o dată de la gară, a luat în căruță un om îmbrăcat într-o haină de meseriaș) i s-a spus că dinaintea lui Dumnezeu toți sunt deopotrivă, că pămîntul e al lor, al țăranilor, că moșierii au furat pămîntul, că va veni vremea cînd ei, țăranii, vor trebui să se arate oameni de ispravă. Ivan Koloturov n-a prea înțeles ce și cum, dar atunci cînd a venit revoluția, cînd a ajuns

[22] A grăpa (regionalism).

revoluția în stepă, el s-a ridicat cel dintîi ca să facă ceva. Și s-a văzut pus în încurcătură. El voia să facă totul cinstit, dar știa să muncească numai cu brațele — să sape, să are, să dreagă. A fost ales în comitetul de plasă; obișnuit să se scoale cu noaptea-n cap și să se apuce îndată de treabă, acum era nevoit să stea degeaba pînă la ceasurile zece, iar la ceasurile zece se ducea la comitet, unde semna cu multă caznă tot felul de hîrtii — dar asta nu era o treabă: hîrtiile soseau și plecau fără voința lui, el nu pricepea nimic din ele, el numai iscălea. El voia să facă treabă. În primăvară a stat acasă să-și are ogorul. În toamnă a fost ales președinte al comitetului sărăcimii; atunci s-a instalat în clădirea administrației princiare, a îmbrăcat mantaua soldățească a lui frate-său și și-a pus un revolver la cingătoare.

Seara a venit acasă. Femeia l-a întîmpinat mînioasă: dădea din mîini, pregătind fiertura. Pe cuptor stăteau copiii; odaia era luminată de flacăra unei lucine.

— Te pomenești că nici n-oi mai fi vrînd să stai cu noi la masă, după bucatele alea boierești ! Te-ai boierit și tu !

Nu i-a răspuns. Ședea pe lavița de sub icoane, ca un oaspete.

— Bagă de seamă cu cine te-ai înhăitat! Numai dușmani...

— Taci, proasto ! Tacă-ți gura dacă nu te duce capul !

— Ți-e rușine cu mine, te-ascunzi de mine !

— Vino să stăm împreună !

— Nu merg !

— Ești o proastă!

— Te-ai și învățat să latri ! Hai, mănîncă ! Ori te-oi fi dezvățat de fiertura noastră , după carnea de porc boierească ?

Adevărat, era sătul : femeia ghicise — mîncase carne de porc.

— Toantă ai fost, toantă ai rămas ! zise el, suflînd pornit pe nas.

Venise acasă să mai stea de vorbă despre treburile gospodăriei și pleca cu nimic. Femeia îl înțepase acolo unde-l durea; acum toți oamenii cumsecade îl ocoleau, căci în comitet se adunaseră numai din cei care nu aveau ce să piardă. O luă prin sat și apoi prin parc. La grajduri era lumină; intră. Flăcăii satului se adunaseră aici, în păr, jucau cărți și fumau. După un răstimp izbucni mînios:

— Asta nu-i o treabă, măi băieți. Să nu ia foc !

— Ei și ? Ete cine are grijă de avutul altora !

— Nu e al altora, e al nostru !

S-a întors și a ieșit. Din urmă, cineva a strigat:

— Nene Ivane, cheia de la pimniță e la dumneata ? Cică e spirt acolo ! Dacă nu ne-o dai, spargem ușa !

În casă era întuneric și liniște. În salon mai locuia încă prințul, încăperile mari, cu care nu era obișnuit, vîrau spaima în el. Intră în cancelarie (fosta sufragerie) și aprinse lampa. Avea mereu grijă să păstreze curățenia; pe podea rămăseseră urme de glod de la ciubote — nu putea să priceapă în ruptul capului cum se face că după cizmele boierești nu rămîn urme. Se lăsă în genunchi, strînse fărîmele de glod în palmă și le aruncă pe geam, apoi aduse o perie și șterse pe jos. N-avea ce face. Se duse în bucătărie, se culcă îmbrăcat pe o bancă și multă vreme nu putu să închidă ochii.

Dimineața se trezi cînd toți încă dormeau și dădu o raită prin conac. La grajduri, flăcăii mai jucau cărți și acum.

— Nu dormi ?

— Am dormit destul.

Trezi îngrijitoarele de la vite. Grăjdarul Semion ieși afară, se scărpină și trase o înjurătură, supărat că și-a stricat somnul :

— Nu te băga unde nu-ți fierbe oala ! Las că știu eu cînd să le trezesc !

Zorile erau albastre, limpezi, geroase. În salon se făcu lumină; îl văzu pe prinț ieșind pe terasă și dispărînd în stepă.

La ceasurile zece se instală în cancelarie, avînd de făcut o treabă dintre cele mai chinuitoare și mai inutile după părerea lui — întocmea un inventar al cantităților de grîu și de secară aflate la fiecare țăran; inutilă, pentru că știa pe de rost ce și cît are fiecare, așa cum știau toți din sat, și chinuitoare pentru că era tare mult de scris. Se telefonă de la oraș, dîndu-i-se dispoziții să-l evacueze pe prinț. Un ceas întreg a scris la mașină ordinul de evacuare.

Seara, prințul a plecat. Noii stăpîni s-au apucat să mute lucrurile din loc, cu care prilej au rupt placajul biroului. Au vrut să mute pendula în cancelarie, dar cineva a băgat de seamă că are numai o limbă; nu știa nimeni că vechile pendule ale lui Kuvaldin au o singură limbă, care indica timpul din cinci în cinci minute, pentru că, pe cît se pare, odinioară oamenii nu prea prețuiau fiecare minut. Cineva a băgat de seamă că pendula se scoate din cutie și atunci Ivan Koloturov a poruncit:

— Scoateți ceasul din cutie ! Spune-i tîmplarului să-i facă niște rafturi. Așa o s-avem un dulap în cancelarie... Și nu vă mai tîrșiți așa picioarele !

Seara a venit o femeie. În sat se petrecuse o întîmplare neobișnuită: noaptea trecută fusese siluită o fată; nu se știa făptașul — dacă era unul din sat, sau unul din Moscova, din cei veniți după făină. Victima a dat vina pe oamenii din comitet. Stătea afară, sub ferestre, și azvîrlea ocări după ocări. Ivan Koloturov a alungat-o și i-a dat și o palmă. Femeia a plecat văicărindu-se.

Se întunecase de-a binelea. În casă domnea liniștea, în

ogradă îngrijitoarele de vite cîntau în gura mare. Ivan Koloturov trecu în bibliotecă, stătu o vreme pe canapea, convingîndu-se cît era de bună și de moale, dădu peste o lanternă electrică uitată, se jucă cu ea, lumină pereții, văzu pe podea, în salon, mecanismul pendulei și gîndindu-se ce să facă cu el îl duse și-l aruncă în closet. Prin intrarea din dos dădu buzna în casă o ceată de flăcăi și unul dintre ei se apucă să lovească în clapele pianului ; Ivan Koloturov vru să-i gonească, zicîndu-și că au să zăpăcească totul, dar nu îndrăzni. Deodată i se făcu tare milă de el și de nevastă-sa; ar fi vrut să se ducă acasă și să se suie pe cuptor.

Clopotul a sunat pentru cină. Ivan Koloturov s-a strecurat pe furiș în pivnița de spirt, și-a turnat o cană, a băut-o, a apucat să încuie pivnița, dar acasă n-a mai ajuns; a căzut în parc, s-a zbuciumat multă vreme la pămînt, încercînd să se ridice, tot voia să spună ceva, să dea lămuriri, dar pînă la urmă a adormit. Noaptea de toamnă, neagră și aspră, se așternea peste țarinile pustii și reci.

.....

Și Porecie a moșierilor, și Porecie a anarhiștilor, și Porecie a lui Ivan Koloturov au murit pentru că *Porecie era moartă*. Pentru că și cei dintîi, și cei de după ei, cel de-al treilea (oare nu avea Ivan Koloturov tot felul de drepturi ? ! — avea, firește, căci toate acestea ale lui erau), și cei dintîi, și cei de după ei, și cel de-al treilea nu aveau ceea ce era mai important : voință de a acționa, de a crea, căci creația întotdeauna distruge.

Și...

Partea a treia a tripticului

(cea mai sumbră)

Amurgul rece învăluie pămîntul — amurgul acela de toamnă, cînd cerul e încărcat de zăpadă și de iarnă, iar în zori, a doua zi, norii trebuie să se destrame în fulgi și ninsoare. Pămîntul e negru și tăcut. Stepă. Cernoziom. Cu cît te afunzi mai mult în stepă, cu atît sunt stogurile mai înalte, cu atît sunt mai scunde izbele, cu atît sunt mai rare satele. Din stepă, din crăpătura neagră dintre cer și stepă, peste pustiul devastat bate vîntul iernii. În stepă fîșîie abia auzit miriștea rămasă după ierburi, secară și grîu. Curînd va sui pe boltă luna ca de sticlă. Dacă norii se vor îndesi, va ninge. Pîine...

La o barieră adastă de multă vreme o pereche de boi. Boii stau supuși, cu grumazurile aplecate și privesc resemnați stepa, ca niște ființe ale stepei ce sunt. Trenul trece tîrîș pe dinaintea lor și-și vede de drum. Satul n-are biserică, ci numai o geamie sărăcăcioasă. Trenul se tîrăște încet; vagoanele de marfă, maronii, sunt pline de oameni, la fel cum sunt oamenii plini de păduchi. Trenul e mut; oamenii stau ciorchine pe acoperișurile vagoanelor, pe scări, pe tampoane. În dreptul gării micuțe de la Halta Gorganului, unde trenurile nu opresc niciodată și nici măcar nu se schimbă macazul, trenul șuieră cu un vacarm de voci omenești; de la un acoperiș la altul, pînă la locomotivă, oamenii urlă ceva ce te cam vîră în sperieți în amurgul acesta rece. Mecanicul oprește. Impiegatul de serviciu, un bărbat tînăr, cu șapcă roșie, plictisit de moarte, întîmpină trenul pe peron. Oamenii se năpustesc către băltoacele de apă. Trenul vuiește ca un

stup, apoi șuieră o dată, se smucește cu un scrîșnet de fierărie, și pe traverse rămîne o femeie cu ochii holbați de durere. Femeia fuge după tren și strigă deznădăjduită:

— Mitea, dragule, ai grijă de copilașii mei !

Apoi, legănîndu-și bocceaua în mînă, fuge undeva de partea cealaltă a terasamentului, urlînd și scheunînd ca o cățea. În față se întinde stepa pustie și nesfîrșită; femeia se întoarce și o ia la fugă spre gară, spre impiegatul de serviciu, care plictisit de moarte, tot mai stă pe peron. Femeia se uită la el ca o fiară hăituită; buzele îi tremură și în ochi i se citește suferința.

— Ce poftești ? întrebă impiegatul.

Femeia tace, apoi scoate un țipăt și iarăși o ia la fugă, într-o parte, urlînd și vînturîndu-și în mînă bocceaua. Paznicul, un tătar bătrîn, zice posomorît :

— Femeia asta venit naște. Femeia asta naște copil. Ei, femeie, hai încoace! Rusoaicele — ca mîțele. Și bătrînul o duce în izba gării, în cămăruța lui, unde pe patul de scînduri stau aruncate un mindir putrezit și un cojoc. Femeia se trîntește în pat ca o pisică și șoptește scrîșnit:

— Pleacă de-aici, nerușinatule, pleacă ! Cheamă o femeie...

Dar în gară nu e nici o femeie.

Impiegatul măsoară peronul de la un capăt la altul, scrutează stepa cufundată în întuneric și își zice furios: Asia !

Stepa e pustie și mută. Pe cer lunecă o lună mititică, sticloasă. Vîntul suflă cu un fîșîit aspru și rece. Impiegatul se plimbă îndelung pe peron, apoi intră în birou. În încăperea învecinată se tînguie femeia. Impiegatul telefonează la stația următoare și vorbește așa cum vorbesc toți impiegații de cale ferată din Rusia :

— Ahmîtovaaa ! Primește pe cincizeci și opt. S-a anunțat vreun tren?

Nu s-a anunțat nici un tren. Așezat pe canapeaua din birou, o canapea mică și tare, impiegatul frunzărește „Deșteptarea“, pe care a frunzărit-o de o mie de ori, și se întinde nițel, să se odihnească. Bătrînul paznic aduce o lampă. Impiegatul doarme dus. După ce iese din tură, impiegatul o pornește acasă, în sat. Halta Gorganului, unde trenurile nu opresc niciodată și nici măcar nu se schimbă macazul, dispare îndată în beznă. Jur-împrejur e pustietate și stepă. Impiegatul trece pe lîngă gorganul care se înalță mut și fără viață cine și cînd, ce nomazi l-au ridicat aici și oare ce ascunde ? În preajmă fîșîie ciulinii vestejiți. Cernoziomul drumurilor e bătătorit ca asfaltul și duduie sub picioare.

Satul stă cufundat în tăcere; se aude numai lătratul cîinilor. Impiegatul trece prin mahalaua tătărască, coboară în viroaga unde s-au aciuat mordvinii și suie o costișă. În casă, gazda, o nevastă de soldat, îi pune pe masă o strachină de caș, slănină, lapte. Impiegatul mănîncă zorit, apoi se îmbracă mai curățel și se duce în vizită la învățătoarea din sat.

Acasă la învățătoare, impiegatul schimbă una după alta aș chiile de lemn din furca ce slujește de opaiț și spune cu deznădejde:

— Asia. Asta nu e o țară, e Asia. Tătari, mordvini. Mizerie. Nu e o țară, e Asia.

Și impiegatul se gîndește la propria lui mizerie.

Învățătoarea, o femeie care a început să îmbătrînească, stă lîngă sobă. Apoi pune samovarul și pregătește o cafea din secară...

Tîrziu în noapte, impiegatul se culcă la el acasă, la gazdă. Patul scîrțîie, ghitara din cui zbîrnîie. Țîrîie un greier; în colț, după sobă, guiță un purcel. Gazda strînge blidele de pe masă și iese afară. După peretele subțire de lut se aude cum femeia

se ușurează și cum alungă cîinele lacom să înfulece. Impiegatul ascultă și se gîndește la lucruri extraordinare: la bogăție, la temei frumoase și elegante, la o rochie la modă, la vinuri, la veselie, la lux — de care va avea și el parte cîndva… Femeia se roagă îndelung la icoane, în șoaptă. Apoi lumina se stinge și femeia, călcînd desculță pe podeaua de lut, vine scărpinîndu-se și se vîră în așternutul impiegatului.

În stepă e noapte. Pe miriști stăruie un fîșîit aspru. În preajma gorganului freamătă ciulinii. Microscopica stație Halta Gorganului a dispărut în stepă.

.....

În vremea asta, trenul mixt Nr. 58 se tîrăște prin stepa neagră.

Oameni, picioare, mîini, capete, burți și spinări de oameni, gunoiște de om — oameni plini de păduchi, așa cum vagoanele astea sunt pline de oameni. Oameni care s-au adunat aici și și-au dobîndit dreptul de a călători ostenindu-și pumnii, fiindcă acolo, în guberniile înfometate, în fiecare gară se năpusteau asupra vagoanelor puhoi de hămesiți și se vîrau peste cei dinăuntru — peste capete, grumazuri, spinări, picioare; erau loviți, loveau și ei, smulgîndu-i și azvîrlindu-i afară pe cei aflați la drum, și bătaia ținea pînă se urnea trenul, ducîndu-i pe cei rămași, iar noii veniți se pregăteau pentru o altă încăierare în gara următoare. Oamenii călătoresc cu săptămînile. Toți oamenii aceștia nu mai deosebesc de mult ziua de noapte, murdăria de curățenie, s-au învățat să doarmă de-a-n picioarelea, ghemuiți pe vine, atîrnați. De-a lungul și de-a latul vagonului sunt cîteva rînduri de lavițe în chip de paturi, și pe lavițe, sub ele, pe jos, în toate ungherele, oamenii, care șezînd, care în picioare, care

culcați, au amuțit, ca să prindă glas în gări. Aerul din vagon duhnește de stricăciunea burților și de mahorcă. Noaptea în vagon e întuneric, ușile și obloanele stau închise. În vagon e frig, suflă vîntul prin crăpături. Unul sforăie, altul se scarpină, vagonul scîrțîie ca un rădvan prăpădit. Nu-i chip să te miști, picioarele unuia stau pe pieptul altuia, altul a adormit deasupra celor doi, și picioarele lui stau pe grumazul celui dintîi. Și totuși oamenii se mișcă... Unul, se pare cu plămînii mîncați de oftică, se lipește instinctiv de ușă, iar lîngă el, trăgînd ușa în lături, oamenii — bărbați și femei — își fac nevoile, spînzurînd deasupra traverselor, ori lăsîndu-se pe vine; omul a învățat în toate amănuntele cum se face treaba asta și fiecare o face cum știe.

Cel cu obrajii arzînd, bolnav în ultimul grad de oftică, trăiește niște senzații bizare și încîlcite. Ideile sale despre stoicism și onestitate, cămăruța lui, broșurile și cărțile lui, foametea — toate s-au dus dracului. După multe nopți de nesomn, gîndurile, ca la unul chinuit de friguri, i s-au ales, și omul a simțit cum „eu“-l său se dublează, se triplează, cum mîna dreaptă trăiește și gîndește singură, independentă, și discută în contradictoriu cu „eu“-l său dedublat. Zilele, nopțile, vagoanele de clasa a treia, gările, scările și acoperișurile vagoanelor — toate s-au învălmășit, și omul nu are decît o singură dorință: să se prăbușească și să se cufunde într-un somn nespus de dulce, chiar dacă e călcat în picioare, scuipat, năpădit de păduchi. Stoicismul, broșurile despre socialism și oftică, cărțile despre Dumnezeu — toate acestea au dispărut; omul se gîndește acum la o frăție nouă, extraordinară: să se prăbușească secerat de somn, să se lipească de cineva, oricine o fi — un sifilitic ? un bolnav de tifos ? — să-l încălzească și să se încălzească și el de la trupul lui... Șuieră locomotivele, răsună clopotele de semnalizare din

gări... Creierul parcă a fost tăvălit prin puf, și cum puful ține întotdeauna cald, gîndurile au dogoare, sunt extraordinare, stăruitoare și pătimașe, la hotarul neființei... În creier se clatină într-una bara de la ușă, și ușa scîrțîie, și femeile, alte și alte femei, se lasă pe vine deasupra traverselor ce alunecă pe sub ele. Sexul !

Ieri, într-o gară mică, a venit la vagon o femeie. La ușa vagonului stătea un soldat.

— Drăguță, lasă-mă să intru, pentru numele lui Dumnezeu! Nu-i chip să găsesc un loc nicăieri, drăguță, l-a rugat femeia.

— N-ai unde, mătușă! Nici nu mai încerca. Nu-i loc! i-a răspuns soldatul.

— Pentru numele lui Dumnezeu...

— Ce dai ?

— Oi da și eu ceva...

— Te drăgostești ?

— Las c-om cădea noi la o învoială...;

— Aha! Ei, hai, vîră-te sub lavița aia. Vezi că e mantaua mea acolo. Semion, ia o muiere-n primire !

Soldatul s-a strecurat sub laviță, călătorii s-au îndesat în jur, și omul a simțit inima strîngîndu-i-se de o durere nespus de dulce, sălbatică: îi venea să țipe, să dea cu pumnii, să se năpustească asupra celei dintîi femei, să fie peste măsură de puternic și crud și, aici, de față cu lumea, să siluiască, să siluiască, să siluiască ! Ideile, noblețea, pudoarea, stoicismul — la naiba cu ele ! Fiară !

În creier se clatină într-una bara de la ușă... Femei, femei, femei... „Eu“-l se dedublează dureros de limpede și inima se ciorovăiește plictisitor cu pieptul... Vagonul se tîrăște pe șine scîrțîind și legănîndu-se.

Omul adoarme de-a-n picioarelea și se prăbușește secerat

de somn sub picioarele cuiva. Cineva cade peste el. Omul doarme dus, cufundat într-un somn dulce și adînc. Vagonul doarme dus... O gară, fluierături, smucituri... Omul se trezește pentru o clipă. Capul omului — „eu“-ul lui s-a despicat în două, în trei, în zece! — capul lui se odihnește pe pîntecul dezgolit al unei femei, și miroase puternic a trimetilamin, și gîndurile se învălmășesc ca niște precupețe în straie pestrițe; gîndurile se duc naibii — fiara ! instinctul ! — și omul sărută, sărută, sărută pîntecul gol al femeii, feroce, pătimaș — cine e ea ? de unde vine ? Femeia se trezește greu, se scarpină, și zice cu o voce hodorogită de somn:

— Hai, isprăvește, nerușinatule... Ete la el! Și... și răsuflarea i se întețește...

Stepă. Pustietate. Întinderi fără sfîrșit. Beznă. Frig.

În gara unde trenul se întîlnește cu zorile, oamenii fug la fîntînile secate și la băltoace după apă și aprind focuri ca să pună cartofi la fiert. În vagonul golit de oameni — un mort; ieri, bătrînul ăsta se zbătea în ghearele tifosului, acum e mort. În tulbureala cenușie a zorilor, din stepă, din crăpăturile negre ale zărilor suflă vîntul, rece și tăios. Norii lăsați jos de tot vestesc zăpadă. Traverse, vagoane, oameni... Focurile ard cu flăcări roșii și miroase a fum. Dinaintea focurilor unde s-au pus la fiert cartofi — cîtă vreme fierb cartofii — oamenii își scot de pe ei cămășile, bluzele, pantalonii, fustele, scutură păduchii în foc și strivesc lindinile. Oamenii călătoresc cu săptămînile — în stepă! după grîne! Dar grîne nu-s și sare nu e. Oamenii înfulecă lacomi cartofi. Trenul s-a oprit și o să stea o zi, două zile... În zori, oamenii se risipesc cu sutele prin satele din împrejurimi, și aici, în sate (cu cît se află mai departe în stepă, cu atît izbele sunt mai scunde și cu atît stogurile sunt mai trupețe), răspîndiți pîlcuri-pîlcuri, cerșesc. Femeile se opresc pe sub

geamuri, se temenesc și cîntă :

— Faceți-vă milă și pomană , pentru numele lui Dumnezeu !

Trenul va sta o zi, două zile... Delegații vagoanelor se duc la impiegatul de serviciu, și de la el la Ceka. Pe aici au trecut albii: clădirea gării — un vagon de marfă scos de pe roți, și alte vagoane rînduite unul după altul, cu pereții sparți în loc de uși. În birou — un vagon întunecos o sobiță de tuci scoate fum, miroase a ceară roșie, și glasurile oamenilor se învălmășesc cu vîjîitul firelor de telegraf.

Unul șoptește ceva impiegatului de serviciu.

— Nu pot! zice impiegatul cu o voce mulțumită de bas. Garnitura e completă. O sută cincizeci de osii, șaptezeci și cinci de vagoane. Nu pot !

Omul se freacă cu mîneca de mîneca impiegatului și-i vîră un teanc de bani în mînă.

— T-tovarăși, n-nu pot ! Eu iau bani numai atunci cînd pot să ajut, dar în cazul de față — șaptezeci și cinci de vagoane, o sută cincizeci de osii... N-nu pot!

Cînd te freci cu mîneca de mîneca altuia, se cheamă că vrei „să ungi“...

Totuși, impiegatul mai putea el cîte ceva. Spre seară sosește alt tren, alte sute de oameni aprind focuri și se despăduchesc; și în cursul nopții trenul lor a plecat primul. Oamenii dau fuga la impiegat, dar impiegatul — nicăieri; acuma e altul de serviciu (a fost, caută paznicul să potolească spiritele, dar acuma nu-i... săptămîna trecută a mîncat de șapte ori bătaie...). Oamenii dau fuga la Ceka, dar o dată cu căderea nopții a sosit un pluton din detașamentele de rechiziționare a surplusului de produse alimentare și se face percheziție în vagoane. Un ostaș se urcă în vagonul care a amuțit.

— Hei, care ești acilea ?

Un moșneag de pe o laviță își scoate șapca din cap și o dă din mînă în mînă.

— Dați, fraților, fiecare cîte două ruble juma'...

În zorii zilei următoare trenul pleacă. Pe peron apare impiegatul de serviciu și trenul îl salută dintr-o mie de gîtlejuri :

— Ticălo-osule ! Șperța-arule !

Trenul înaintează ca melcul, încît poți să te dai jos și să mergi pe lîngă el. Stepă. Pustietate. Frig. Foamete. Ziua, deasupra stepei se înalță un soare adormit. În liniștea toamnei, cîrduri dezolante de ciori zboară peste țarinile prădate. În satele rare, suie din izbe fuioare subțiri de fum, și izbele astea sunt dezolante cumplit !

.....

Peste noapte ninge și de dimineață pămîntul întîmpină iarna, dar o dată cu zăpada vine și căldura, și iarăși e toamnă. Plouă, pămîntul plînge, bătut de vîntul rece și înfășurat în cerul jilav. Ici, colo au rămas cenușii petice de zăpadă. Și promoroaca și-a așternut și ea beteala cenușie.

În satul Starîi Kurdium, risipit prin văgăunile de pe malul unui pîrîu de stepă, așa ca și cum malul ar fi pătat de muște, nimeni nu știe că uite, colo, în zare, e Asia.

În satul Starîi Kurdium, în partea rusească a satului, ca și în partea tătărască și în cea mordvină, în pătulele din fața izbelor și în stogurile din harmane, în dosul caselor, sunt puse la păstrare grînele — grîu, secară, mei, orz. Grînele au fost strînse de pe ogoare și acum oamenii se odihnesc.

În zorii acestei zile, în partea rusească a satului Starîi Kurdium s-a făcut focul în băi. Băile — niște bordeie — se

înșiruie de-a lungul pîrîului. Fete desculțe cară apă, stăpînul casei moaie cenușa pentru leșie și adună cîrpele, și cu toții se duc să facă o baie de aburi — bătrîni, bărbați, cumnați, copii, mame, neveste, nurori, fete — toți laolaltă. Baia n-are coș; în acidul carbonic, în aburi, în răsfrîngerile roșietice se îmbulzesc trupurile albe ale oamenilor, toți se spală cu aceeași leșie, stăpînul casei îi freacă pe toți pe spate, apoi fug toți să se clătească la rîu, în promoroaca cenușie a zorilor. Prin văgăunile de pe malul pîrîului e zăpadă.

În mahalaua tătărască, pe malul celălalt, acolo unde străjuiește geamia, în ceasul acesta, după postul de vineri, tătarii, îngenuncheați pe covorașele lor, se roagă cu fața spre răsărit soarelui nevăzut, apoi, spălîndu-se pe mîini și pe picioare, în ciorapi și cu tichiile pe cap, intră în izba rotundă, gătită cu covoare și cu perne, se așază pe jos în mijlocul izbei și mănîncă, plescăind din limbă, carne de berbec, iar grăsimea li se prelinge pe mîini. Ochii berbecului îi mănîncă cel mai bătrîn. Femeile, care, după cît se pare, nu se cuvine să mănînce și să se roage, stau în spatele bărbaților, cu ulcioarele de apă.

La ceasul acesta, în satul Starîi Kurdium sosește un grup din cei veniți după grîne.

În marginea satului, sub cumpăna lungă a fîntînii, s-au strîns buluc mordvinii — femei cu căciulițe ca niște coame, cu picioarele ca niște butuci, și bărbați mărunței, cu fuioare de barbă, cu pălării ca un lighean de lut și cu cămășile atîrnînd pînă mai jos de genunchi, încinși peste piept și cu piepteni la cingătoare; populația asta sălbatică e și mai scumpă la vorbă decît sfincșii din antichitate. Unul dintre ei fuge înaintea noilor veniți, scălămbăindu-se și tot lăsîndu-se pe vine, își scoate pălăria cu un zîmbet șters și șoptește, strîngînd din ochi :

— Dai bani de arzint !... bani... Eu dau secară, dau grîu... Bani de arzint ! și se întoarce într-un suflet la ai săi.

O femeie cu căciulița ei ca niște coarne și cu picioarele ei ca niște butuci, îi urmează pilda.

— Dai bani de arzint! Eu dau secară, dau grîu! zice femeia, zîmbind, și se întoarce iute la ai ei, mijindu-și ochii ca semințele de floarea-soarelui, șterși ca un bumb soldățesc ros de vremuri (Kitai gorodul ? !).

Într-o văgăună, din baia cea mai apropiată svîcnește afară o fată în pielea goală, cu părul despletit, aleargă ca scoasă din minți la pîrîu, apoi se repede în casă și se întoarce iarăși în baie. De peste pîrîu vin călări, în goana mare, tătarii, bălăbănindu-și picioarele, însoțiți de copii și de lătrăturile cîinilor. Tătarii se strîng roată în jurul noilor veniți, își bălăbănesc picioarele, își strunesc caii și se întind să dea mîna cu ei. Unul strigă cu un surîs viclean :

— Cumpără la mine! Eu sovet, comitet, comisar! Cumpără la mine! Una suta ruble! Foame, schimbăm marfă! — și zîmbește viclean. Vii la mine ! Frigem berbec ! Eu sovet ! Vreau — vînd, nu vreau, nu vînd ! Nu duci la vecini !

Pe pămînt stau așternute cenușii petece de zăpadă, promoroaca și-a așternut și ea beteala cenușie și marginile stepei nemărginite nu se văd. În satul Starîi Kurdium nu știe nimeni că uite, colo în zare e Asia. O femeie dintre cele venite cu înfometații se gîndește: „Dacă dau pe secară o bucată de molestin, se cheamă că dau zece ruble, dacă dau bani — dau o sută... Tot așa și cu stamba, și cu percalul cu picățele pentru bătrîne... Finetul“...

Pe drum trec doi cu niște boccele subsuoară. La fîntînă stă o femeie. Unul dintre cei doi se apropie cu un aer misterios și-i spune femeii tot atît de misterios :

— Nevastă, dai făină pe marfă ?

— Ce marfă ?

— Manufactură, deh... Moleschin, percal... Marfă de tot soiul.

— Stai puțin... Am să-ți arăt o casă, acolo să intri !

Îi arată casa. Pornesc într-acolo. Se izbesc cu frunțile de prag și pășesc înăuntru. Jumătate din izbă e cuptorul, pe cuptor șade o babă tare bătrînă și șase copilași cu chipul ca secara, într-un colț stă porcul, în colțul de sub icoane, împodobit cu poza unui general și cu poza familiei imperiale, stă stăpînul casei.

Noii veniți își fac cruce. Se ploconesc. Strîng pe rînd mîna stăpînului și a tuturor celor din casă. Și cer de mîncare, și mănîncă în tăcere, lacomi, zoriți — slănină, carne de porc, carne de berbec, cașă, zeamă, pîine, iarăși slănină și apoi iarăși carne de berbec. Stăpînul casei șade tăcut sub icoane și se uită la oaspeți fără să scoată o vorbă. Ochii lui răsar din barbă.

Stăpînul casei spune nurori-si :

— Dunia, fă focul ia baie !

Oaspeții se duc să se îmbăieze și în vreme ce fac baia de aburi, Dunia le mai aduce apă.

După ce se întorc, stăpînul casei spune Duniei :

— Dunia, pune samovarul !

Și apoi, către oaspeți :

— Ei, care-i marfa ? Ia să vedem ! Oaspeții își desfac marfa. Gazda o cîntărește cu un ochi de gospodar și rămîne tăcut. Femeile — și ale casei, și altele, care au umplut izba — s-au lipit de mărfuri ca de miere. Unul dintre oaspeți potrivește o cîrpă roșie pe trupul nevestei, îi dă un ghiont stăpînului casei și zice jucăuș:

— Ia uite, omule! A întinerit cu douăzeci de ani, arată mai tînără ca noră-ta ! Hei, nevastă, fuga pe cuptor, să nu te

găsească bărbatu-tău !

— Haide, haide, șezi binișor ! murmură femeia cu fața toată numai zîmbet.

Oaspetele, tot scălîmbăindu-se, își înfășoară în jurul piciorului o bucată de șeviot pentru pantaloni și le arată la toți genunchiul, lăudîndu-se. Femeile aleg ce le trebuie și ce nu le trebuie. Celălalt oaspete stă de vorbă cu stăpînul casei — despre recoltă, despre război, despre foamete, îi spune că la Moscova fiecare are moleschin, madipolon, mașini de cusut și stambă cîtă vrei, și că pe străzile Moscovei oamenii cad jos răpuși de foame.

Se toarnă ceaiul. Beau toți, ținînd farfurioara cu degetele rășchirate, suflă în ceai și nu scot o vorbă. Dacă nu înșeli, nu vinzi. După ce au băut vreo șase pahare, stăpînul casei întreabă grav, cu mîinile în șolduri:

— Și care-i prețul ?

Femeile se trag la ușă, cu un aer naiv și nepăsător pe față, ținîndu-și răsuflarea, chipurile speriate; acum va hotărî stăpînul.

— Dumneata ești cu marfa, noi suntem cu banii, se grăbește să răspundă oaspetele. Noi vrem să luăm făină.

— Știu că vreți făină ! La noi, făina se vinde acuma cu șaizeci și două de ruble pudul.

Fata oaspetelui se schimonosește de durere și de revoltă. Se tînguie ca o muiere :

— A-a ! Voi știți să vă prețuiți marfa, dar pe-a noastră nu ? A-a... Cine a umflat prețurile ?... tot noi ? Noi crăpăm de foame pe stradă și voi luați pielea de pe noi! A-a! Cine a umflat prețul?... cine a umflat prețul ?... tot noi ? !

— Femeie, mai toarnă ceai, spune stăpînul casei răstit.

Iarăși beau ceai din farfurioare, iarăși se tocmesc. Și din nou beau ceai, și din nou se tocmesc. Femeile stau la ușă și

tac smerite. Baba de pe cuptor întreabă pentru a zecea oară: cine-a venit? În tindă s-au și lipit de fete flăcăii, care colindă tot satul. Guiță purcelul. Sub cuptor cîrîie cocoșeii.

Într-un tîrziu, stăpînul casei și oaspeții bat palma. Toată marfa, vîndută cu hurta — trei arșini pudul. Stăpînul e mulțumit, pentru că i-a păcălit pe oaspeți. Oaspeții sunt mulțumiți, pentru că l-au păcălit pe stăpînul casei. Gospodarul le mai dă o dată de mîncare ciorbă cu carne de porc, clătite cu smîntînă și unt, cașă cu grăsime de berbec, și-i duce la crîșmă să cinstească un basamac. Ca pe vremea varegilor !

În fața cîrciumii, un smoc de fîn se leagănă însingurat într-un capăt de prăjină, sub suflarea vîntului cenușiu. În sat latră cîinii. În mahalaua tătărască, unde oaspeții au fost spălați pe picioare și cinstiți cu bucate pe podea, o mare gloată îi însoțește de la o casă la alta. Mordvinii s-au strîns grămadă, fără copii, și stau încremeniți. În jurul satului se întinde stepa, fără sfîrșit și fără de hotar. Din stepă bate un vînt rece; plouă și pămîntul plînge. În cîrciumă, țăranii beau basamac, sporovăiesc în gura mare și, amețiți de băutură, se duc la comisar, un tătar, să-i dea ceva palavragiului ăstuia, ca să-i lase să ducă secara vîndută la haltă; au să o ducă noaptea, pitită sub un rînd de pari.

În satul Starîi Kurdium au venit de cîteva ori roșii și de cîteva ori albii; uliți întregi zac prădate și pîrjolite de foc. În satul Starîi Kurdium trăiesc oameni potopiți de grîne, cu porci și cu viței pe care îi hrănesc cu pîine; trăiesc la lumina lucinei pe care o aprind cu amnarul; trăiesc pe jumătate goi... În stepă tălăzuiește răzmerița și contrarevoluția, luminate noaptea de pălălăi depărtate, în bătaia clopotelor... În satul Starîi Kurdium nu sunt bărbați tineri; unii s-au dus cu revoluția, alții au plecat cu albii.

Amurgește. În amurgul cenușiu, o nevastă de soldat de treizeci de ani (dulce e să săruți noaptea o nevastă dintr-astea!) oprește un om îmbujorat de oftică și-i șoptește:

— Vino la mine, flăcăule. Sunt singură. Am să-ți dau pîine. Am făcut focul la baie.

În baie, în răsfrîngerile roșietice, omul vede pe pîntecul femeii și pe la subțiori spuzeala marmoreeană a sifilisului.

În amurg se aude un țipăt prelung: în turnul geamiei s-a suit muezinul, țăran și el. În amurg, tătarii se roagă, așternîndu-și covorașele, cu privirile ațintite spre răsărit, înspre Asia nevăzută. Pe cer zboară dezolant un ultim șirag de ciori.

.....

Prin stepa pustie, trenul mixt Nr. 58 face cale întoarsă, încărcat de oameni și de grîne.

Halta Gorganului, unde mai înainte nici măcar nu se schimba macazul, e pe cale să facă o carieră feerică : visele tînărului impiegat se împlinesc. În Halta Gorganului a fost adus un detașament de baraj pentru a împiedica transporturile de grîne și s-a instituit o vamă interioară. Acum trenurile stau aici zile întregi. Zi și noapte ard focurile, și în jurul gării e o mare mulțime de oameni. În fîntîni și în bălțoace n-a mai rămas nici o picătură de apă. Oamenii se duc după apă cale de două verste, la un rîuleț. Nu poți să faci doi pași fără să calci în murdărie de om. Vagoanele sanitare sunt ticsite de bolnavi. Dinspre trenul de aprovizionare, păzit cu strășnicie de mitraliere, răzbesc cîntece vesele, însoțite de glasurile a vreo zece armonici. În jur — gemete, urlete, plînsete, tînguieli și blesteme. Impiegatul de serviciu vorbește scurt cu delegatul vagoanelor, îi spune în două cuvinte ce are

de spus. Impiegatul știe bine ce înseamnă să te freci cu mîneca de mîneca altuia, el poate să expedieze trenul în zece minute și poate să-l țină o zi și o noapte, impiegatul de serviciu poate să primească și să expedieze un tren noaptea, cînd oamenii din detașamentul de baraj „nu-s la post din lipsă de lumină“, și impiegatul de serviciu are femei, vin, bani, haine noi, tutun de prima calitate, bomboane „Einem și Siou“. Impiegatul de serviciu vorbește ca un general, în două cuvinte, acum nu mai are timp să se plimbe plictisit pe peron.

Prăduit de stepa neagră, trenul mixt Nr. 58 lunecă pe șine ticsit de oameni, făină și noroi... În noaptea pustie cad fulgi jilavi de zăpadă, vîntul se învîrtejește, vagoanele scîncesc din toate încheieturile. Noapte. Beznă. Frig. Departe, în bezna neagră, apar vîlvătăile roșii ale focurilor din Halta Gorganului, înfiorătoare ca un miraj fantastic. În vagoane, unde oamenii stau claie peste grămadă, nu doarme nimeni, în vagoane stăruie o tăcere desăvîrșită. Trenul oprește încet, surd, roțile scrîșnesc. Ard focurile, și în jurul lor, în zăpadă, oamenii se îndeasă unii într-alții, printre saci.

Clădirea gării stă cufundată în tăcere. În beznă se strîng grămadă, cu cîte o hîrtie de douăzeci de ruble în mînă, delegații vagoanelor trenului mixt nr. 58. Ninge și bate vîntul. Doi dintre ei pleacă și după un timp se reîntorc. Pentru o clipă, în fața gării apare impiegatul de serviciu : vorbește ca un general.

Liniște.

Șoapte.

Delegații aleargă zoriți la vagoane.

În vagon e întuneric beznă. Delegatul trage ușa după el. În vagon nu scoate nimeni o vorbă.

— Ei ? întreabă cineva răgușit. Delegatul gîfîie și pare voios.

— Femeilor și fetelor, e rîndul vostru acum ! turuie delegatul în șoaptă. A cerut să trimitem acolo, la ostași, fetele și femeile mai arătoase; eu, zice, nu pot să fac nimic...

În vagon nu scoate nimeni o vorbă; se aude numai gîfîiala delegatului.

— Ei, fetelor, femeilor ?

Tăcere.

— Să meargă femeile! Nu-i chip altfel! zice o voce sumbră. Gîndiți-vă că ducem cu noi grîne !

Iarăși tăcere.

— Dacă-i pe-așa, hai, Maniușa... — și glasul sună ca o coardă plesnită.

Din vagoane, cu băgare de seamă, femeile coboară în beznă și în zăpadă, și, în urma lor, ușile se închid îndată. Femeile se strîng grămadă, pe mușește. Așteaptă. Undeva pe aproape vuiesc sîrmele de telegraf. Vine cineva, se uită atent la ele și zice în șoaptă :

— Sunteți toate?... Haidem!... N-ai ce face... Ducem grîne. Scoateți-ne din bucluc, femeilor și fetelor... Care sunteți fete mari, nu vă duceți... las' că-i de-ajuns și așa...

Apoi femeile așteaptă îndelung lîngă ultimul vagon al trenului de aprovizionare, pînă vine în fugă un flăcăuaș în bluză, neîncins.

— Hei, frumoaselor, vi s-a făcut de dragoste ? ! zice el înveselit. Hai, că ne crapă buza după muieri. Da' văd că sunteți o liotă întreagă. Păi chiar de-atîtea n-avem nevoie! Ete la ele, pofticioasele ! Alegeți-vă vreo cinșpe, din alea mai chipoase. Și băgați de seamă să fie sănătoase...

Noapte. Ninge, ninge mereu. Vîjîie sîrmele de telegraf. Șuieră vîntul. Trosnesc focurile. Noapte.

În birou, în preajma impiegatului, s-au îmbulzit delegații și, cu glasuri prefăcute, dulcege și slugarnice, îl îmbie care mai de care, scălîmbăindu-se, ba cu pepenași galbeni, ba cu spirtișor, ba cu conecel, ba cu țigările, ba cu tutunaș, ba cu stămbuliță, ba cu niște cupoane de postăvior, ba cu ceișor... Impiegatul, ca să-și omoare vremea, spune cu un aer de general anecdote obscene, și delegații rîd dulceag, lăsînd rușinați ochii în pămînt.

În zori, trenul mixt Nr. 58 scoate un șuierat, se smucește din toate încheieturile și părăsește Halta Gorganului.

Pîine!...

.....

Dincolo de haltă, în stepă, se înalță gorganul de la care și-a luat numele halta. Cîndva, lîngă acest gorgan a fost omorît un om și cineva a scris pe lespedea mormîntului, cu slove stîngace :

Pînă ieri am fost și eu ca tine,
Mîine o să fii și tu ca mine.

Stepa nemărginită, gorganul, totul e troienit de zăpadă, și din inscripția de pe lespedea mormîntului se mai deslușesc numai trei cuvinte :

Pînă ieri am fost și eu...

În seara de toamnă, la poalele dealului din orașul Ordînin se vor aprinde focurile: își vor fierbe o zeamă înfometații, cei care se tîrăsc cu miile în stepă după pîine, și la poalele dealului vor răsuna cîntece triste. În noaptea aceea pietrele

terasamentului s-au prăvălit laolaltă cu Andrei Volkovici în rîpă (și vîntul i-a șoptit în cădere: gviiuu), și din pricina căderii totul i s-a sfărîmat în scînteile ochilor, și atunci n-a mai rămas decît inima. Sus, santinela a strigat ceva și pe urmă au fost focurile înfometaților, traversele, o frîntură din cîntecul înfometaților.

Ei bine, se pune o întrebare, *o mică întrebare* dostoievskiană: impiegatul acela din Halta Gorganului nu era cumva Andrei Volkovici sau Gleb Ordînin ? Și altfel: Gleb Ordînin și Andrei Volkovici n-au fost cumva omul acela îmbujorat de oftică? N-au fost oare ei un fel de Ivanușka-prostănacul de-al nostru, rus, ori un Ivan-țarevici ?

Sumbră e partea asta a treia a tripticului !

În cartea lui Semion Matveev Zilotov: „Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității vieții“ întîlnim aceste cuvinte :

> „Există oare ceva mai îngrozitor decît să vezi necredința sporind tocmai în clipa cînd forțele naturii se istovesc, astfel încît să privești cu dispreț spaimele ce au împresurat patul muribunzilor și să dai mîndru Universului o pildă de cutezanță și necinste ?...“

Capitolul VI, penultimul. Bolșevicii

(tripticul al doilea)

Și cei de pe urmă vor fi cei dintîi.

Scurtele de piele

În casa Ordîninilor, la comitetul executiv (aici nu mai erau mușcate în ferestre) se întruneau la etaj oameni în scurte de piele — bolșevicii. Oamenii aceștia în scurte de piele, toți înalți, voinici și frumoși, cu cîrlionții zbucnind de sub șapca dată pe ceafă, cu fălcile strînse și cute în colțurile buzelor, aveau mișcările măsurate. Aleși din rusească gintă moale și butucănoasă, nu se lăsau moliciunii în scurtele lor de piele. Așa știm noi, așa vrem, așa am hotărît și basta! Poetul Piotr Orești a spus un adevăr: „Golănimea slobodă-o lăsați, căci de nu — voi fi-veți spînzurați!...“ Arhip Arhipov ședea ziua la comitetul executiv și scria tot felul de hîrtii, pe urmă hoinărea prin oraș și pe la uzină — la conferințe, întruniri, mitinguri. Scria hîrtiile împreunîndu-și sprîncenele (și barba-i era un pic ciufulită), și ținea tocul în mînă ca pe o bîtă. La întruniri rostea pocit cuvintele de proveniență străină : constantăm, ernergic, letefogramă, fucționa, bujet, după cum și unele

cuvinte rusești le rostea cu un accent țărănesc. În scurtă de piele și cu barba ca a lui Pugaciov. Caraghios ? Și mai caraghios e că Arhip Arhipov se scula cu noaptea-n cap și tocea în ascuns Algebra lui Kiseliov, Geografia economică a lui Kistiakovski, Istoria Rusiei din secolul al XIX-lea (ediția Granat), „Capitalul“ lui Marx, „Știința financiară“ a lui Ozerov, „Contabilitatea“ lui Weizman, un manual pentru studierea limbii germane fără profesor, și mai tocea și micul dicționar de cuvinte străine intrate în limba rusă, întocmit de Havkin.

Scurtele de piele.

Bolșevicii. Bolșevicii ? Da. Așa. Iată cine sunt bolșevicii !

Albii au plecat în martie. Și chiar în cele dintîi zile ale lui martie a venit de la Moscova o comisie ca să vadă ce a rămas din uzine. Din comisie făceau parte reprezentanți și de la OTK, și de la HMU, și de la Serviciul metalelor, și de la Gomza, și de la Țepti, și de la Țepkape, și de la Serviciul industrial, și de la RKI, și de la VTK etc., etc. — tot numai specialiști. La ședința care s-a ținut la regiune s-a stabilit că doi ori doi fac patru, că situația de la uzine e mai mult decît catastrofală, că nu există nici materii prime, nici unelte, nici mînă de lucru, nici carburant, și că e imposibil ca uzinele să fie puse în funcțiune. *Imposibil*. Eu, autorul, însoțeam această comisie, al cărei șef era tov. K., Lukici, după numele patronimic. Cînd s-a dat ordin pe eșalon să ne pregătim de plecare (noi alcătuiam detașamentul de pază al trenului și eram înarmați cu puști), eu, autorul, mi-am închipuit că ne reîntoarcem la Moscova, de vreme ce *nu se poate face nimic*. Dar noi am plecat la uzine, pentru că *nu există nimic imposibil*, nimic care să nu se poată. Am plecat acolo pentru că bolșevicul K., Lukici, după numele patronimic, a raționat

foarte simplu, cum că dacă treaba ar fi fost făcută, n-ar mai fi fost nevoie să se facă nimic, și că brațele omului sunt în stare să facă orice.

Bolșevicii.

Scurtele de piele.

„Să fucționeze ernergic“. Iată ce au făcut bolșevicii. Și naiba să vă ia pe voi toți — auziți, voi, sirop dulce-acrișor ? !

Puțul Nr. 3 de la Uzina din Taejevo. La 320 de metri adîncime, adică la un sfert de verstă sub pămînt, se făceau găuri de abataj; oamenii forau cufundați pînă la brîu într-o apă aproape clocotită, în puțul săpat în rocă forau găuri de abataj ; artificierii puneau în găuri cartușe de dinamită, le spărgeau cu explozibil la 320 de metri adîncime, cufundați pînă la brîu într-o apă aproape clocotită. Artificierii trebuiau să dibuiască găurile în apă, să se cufunde în apă și să înfunde cartușele în ele, să pună sub cartușe detonatoarele cu fulminant de mercur și cu fitil învelit în gutapercă, și să dea foc la cîte cincisprezece-douăzeci cartușe odată.

Semnal de jos:

— Gata ?

Semnal de sus :

— Gata !

Semnal de jos:

— Dau foc !

Semnal de sus:

— Dă-i foc cu Dumnezeu !

Unul după altul se aprind fitilurile, una după alta sfîrîie licăririle albăstrui deasupra apei și se afundă în tubul de gutapercă, sub apă. Ultima licărire albăstruie a sfîrîit și s-a cufundat în apă.

Un salt în beznă și un semnal celor de sus :

— Dă-i drumul !

— Gata !

Și bena gonește în sus, în ploaie, în beznă, printre șuierături, cu șapte stînjeni pe secundă (asta-i limita ca să nu moară omul), fugind de moarte la lumină. Iar jos explodează cartușele de dinamită: primul, al doilea, al treilea.

În mina Nr. 3, la 320 de metri adîncime, forau găuri de abataj doi oameni.

— Gata ?

— Gata !

— Dau foc !

— Dă-i foc cu Dumnezeu !

Unul a isprăvit mai devreme și s-a urcat în benă. Celălalt a aprins ultimul fitil (licăririle albăstrii s-au afundat în apă sfîrîind) și s-a apucat de cablu.

— Dă-i bătaie !

Ori a călcat el greșit, ori s-a pripit mecanicul printre șuierăturile din ploaie și din beznă, fapt e că bena a pornit-o în sus lăsîndu-l pe cel de-al doilea acolo, jos, tocmai cînd ultima licărire se afunda în apă.

Primul a semnalizat în sus :

— Stop ! Coboară bena !

Bena s-a smucit în beznă, suspendată în ploaie.

— Jos!

Atunci a semnalizat cel de-al doilea.

— Sus ! căci n-avea nici un rost să mai moară unul.

— Jos ! strigă primul.

— Sus ! strigă cel de-al doilea.

Și bena se zbuciuma în beznă. Fiecare dintre ei își sacrifica viața pentru fîrtatul său, acolo, la 320 de metri adîncime, unde dacă mori, ești și îngropat.

Se vede că mecanicul a înțeles ce se petrece în puț. Și

atunci a slobozit bena în jos cu viteza morții și tot cu viteza morții a scos-o la suprafață, în bubuiturile dinamitei din adînc, din moarte. Iar acolo sus, pe tustrei — și pe mecanic și pe cei doi artificieri i-a pălit deodată setea! Ei bine, atunci cînd nu exista nici un fel de revoluție, cum oare se putea „fucționa ernergic“ ?

Scurtele de piele. Bolșevicii.

Seara, în casa Ordîninilor, la cămin, după ce s-a descălțat și și-a frecat cu desfătare degetele de la picioare, amorțite de cizme, urcîndu-se de-a bușilea în pat, Egor Sobacikin a citit îndelung o broșură, la lumina becului aflat la căpătîi, după care l-a întrebat pe vecinul său, adîncit în lectura ziarului „Izvestia“ :

— Dumneata cum crezi, tovarășe Makarov, ce determină viața omului — condițiile de existență sau ideea ? Pentru că dacă stai să te gîndești, ideea cuprinde și ea condițiile de existență, nu ?

Kitai-Gorod

Noaptea, la Moscova, în Kitai-Gorod, dindărătul zidului chinezesc, în hudițele și curțile de piatră, sub felinarele de gaz — un deșert pietros. Ziua, în dosul zidului chinezesc, Kitai-Gorodul se foia cu milionul lui de oameni cu melon pe cap, și cu milioane de alte lucruri de tot soiul, de capitaluri și planuri, de suferințe și de vieți, din cap pînă-n picioare așa, cu melon și cu servietă sub braț, întocmai ca Europa. Noaptea, în schimb, în hudițele și în ogrăzile de piatră dispăreau meloanele, se înstăpîneau pustiul și tăcerea,

hălăduiau cîinii, felinarele abia pîlpîiau printre pietre, și numai dinspre Zareadie și înspre Zareadie umblau oameni, rari ca și cîinii. Și atunci, în pustietatea asta, din ogrăzi și de sub porți ieșea tîrîș: Kitai-ul fără melon, Imperiul Ceresc, care se întinde undeva în Răsărit, dincolo de Marele Zid de Piatră, și privește lumea cu ochii lui oblici, semănînd cu bumbii de la mantalele soldaților ruși. Acesta e Kitai-Gorod.

Și iată al doilea Kitai-Gorod.

La Nijni-Novgorod, în Kanavino, dincolo de Makari, în lungul căruia se așeza cu fundul ei masiv aceeași Ilinkă moscovită, în noiembrie, după milioanele de puduri, butoaie, bucăți, arșini și coturi de mărfuri schimbate în septembrie pe ruble, franci, mărci, lire sterline și altele, după dezmățul din octombrie, pe sub perdeaua ca o Volgă revărsată de vinuri, icre, „Veneții“ și băuturi „evropenești“, „tătărești“, „chinezești“, dimpreună cu ocale de spermatozoizi, în noiembrie, în zăpadă, din rîndurile de prăvălii și gherete bătute în scînduri, din pustietate, privește cu niște bumbi soldățești

În loc de ochi: Kitai-ul de noapte al Moscovei, adăpostit după zidul de piatră. Tăcere. Mister. Fără melon. Bumbi soldățești în loc de ochi.

> Cel din Moscova noaptea, de cu seară pînă dimineața. Cestălalt — iarna, din noiembrie pînă-n martie. În martie, apele Volgăi vor potopi Kanavino și vor duce Kitai-ul în Caspica.

Și iată al treilea Kitai-Gorod.

Iată-l. O văgăună, un pîlc de pini, zăpadă, iar mai departe — munți de piatră, un cer de plumb, un vînt de plumb. Zăpada e afînată, și de trei zile bate vîntul: semnele vremii spun că vîntul mănîncă zăpada. Suntem în martie. Coșurile

nu scot fum. Furnalul a amuțit, în secțiile uzinei e zăpadă și rugină. Stăruie o tăcere de oțel. Iar din secțiile pline de funingine, din mașinile moarte și ruginite, privește Kitai-ul; și surîd — așa cum pot ei să surîdă — niște bumbi soldățești. Frezele și strungurile tac. Presa hidraulică nu mai geme : puf ! puf ! în secția de laminare, pe o bară ruginită stă un strat de zăpadă roșcată; geamurile de sus sunt sparte. În sala turbinelor nu se aprind luminile noaptea, în sala cazanelor șuieră vîntul și e beznă. Din turnătorie, acolo unde un obuz a mușcat dintr-un ungher, din cuptorul Martin, din cuptoarele reci se ivesc grav bumbii soldățești, cu urechile mari, fără melon.

> Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriașa piatră de moară a revoluției a măcinat Ilinka, și Kitai-ul a ieșit din Ilinka și a pornit-o tîrîș...

— Încotro ?

— A ajuns pînă-n Taejevo ? !

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !

Albii au plecat în martie și uzina a rămas în martie.

Albii au plecat cu lupte de artilerie, oamenii s-au risipit prin păduri, înspăimîntați de ciuma albă, și numai Armata Roșie, în mănătăluțe prăpădite, în cete mărunte și cu miile ei de oameni mergea tot înainte și înainte. Mult timp după plecarea albilor, în secția de montaj a stat spînzurat de o macara un om, agățat de coaste, legănat de vînt; în puțuri, apa ajungea pînă la gît și aici pluteau cadavre învinețite.

Vîntul de martie urla în viforniță și mînca zăpada, și din zăpada de martie mîncată de vînt, în viroagele din jurul uzinei și în pădurile din jur răsăreau brațe de oameni, picioare și spinări, mîncate nu de vînt, ci de cîini și de lupi. În

vîntul de martie pîrîiau însingurate mitralierele și bubuiau tunurile, ca și cînd un moșneag ar fi omorît niște muște pe pereți cu o pocnitoare...

— A ajuns la Taejevo ? !
— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Nu-i adevăra-at!...

Fără echivocuri. Uzina a revenit la viață surprinzător de simplu, în virtutea unei *necesități economice*. Albii au plecat și, dună ce a trecut spaima, din păduri au început să se adune muncitorii, și muncitorii *n-aveau ce mînca*. Asta-i tot. Stăpînirea s-a schimbat de opt ori, dar muncitorii aveau o singură mamă — mașina. La uzină nu era nici o autoritate și muncitorii s-au cooperativizat într-un artel. La uzină nu era combustibil, puțurile erau inundate; dar în spatele uzinei se afla crescătoria de cai a Ordîninilor, și sub hipodrom se aflau straturi de cărbune. Oamenii au început să extragă cărbune de capul lor și, cum nu aveau timp să-l cokseze, turnătoria de fontă a fost pusă în funcțiune cu *antracit*. Mașinile erau într-un hal fără de hal, așa că înainte de toate a fost pusă în funcțiune secția de sculărie. Nu erau bani pentru plata muncitorilor, și atunci s-a hotărît să se dea fiecărui muncitor și maistru cîte un pud de bare de fier pe lună, ca să facă pluguri, topoare și coase pentru *schimbul în natură*. Uzina a renăscut singură, a *autoînviat*. Nu e oare acesta un poem de o sută de ori mai măreț decît învierea lui Lazăr ? !

Arhip Arhipov și un inginer mărunțel, cu părul vîlvoi, într-un cojocel și cu o căciulă cu apărători pentru urechi, care avea o vorbă a lui: *ta-ra-ram* (revoluția — *ta-ra-ram*, scandal — *ta-ra-ram*, au venit albii — *ta-ra-ram*, mă dor dinții — *ta-ra-ram*; de opt ori s-a schimbat stăpînirea și au fost opt ta-ra-ra-muri : primul ta-ra-ram, al doilea...), Arhip Arhipov și

inginerașul acesta alergau prin uzină, pe la secții și prin puțuri, iar seara, la birou, întocmeau un proiect din cele mai grandioase — elaborau calibrele și toleranțele de normalizare. Vîntul răscolea fumul negru al cuptorului Martin, și noaptea furnalul pălălăia în surpături. În secții se auzea acum scrîșnetul metalului, tăcerea de oțel se risipise. Se poate „fucționa ernergic“ !

Pe lista uzinelor în stare de funcționare, aflată la comisia pentru examinarea situației industriei noastre grele, uzina din Taejevo nu era trecută. Comisia a dat pe la Taejevo întîmplător; treceau prin apropiere în timpul nopții, nu aveau de gînd să se oprească, dar au văzut furnalul arzînd și s-au oprit; și comisia a găsit uzina din Taejevo ca una din singurele care...

Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriașa roată de moară a revoluției a măcinat Ilinka, și Kitai-ul a ieșit din Ilinka și a pornit-o tîrîș...

— Încotro ? !

— A ajuns la Taejevo ? !

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Nu-i adevăra-at !

Ziua, la Moscova, în Kitai-Gorod jongla melonul, în frac și cu servietă sub braț; noaptea îi lua locul Kitai-ul, Imperiul Ceresc de după Marele Zid de Piatră, fără melon, cu ochii ca niște bumbi soldățești. Ei bine, se va lăsa oare Kitai-ul schimbat pe melon, în frac și cu servietă sub braț ? ! Nu cumva vine un al treilea să le ia locul, acela care

— Poate fucționa ernergic !

Viforniță. Martie. Ah, ce viforniță, cînd vîntul

mănîncă zăpada! Ș-ooia, șo-oia, șoooia!... Gviiuu, gvaau, haaau... gviiiuu, gviiiiuuu... Gu-vu-zz! Gu-vu-zz!... Glav-bum! Glav-bumm!... Sooia, gviiuu, haauu! Glav-bumm! Gu-vuz! Ah, ce viforniță ! Ce înviforare ! Ce bine e !

Partea a treia a tripticului

(cea mai luminoasă)

Deasupra rîpei, deasupra Vologăi, se înalță kremlinul cu zidurile lui roșii, masive, părăginite, năpădite de bozii, brusturi și urzici. Casele cele mai noi, zidite în kremlin pe vremea lui Nicolae I, case de zid, mari, cu multe ferestre, albe și galbene, sunt sumbre și mărețe în vechimea lor. Străzile kremlinului, pietruite cu bolovani uriași, sunt întortocheate, cu tot felul de hudițe și ulicioare, și pe la colțuri se înalță biserici. Multe arșiți au pîrjolit kremlinul și mulți ani ani goi i-au tocit bolovanii străzilor.

Rusia. Revoluția. Țipă bufnițele; țipătul lor de bucurie are o rezonanță lugubră pentru om. Amurg. Toamnă. În kremlin, în turlele lui sunt multe bufnițe. Amurgul și toamna acoperă pămîntul de aur. Vîntul șuieră pe ulicioarele kremlinului: gu-vuuu-z!... Tabla de pe acoperișurile caselor vechi duduie: glav-bumm! Pe caldarîmul pustiu, în vîntul cenușiu, calcă un om în scurtă de piele. Vîntul poartă de-a rostogolul frunzele îngălbenite. Omul trece prin Zareadie, cu halele dărîmate, iese din împrejmuirea kremlinului printr-un loc unde zidul a fost surpat de artileria albilor, și acolo, pe un alt dîmb, se înalță spitalul, înconjurat de brăduleți verzi și zvelți ca sfinții

lui Nesterov. Omul acesta e Arhip Ivanovici Arhipov. Vîntul toamnei cotrobăiește peste tot, umflă hainele și pricinuiește tușea. La spital, în apartamentul medicului Natalia Evgrafovna, pereții de bîrne miros a rășină, dușumeaua e așternută cu linoleum, geamurile sunt mari și largi, după moda cea nouă, și pe linoleum se așterne lumina tulbure a zilei, învăluind filodendronii uriași, masa încărcată de hîrtii, soba din plăci albe de faianță. Ziua e tulbure și amurgul e tulbure, dar în cameră e lumină, și azi s-a făcut pentru întîia oară focul în soba olandeză.

— Ia loc, Arhipov; uite colea, pe canapea.

— Mulțumesc. Stau aici, lîngă sobă.

Arhipov are o barbă ca a lui Pugaciov — neagră, bogată, zburlită, și are ochii negri.

— Ascultă, Arhipov, dumneata nu vorbești niciodată despre tatăl dumitale. Aș vrea să vorbim despre asta... Doar ești feciorul lui.

— Da. Și eu aș vrea. E greu să smulgi rădăcinile vechi. Și rădăcinile astea dor tare. Dar asta trebuie să treacă. Rațiunea spune că așa trebuia el să moară, din timp; prin urmare, de ce să sufăr? Trebuie să trăiesc, să muncesc.

— Totuși, ai rămas singur, singur pentru totdeauna !

— Da. Și ? Eu am fost întotdeauna singur, dar acum sunt împreună cu toți ceilalți prieteni ai mei. Cred că abia acum mă izbăvesc de toate prostiile.

Natalia Evgrafovna s-a ridicat de la masă și a venit la sobă, lîngă Arhipov.

— Spune drept, nu te ia groaza ?

— Ba bine că nu ! E cumplit ! Dar nu trebuie să sufăr. Bătrînul a murit fiindcă așa trebuia. M-am gîndit mult la asta

și nu sufăr. Așa trebuie. Arhipov luă în mîinile lui mîna Natalie! Evgrafovna. Mai bine vorbește-mi despre dumneata, Natalia Evgrafovna...

— N-am ce să-ți spun. Ei bine ?

— Atunci, am să vorbesc eu. Eu sunt tot timpul ocupat cu uzina, la comitetul executiv, cu revoluția. Cînd a murit tata, m-am gîndit la mine. Mi-am zis că trebuie să muncesc și munceam. Și încă ceva. Am venit la dumneata ca să-ți cer mîna. Cînd eram tînăr de tot, mă îndrăgosteam, mai greșeam cu femeile. Pe urmă mi-a trecut. Eu zic așa, că o să avem copii. Amîndoi muncim, și o să ne creștem copilașii cum trebuie. Aș vrea să am copii deștepți, și dumneata ești mai inteligentă decît mine. Dar să știi că și eu învăț. Suntem amîndoi tineri, sănătoși. Arhipov lăsă capul în piept și Natalia Evgrafovna nu-și trase mîna din mîinile lui.

— Da, bine, vorbi ea cu întîrziere. Dar eu nu sunt fată. Copii — da, ăsta e singurul lucru... Eu însă nu pot să te iubesc așa... mă rog, știi dumneata...

Arhipov își săltă capul și se uită în ochii Nataliei Evgrafovna: ochii ei erau limpezi și calmi. Duse stîngaci la buze mîna ei și o sărută pios.

— Uite-așa. Nu-i nimic că nu ești fată; om să fii.

— Are să fie ceva rece și lipsit de intimitate, Arhipov.

— Cum ? lipsit de intimitate ? Nu înțeleg expresia asta.

Cerul a acoperit pămîntul, ferestrele s-au făcut una cu pereții, cărbunii din sobă s-au pudrat cu cenușă — soba trebuie închisă. În sufrageria cu pereții tot de bîrne, pe fața albă de masă scînteiază nichelul ceainicului, al tăvii, al suporturilor pentru pahare. Arhipov bea din farfurioară, pe care o ține cu degetele rășchirate; sub haina de piele poartă o vestă, sub vestă — o rubașcă. Natalia Evgrafovna e îmbrăcată

într-un jerseu roșu și o fustă neagră; cosițele și le-a adunat pe cap într-o cununiță. Linoleumul răspîndește sclipiri reci — afară e noapte, luna adastă tulbure printre nori și în linoleum își oglindesc răceala tulbure luna, pereții, masa cu picioarele-n sus, bezna din cadrul ușii deschise și întunericul din odaie. Pe masă stă o lampă „ministerială“.

— Mie îmi trebuie un om, îmi trebuie curățenie, rațiune !

Razele lunii au pătruns în încăpere și s-au așternut pe linoleum. Arhipov a atins fără să vrea umărul Nataliei Evgrafovna, lumina lunii a căzut asupra ei și ochii ei au dispărut în beznă. Natalia Evgrafovna s-a lipit tandru de Arhipov și a șoptit abia auzit:

— Dragul meu, numai pe tine te am...

De bucurie, Arhipov n-a știut ce să răspundă.

— Știi, scumpa mea, trebuie să trăim !

Bufnițele țipă cu o bucurie sălbatică și țipătul lor răsună lugubru. „Omul nu e un animal, ca să iubească așa ca un animal“. Cerul a acoperit un pic pămîntul. Noapte. În kremlin țipă bufnițele. Vîntul șuieră prin ulicioare: gu-vuz! Casele mari de piatră, cu multe rînduri de ferestre, albe și galbene, se înalță sumbre în întuneric, mărețe prin vechimea lor. Străzile întortocheate, cu hudițe și ulicioare, sunt așternute cu bolovani de piatră și pe la colțuri se înalță biserici. Ani goi. Beznă. Noapte. Toamnă. Luna, verzuie, se tîrăște încet.

— Dragul meu, numai pe tine te am !

Natalia stă la fereastră, linoleumul răspîndește sclipiri reci, filodendronii se urieșesc în beznă. Pe fereastră cade lumina lunii. Azi s-a făcut prima oară focul în sobă și geamurile s-au aburit. Lumina fantomatică a lunii se fărîmițează și se reflectă în lacrimile de pe geam și în lacrimile din ochi.

— Să nu iubești și totuși să iubești ! Eh, o să fie bine, și o să avem copii, și o să muncim, o să muncim ! Dragul meu, numai pe tine te am ! *Și n-o să fie* nici minciună, nici suferință.

În casa Ordîninilor, la cămin, după ce s-a descălțat și și-a dezmorțit cu desfătare degetele scăpate din strînsoarea cizmelor, suindu-se de-a bușilea în pat, la lumina becului aflat la căpătîi, Egor Sobakevici a citit îndelung o broșură, și cînd a isprăvit-o, a cugetat:

— Și totuși, adevărul și bucuria vor triumfa ! Nu se poate altfel.

Arhipov a intrat, a trecut fără o vorbă în camera lui și a luat în mînă dicționarul de cuvinte străine intrate în limba rusă, întocmit de Havkin: cuvîntul *intimitate* nu era trecut în dicționar.

— Dragul meu, numai pe tine te am !

Capitolul VII
(ultimul, fără titlu)

Rusia.
Revoluția.
Viforniță.

Epilog

Ultimul triptic (Material de esență)

Farmece

În octombrie, puiul de lup nu e mai mic decît un cîine de ispravă. E liniște. A trosnit un vreasc. În luminișul unde peste zi flăcăii au făcut corvoadă la tăiat copaci, a răzbit din rîpă un iz de putregai, de ciuperci și de spirt tomnatec. Și izul ăsta tomnatec de spirt spune fără de greș că s-a isprăvit cu ploile : o săptămînă va fi o revărsare de aur, și pe urmă, o dată cu înghețurile timpurii, va ninge. Tîrziu în toamnă, cînd pămîntul învîrtoșat amiroase a spirt, călătorește pe cîmpuri Dobrînea Nikitici[23]-Brîu-de-aur; ziua pe platoșa lui scînteiază chinovarul plopilor, aurul mestecenilor și albastrul cerului (un albastru tare ca spirtul), iar noaptea, întunecîndu-se ca oțelul brumat și cu adausul ruginiu al pădurilor umezite de neguri, platoșa i se deslușește încă lămurit, zăngănind sub săgetarea primilor țurțuri de gheață și scînteind din țintele stelelor. Cele dintîi înghețuri s-au arătat, dar din rîpă vine o ultimă boare de umezeală și de căldură. În octombrie, puii de lup se desprind de mamele lor și umblă singuri. Lupul iese la drumul din pădure, ocolește pe departe fumul focului mocnit, zăbovește o vreme printre mestecenii doborîți și o pornește în goană devale, pe țarini, unde iepurii calcă semănăturile de toamnă. În noaptea neagră și în liniștea neagră nu se vede

[23] Unul din eroii bîlinelor rusești.

satul de peste albia secată. În sat, în pătule, fetele s-au apucat să cînte cît le ține gura și au amuțit îndată, trimițînd o tristă chiuială spre țarini și spre pădurea tomnatecă. Din pădure, prin rîpă, înspre biserica Sfîntul Nicolae, Arina vine la Egorka. Lupul i-a ieșit în cale în marginea pădurii și s-a ascuns în tufișuri. Arina trebuie să-l fi văzut, căci din tufișuri au fulgerat doi ochi verzi, dar ea nu s-a abătut din drum și nici n-a iuțit pasul... În casa lui Egorka, tăciunită de funingine, mirosea a ierburi de leac — miros de toamnă. Arina a scormonit jarul în sobița de tuci, a aprins o lumînare de ceară, turnată din ceara de la prisaca lui Egorka și a făcut lumină: casa era mare, bine zidită, cu lavițe pe lîngă pereți și cu un cuptor împodobit cu zugrăveli ; de pe cuptor atîrnau tălpile lui Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Egorka s-a întors pe partea cealaltă, a întins de pe cuptor capul lui alb, cu părul vîlvoi, și a strigat răgușit de somn :

— Ai venit ? A-a, a venit vrăjitoarea ! Cît te-ai suci tu, cît te-ai învîrti, tot a mea o să fii, vrăjitoareo, c-am să te farmec...

— Uite c-am venit. Și n-o să mă duc nicăieri de-aici de lîngă tine, diavol împielițat. Și-o să te prăpădesc, și-o să-ți beau sîngele tău de vrăjitor. O să te bag în groapă, diavol împielițat ce ești !

În tindă zumzăiau neliniștite albinele, dornice să se vadă în adăpostul de peste iarnă al știubeelor. Umbrele stîrnite de flacăra lumînării au încremenit prin unghere. Și iarăși a cîntat cocoșul. Arina s-a așezat pe o laviță și pisicile, gheboșîndu-se, s-au urnit îndată și i-au sărit în poală. Egorka s-a dat jos de pe cuptor, arătîndu-și pentru o clipă tălpile lui ca și coaja de ienupăr.

— Ai venit?! A-a, ai venit, vrăjitoareo! O să-ți beau sîngele...

— Uite c-am venit, diavol împielițat. M-ai fermecat, m-ai amețit.

— Scoate-ți ciubotele și suie pe cuptor ! Dezbracă-te !

Egorka s-a aplecat la picioarele Arinei, i-a tras cizmele și i-a săltat fustele, și nerușinata de Arina nu și-a tras fustele la loc.

— M-ai fermecat, diavol împielițat! Și pe tine te-ai fermecat, Vezi c-am adus niscai ierburi, le-am lăsat în tindă.

— M-am fermecat, m-am fermecat! N-o să te duci nicăieri, a mea o să fii, n-o să te duci nicăieri, fată, n-o să te duci...

Sub șopron au lătrat cîinii: o fi trecut lupul pe-aproape... Și iarăși a cîntat cocoșul — era al treilea cîntat al cocoșilor.

Pînă să se asprească vremea, oamenii din Ciornîie Reciki au strîns tot rodul de pe cîmp și s-au tras la hodină prin izbe, căci viața țăranului conține laolaltă cu a pămîntului. Femeile roboteau în harmane, iar fetele, după muncile verii, în așteptarea vremii nunților, se preumblau în voie, zăboveau serile în harmane, dormeau grămadă noaptea prin pătule, aprinzînd focul în sobele de lut, care umpleau pătulele de fum, cîntau cît le ținea gura pînă la trîmbițarea cocoșilor, din care pricină și flăcăii plecați peste zi la tăiat copaci în pădure, se îndesau seara în preajma pătulelor. Pe deasupra țarinilor hălăduia Dobrînea, zvîrlind pumni de stele albe pe cerul de gheață al toamnei (din care unele cădeau pe pămîntul negru), și pămîntul zăcea ostenit și tăcut, oțelul pădurilor prinsese rugină, ca platoșa de oțel brumat a lui Dobrînea, albită de mucegaiul celor din urmă cețuri, în clinchetul țurțurilor de gheață. Seara, fetele cîntau cît le ținea gura în pătul, și au venit și flăcăii cu o armonică; fetele au zăvorît ușa, dar flăcăii au dat buzna înăuntru; fetele au țipat și s-au îndesat prin unghere, pitindu-se în paie, dar flăcăii le prindeau, le frămîntau în brațe și le sărutau. Cenușa din sobă lucea

cafeniu, fumul te orbea, paiele trosneau a iarnă.

Ci-vi-li-vi-li-vi-li,
S-alegi pe cine-i pofti...

a prins glas o fată într-un colț, lăsîndu-se înfrîntă. Pe urmă, fetele s-au pornit să cînte în cor, adunîndu-se roată. Armonica a prins glas și ea. Fetele cîntau fornăit, cu fețele încruntate :

Eh, cocori cu lungi picioare,
Nu găsirăți drumul bun !

Mirosului de fum i s-a alăturat un miros de paie răscolite, de sudoare și de oaie. În sat au trîmbițat cocoșii. O stea a căzut pe pămînt.

Alexei Semionov Kniazkov-Kononov a ajuns-o pe Ulianka Kononova într-un ungher întunecos, în paie, unde mirosea a paie, a secară și a șoareci. Ulianka s-a prăvălit pe spate, ferindu-și gura. Alexei i-a pus genunchiul pe burtă, i-a dat brațele în lături, s-a prăvălit peste ea și mîinile lui au atins pieptul Uliankăi, și Ulianka și-a dat capul pe spate; buzele ei erau umede, sărate, răsuflarea fierbinte, și totul mirosea a sudoare, amar și dulce, și îmbătător.

Ci-vi-li-vi-li-vi-li...

Dobrînea Brîu-de-Aur risipise pe gheața cerului stele albe, pămîntul ostenit zăcea mut, satul dormea ghemuit la pămînt pe malul rîului, cu pădurea în dreapta, cu țarinele în stînga și în spate, cu izbele cu coperișurile de stuf tunse bătrînește, privind în vale cu ferestruicile lor mici. Flăcăii au rămas

peste noapte într-alt pătul, învecinat cu pătulul fetelor. După cel de-al doilea cîntat al cocoșilor, Alexei a ieșit afară. Luna lumina acoperișurile ca o lumînare cu flacăra pîlpîită, pămîntul se acoperise de brumă, sub picioarele flăcăului a trosnit pojghița gheții, copacii stăteau țepeni, și printre ei se deslușea tîrîndu-se ceața. Pătulul fetelor stătea alături, mut, în harman paiele scînteiau. Îndată după ce a ieșit Alexei, a scîrțîit și ușa de la pătulul fetelor, și în lumina lunii a ieșit Ulianka. Alexei stătea în întuneric. Ulianka s-a uitat liniștită în jur și și-a depărtat picioarele să-și lepede udul — în liniștea toamnei se auzea asta deslușit. Ulianka și-a petrecut mîna prin fustă peste locul de rușine și, cu un pas mare, s-a întors în pătul. Prin ogrăzi, cocoșii s-au îmboldit la cîntec — unul, doi, o mulțime. În seara aceea, Alexei a simțit pentru întîia oară cu adevărat femeia.

Cu două zile înainte de Procoave, peste noapte, a dat cea dintîi zăpadă — a nins cîteva ceasuri. Pămîntul a întîmpinat zorile în veșmînt de iarnă, cu zarea împurpurată. Numai că o dată cu zăpada s-a făcut cald, ziua a încărunțit ca o babă — vîntoasă și slută: și toamna a venit înapoi. În ajun de Procoave, în Ciornîie Reciki, pe malul rîului, s-a făcut focul în băi. În zorii zilei, fetele, lipăind desculțe prin zăpadă, cu poalele sumese, au cărat apă și au grijit pînă seara de focul din sobele fără horn. În case, cei vîrstnici pregăteau leșia și strîngeau rufele, iar în amurg s-au dus cîrd să facă baie de abur — bătrîni, bărbați, cumnați, feciori, flăcăiandri, mame, neveste, nurori, fete, copii. Băile nu aveau hornuri; luminate de răsfrîngerile roșietice ale focului din sobe, trupurile albe de oameni, trupuri de bărbați și de femei, se învălmășeau în fum și în abur; toți se spălau cu aceeași leșie, cel mai vîrstnic îi freca pe toți pe spate, apoi fugeau să se clătească la rîu, în

frigul și umezeala înserării, în bătaia vîntului rece.

În ziua aceea, în zori, Aleoșka Kneazkov s-a dus la Sfîntul Nicolae, la Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Pădurea stătea mută, în faptul zilei, învăluită în ceață, înspăimîntătoare. Vrăjitorul Egorka șoptea de te treceau toți fiorii: „în baie, în baie, îți spun, în baie!...“ Seara a pogorît jilavă și rece, vîntul șuiera pe toate glasurile. Seara, Aleoșka a stat de pîndă lîngă baia Kononovei-Gnedîh. Din baie a țîșnit ca ieșită din minți o fată în pielea goală, cu părul despletit, s-a repezit la rîu și de acolo a luat-o la fugă la deal, spre casă, și trupul ei alb s-a mistuit în întuneric. În două rînduri a ieșit din baie un bătrîn, s-a dus de s-a vîrît în rîu și iarăși s-a întors la abur. Mama a coborît la rîu cu copiii subsuoară. Pe urmă, Ulianka a rămas singură în baie, pentru curățenie. Alexei s-a strecurat în tindă și, cuprins de o mare spaimă, s-a apucat să șoptească ceea ce l-a povățuit Egor:

— Mă-ntorc cu spinarea la asfințit, cu fața la răsărit, mă uit și văd o săgeată de foc scoborînd din seninul cerului. Mă închin săgeții, mă rog ei și-o-ntreb: „încotro zbori, săgeată de foc ?“ „În pădurile întunecoase, în mlaștini, în scoarța crudă“. „Alelei, săgeată de foc, zboară încotro te-oi trimite eu: zboară la Uliana Kononova și săgetează inima ei focoasă, ficații ei negri, sîngele ei fierbinte, mijlocelul ei, buzele ei de dulceață, ca să-mi ducă dorul, să tînjească după mine în zi cu soare, la revărsatul zorilor, pe lună nouă, în bătaia vîntului, în zilele cu spor și în zilele fără spor, ca să mă sărute pe mine, Lexei Semionov, să mă cuprindă în brațe, să aibă dragostile cu mine ! Vorbele mele sunt pline și fermecate ca marea cea mare, tari și lipicioase, mai tari și mai lipicioase decît cleiul, mai tari ca oțelul și ca piatra. În vecii vecilor. Amin“.

Ulianka freca podelele și mușchii îi jucau ușor pe crucea șalelor. Deodată a pălit-o așa ca o amețeală — oare s-o fi

ameţit farmecele ? — a deschis uşa şi s-a rezemat ostenită de uscior, trăgînd în piept aerul rece; a zîmbit uşor şi şi-a întins oasele; urechile îi vîjîiau dulce, vîntul rece o mîngîia odihnitor. Din deal a strigat maică-sa :

— Ulianka-a ! Hai încoace ! Du-te şi mulge vacile !

— Îndată-ă ! Şi, zorită, a trîntit cîrpa de vreo trei ori de podea, a aruncat o mînă de apă peste cărbuni, şi-a pus cămaşa, apoi, în vreme ce suia dealul, s-a pornit să cînte cu un glas ştrengăresc:

La Ozerki nu m-oi mărita,
De ruşine nu mă fac!
Cu boroana eu n-oi borona,
Nu voi să mă colbui nici de leac!..

.

Sub şopron, în grajdul întunecos, mirosea a balegă şi a sudoare de vacă. Vaca aştepta liniştită. Ulianka s-a lăsat pe vine; laptele ţîstuia în doniţă, ugerele erau moi; vaca a răsuflat odată adînc...

În ziua de Procoave, la liturghie, în biserica întunecoasă, printre sfinţii cu picioare subţiri şi chipuri înnegrite, Ulianka şi-a rostit ruga ei de fecioară :

— Prea sfîntă Născătoare de Dumnezeu, înveleşte pămîntul cu omăt şi pe mine înveleşte-mă cu un mire.

În anul acela a nins devreme, iarna s-a înstăpînit de timpuriu.

Discuții

Vînturile stîrneau viforniţe albe, cîmpul s-a îmbrăcat în alb şi în nămeţi de zăpadă, de prin case suiau fuioare albastre de fum. Trecuse de mult primăvara aceea cînd ţăranii şi-au încărcat pe toţi ai lor în căruţe şi, după o scurtă slujbă de-a popii, s-au dus pe trei zile ca să devasteze conacele boiereşti — primăvară cînd focul a mistuit pentru totdeauna cuiburile boiereşti. Pe urmă au dispărut gazul, chibritele, ceaiul, zahărul, sarea, mărfurile, îmbrăcămintea şi încălţămintea de la oraş; trenurile s-au săltat ca nişte cai pe picioarele dindărăt, în spasmele morţii; banii pestriţi agonizau într-o sarabandă nebunească; drumul spre gară l-a năpădit patlagina.

A nins două zile, s-a lăsat ger, pădurea a încărunţit, cîmpul a albit, ciorile au prins glas; o dată cu gerurile, vîntul şi zăpada, Dobrînea Brîu-de-Aur — a pleşuvit întîia zăpadă, afînată şi cuminte. În iarna aceea, molima şi-a fluturat cu rîvnă năframa neagră pe la casele oamenilor — tifos, vărsat negru, bolesniţă, aşa că o dată cu întîia zăpadă au venit şi kirjacii[24] cu coşciugele. Era în amurg, într-o zi cenuşie de iarnă; şi coşciugele erau de brad, de toate mărimile; stăteau claie peste grămadă în sănii. Oamenii din Ciornîie Reciki i-au văzut pe kirjaci de departe şi muierile le-au ieşit înainte la marginea satului. Coşciugele s-au vîndut într-un ceas. Kirjacul măsura femeile cu stînjenul şi mai adăuga un sfert de măsură. Cel dintîi a făcut tîrgul bătrînul Kononov-

[24] Cei de rit vechi. De la Kerjeneţ, afluent al Volgăi, regiune în care luase fiinţă unul din centrele celor care practicau ritul vechi.

Kniazkov.

— Cîte parale ? a zis el. Acuma, nu strică să cumperi coșciuge... la oraș lipsesc. Îmi trebuie unul mie, unul babei și pentru cine o mai fi nevoie.

Femeia lui Nikon i-a curmat vorba și a întrebat, dînd din coate:

— Care-i prețul, mă rog ?

— Prețul e știut, noi le dăm pe cartofi, a spus kirjacul.

— Știm noi că nu le dați pe bani. Eu iau trei. Așa scap și eu de-o grijă, că dacă mori...

— Scapi de-o grijă, zău așa, i-a curmat vorba, la rîndul lui, Kononov. Numai un pic de răbdare, femeie, că eu-s mai bătrîn... Ia ia-mi tu măsura, drăguță, ia vezi cît mi-s de lung. De, așa-i e dat omului, să moară, să se ducă în împărăția lui Dumnezeu.

Femeile plecau după cartofi, kirjacul lua măsura, flăcăuașii săltau sicriele pe cap și le duceau mîndri acasă. Acasă, oamenii le cercetau îndelung, se uitau dacă li se potrivesc pe măsură și pe urmă le puneau în tindă, la vedere, unii cîte două, alții cîte trei. Încătușată de ger, zăpada se învinețise. În case s-au aprins lucinele, porțile curților din dos scîrțîiau și s-au auzit pași: nevestele se duceau la șure, să aducă fîn pentru vite peste noapte. Femeia lui Nikon i-a poftit pe kirjaci în casă. Cît au vîndut coșciugele, kirjacii s-au arătat stăpîniți, n-au catadicsit să spună o glumă; în casă, la ceai, după ce au deshămat caii, după ce s-au descălțat și și-au desfăcut cingătorile, s-au dovedit oaspeți voioși, glumeți. Nikon Borisîci, stăpînul casei, președintele satului, cu barba pornind de sub ochi, ședea sub icoane, cioplea așchii de luminat și le vîra una după alta în crăcana lucinei de deasupra covetei. Zicea, ospătîndu-și oaspeții dragi :

— Acuma, oricum, suntem singuri... Dacă mori, coșciugul

uite-l colea; cînd te duci la vînătoare, nu dai de mîncare la cîini... Oricum, e vreme de răzmeriță. Puterea sovietică asta înseamnă că s-a zis cu orașele... Ai noștri se gătesc să meargă după sare la Vîcegodsk...

Femeia lui Nikon, într-o bundiță de catifea și o fustă cu picățele liliachii, cu broboada legată ca între coarne, după obiceiul bătrînesc, cu sînii ieșiți înainte ca niște ugere, cu fața bucălată, ca de vacă, ședea la război și țesea. Lucina fumega, luminînd fețele bărboase ale bărbaților, rînduite în jur, în întuneric și fum (ochii scînteiau în răsfrîngerile-i roșietice). Pe cuptor stăteau culcate claie peste grămadă vreo zece femei. În colț, după cuptor, într-un cotlon, behăia alene un vițel. Veneau mereu alții, ca să-i vadă pe kirjaci, și plecau cei veniți mai înainte; în ușă se îndesau vălătuci de abur și frigul răzbea înăuntru.

— Dru-mul de fier! mormăie cu cel mai mare dispreț Nikon Borisîci. Drumul de fier — mă rog ! Crăpar-ar el să crape !

— Curată ocnă ! zice Klimanov drept răspuns.

— Nouă, bunăoară, nu ne trebuie, întărește moș Kononov. Domnilor, bunăoară, le trebuie, ca să meargă pe la ăi mai mari, ori în musaferie. Dară noi, bunăoară, putem sta și singuri, fără burjui.

— Dru-mul de fier! face Nikon Borisîci. Dru-mul de fier, mă rog... Așa cum am trăit fără el, om trăi și de-acum încolo. Păi da! O dată pe an mă duceam la oraș cu trenul, o zi întreagă stăteam de veghe în gară, de vreo cinci ori îmi desfăceam desaga: „Spune ce-ai în desagă, că te ard cu patul armei !“ Într-un tîrziu ne-am urcat pe coperiș și am pornit-o... Stai! „Ia arată delegația!“ Păi ce sunt eu, muiere ? ! Le-arăt hîrtia. M-am făcut foc. Mama voastră, zic, eu îmi duc flăcăii în Armata Roșie, ca să-i bată pe burjui, iaca-na. Noi suntem cu bolșevicii, zic, cu sovietele; voi ăți fi comuniști? Și dă-i și

dă-i, că prea mă răzbise...

Noapte. Aşchia lucinei mocneşte, mocnesc şi ferestruicile izbei lui Nikon, satul doarme cufundat în noapte, viforniţa învîrtejeşte zăpada albă, cerul e tulbure. În casă, în semiîntuneric, în jurul lucinei, în fumul de mahorcă, stau nişte ţărani cu bărbile pornind de sub ochi (ochii scînteiază în răsfrîngerile roşietice). Mahorca împîcleşte încăperea, jăratecul ţigărilor se mistuie prin unghere, bîrnele tavanului plutesc prin fum. Purecii de pe cuptor se înăbuşă pe trupurile femeilor. Nikon Borisîci spune cît se poate de grav:

— Comuniştii ! Şi cu o mişcare energică (cu ochii sticlind în lumina lucinei): Noi suntem pentru bolşevici! pentru soviete! ca să fie aşa, după voia noastră, ruseşte. Am stat sub stăpîni şi ne-ajunge! Să fie aşa, ruseşte, după voia noastră! Noi singuri!

— Altminterea, bunăoară, noi n-am avea nimic împotrivă, zice moş Kononov. Mă rog. Noi îi primim şi pe muncitorii din fabrici, bunăoară, las' să ne îmborţoşeze fetele, să se cunune, bunăoară, care dintre ei sunt cu meserie. Cît despre stăpîni, bunăoară...

Nunta

Iarnă. Decembrie. Ajun de Crăciun.

O tarla. Copacii, sub zăpadă şi promoroacă, împrăştie albastre scînteieri diamantine. În amurg ţipă ultimul botroş, o cioară îi tot dă înainte cu pîrîitoarea ei. Şi e linişte. Printre uriaşii pini doborîţi, vreascurile ţes covoare ciudate. În tulbureala albăstrie, ca hîrtia de învelit căpăţînile de zahăr, noaptea se tîrăşte printre trunchiuri. Un iepure trece în salturi scurte, fără grabă. Deasupra stă cerul, cu vălătucii lui

albaștri printre vîrfurile copacilor, și cu stelele lui albe, în jur, nevăzuți de cer, se rînduiesc ienuperii și brazii sumbri, împreunați și încîlciți în subțirimi de crengi și cetină. Freamătul pădurii se face auzit la răstimpuri egale, spăimîntător. Stivele galbene de lemne stau mute. Luna, ca un tăciune, suie pe cer în celălalt capăt al tarlalei. Și e noapte. E un cer scund și luna e roșie. Pădurea pare o îngrămădire de bulumaci grei, ferecați. Șuieră vîntul, și șuieratul lui se aude ca scîrțîitul unui zăvor ruginit. În lumina tulbure a lunii, cetina pinilor doborîți se înfățișează bizar, ca niște uriași arici zbîrliți. E noapte.

Și iată, în lumina lunii, în celălalt capăt al tarlalei, printre aricii pinilor, a urlat lupul, căci și lupii își au sărbătorile lor și se nuntesc și ei. O lupoaică a scos un urlet leneș, ostenit, și lupii au lins cu limbile lor fierbinți zăpada. Alții și alții, cu ochi crunți, se arată în preajmă. Lupii se hîrjonesc și se tăvălesc prin zăpadă, pe ger, în lumina lunii. Și în vremea asta, căpetenia lor urlă, urlă într-una.

Noapte. Pe deasupra satului, în ajunul Crăciunului, cînd fetele își ghicesc ursita, în preajma dealurilor, pe ger, răsună cîntecul lor voios :

Ci-vi-li-vi-li-vi-li,
S-alegi pe cine-i pofti...

la care răspunde cu melodia-i tristă, printre lacrimi, în numele fecioriei neprihănite, cîntecul fetelor :

Nu știa, măicuța, cum să ne rostuiască,
Dar pe mine, uite, vru să mă nuntească.
Mă duse degrabă în străină casă,
Șapte ani, zicîndu-mi, să nu dau pe-acasă.

Ani trecură trei. În a patra vară
La taica-n livadă pasăre ce zboară,
Lăcrimată-n cîntec, cu lacrimi de dor
Livada tătucăi am s-o înfăşor.
Scăldată-n mîhnire mama va umbla,
Prin tinda cea nouă durut va striga
Către-ai ei feciori, feciori-ciocîrlii:
Sculaţi voi, feciori, feciori-ciocîrlii.
Jalea cîntă azi la noi în livadă!
N-o fi oare dusa prin străini să şadă ?
Zise-ntîiul frate: ies eu pîn-afar.
Al doilea zise: puşca eu mi-o-ncar.
Al treilea zise: mă duc s-o împuşc.
Şi mezinul zise: mă duc s-o împu-uşc!

.....

Pe coama acoperişului stă un porumbel; cearşaful de nuntă, feţele de pernă şi ştergarele sunt brodate cu flori, ierburi şi păsărele; şi nunta se desfăşoară ca un canon, brodată cu cîntece, bună înţelegere, veacuri şi obiceiuri.

lată-i, parcă zugrăviţi pe perete : lîngă crăcana lucinei stă bătrînul, lucina arde şi luminează, sub icoane — Uliana Makarovna, în strai alb de mireasă, pe masă — samovarul şi de-ale gurii. În jurul mesei — oaspeţii : Alexei Semionîci cu peţitoarele şi cu peţitorii,

— Mîncaţi, oaspeţi dragi ! zice bătrînul răstit.

— Mîncaţi, oaspeţi dragi! zice mama, speriată şi cu un aer important.

— Mîncaţi, oaspeţi dragi, Lexei Semionîci ! zice Uliana Makarovna, sugrumată de emoţie.

— Dară Uliana Makarovna nu s-a ţinut cu alţi flăcăi, n-a

păcătuit cumva, nu vi-e cumva strâchioara spartă ?

— Nu, Lexei Semionîci... sunt neprihănită...

— Și dumneavoastră, cinstiți părinți, ce-i dați fetei ?

— Apoi îi dăm binecuvîntarea părintească și icoana Sfintei Fecioare din Kazan.

Și nunta se petrece în Ciornîie Reciki, așa cum s-a pomenit din veac, ca o liturghie, în izbele cu acoperișul de stuf, în șure, pe uliță, peste țarini, în păduri, în viscol, în zile și nopți: își cîntă cîntecele și își sună zurgălăii, ametită de bragă, zugrăvită ca și coama acoperișului, în serile albastre ca hîrtia de învelit căpățînile de zahăr. Capitolul cutare din Cartea obiceiurilor, versetul întîi și mai departe.

Versetul 1. După ce s-a luat zălogul, s-a văzut casa, s-a căzut la învoială și a trecut seara miresei, i se aduc mirelui darurile pe care le răscumpără el, și peținoarele așternutul cu cearșafurile și pernele de zestre, brodate cu flori și cu fire de iarbă, și atunci se învoiesc asupra zilei nunții.

Versetul 2.

Versetul 3.

Oh, măicuță, maica mea
De ce vrei a mă-nsura ?
Cu nevasta-n pat nu sui..
Păi dară unde s-o pui?!

Și dănțuiau, cu foc iute-n călcîie,
Rîdeau muieri și fete cît să nască!
Juca și izba uuu! cuprinsă-n brîie
Ivindu-și nuri de spiță muierească...

— Știe mireasa șartul cahlei ?

— Știe mireasa a lega snopii ?

— Știe ciocîrlia a-și clădi cuibul ?

— Ei sunt neam de boiernaci, și-au nevoie de pitaci. Na, ține roata de brînză și dați bănuții cu osînză.

— Tăiați vreo douăzeci de arșini de pînză!

Uuu ! Aaa ! Ooo ! În casă n-ai cum să-ți mai tragi răsuflarea. În casă e veselie. În casă e mare larmă, sunt bunătăți de tot felul și e băutură, și mesenii mai ies afară, sub șopron, la aer curat, să-și mai zvînte sudoarea, să-și mai adune gîndurile și puterile.

E noapte. Stele clipesc toropite în ger. Sub șopron, în întuneric, miroase a bălegar, a căldură de dobitoace. E liniște. Numai în răstimpuri geme cîte o vită. Și din sfert în sfert de ceas vine cu felinarul baba Aleoșkina, mama mirelui, Alexei Semionîci, ca să vadă vaca. Vaca stă culcată, cu botul vîrît în paie; încă de ieri au trecut-o toate sudorile, trebuie să fete dintr-o clipă în alta. Bătrîna o cercetează îngrijorată, clatină din cap a mustrare și o blagoslovește : hai că e vremea, murguțo ! Și vaca icnește, se opintește să fete. Potrivit unui obicei din bătrîni, bătrîna deschide ușa din dos, ca vaca să poată răsufla mai în voie. După ușă e un pîlc de vișini golași, mai departe e șura, și cărarea ce duce la șură e toată numai paie cărunțite de promoroacă. Și din întuneric glăsuiește bunicul :

— Mă uit, mă uit mereu. Ar trebui să trimitem după Egorka Polikarpîci, după Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Vaca se chinuie, se chinuie...

— Dă fuga după el, drăguță...

— Eu ? Hai că mă duc. Tu stai aici. Vezi că arde gerul.

Sub șopron e întuneric și cald. Vaca geme adînc, mugește. Bătrîna apropie felinarul și vede două copite mititele... Își face cruce și șoptește ceva... Moșneagul a luat-o pe cîmp, înspre

pădure, la Egorka. Moșneagul e bătrîn și moșneagul știe că dacă nu te abați din drum, lupul nu se atinge de tine, măcar că s-a împerecheat și e stîrnit. Sub șopron, în paie, scîncește și dă din copite vițelul ud de fătăciune. Felinarul arde slab, abia luminează ieslea și stănoagele, găinile de sub acoperiș și oile din țarcul lor. Afară e liniște, pe cînd izba e toată un vuiet, cîntă și dănțuie de zor.

Și iarăși din Cartea obiceiurilor:

Versetul 13. Și cînd oaspeții se duc în zorii zilei și în casă rămîn numai mama mirelui și peițitoarele, peițitoarele o dezbracă pe mireasă și o așază în așternutul de nuntă, iar ele se culcă pe cuptor. Și la tînăra nevastă vine bărbatul ei și se culcă lîngă ea în așternutul brodat cu flori și cu fire de iarbă, și o sămînțează bărbatul pe nevastă cu sămînța lui, luîndu-i fecioria. Și asta o văd mama și peițitoarele, și își fac cruce.

Versetul 14. În dimineața zilei următoare, mama și peițitoarele scot tînăra nevastă în curte și o spală cu apă încropită, și după ce o spală, dau apa s-o bea vitele lor: vacile, caii și oile. Și tinerii însurăței se duc la părinții miresei și li se cîntă cîntece de rușine.

O tarla. Copacii stau neclintiți, în straie de promoroacă și zăpadă. Printre copaci, în tulbureala cenușie, făcînd să trosnească vreascurile sub pași, aleargă un moșneag cu părul alb, și undeva departe, în tulbureala albastră, urlă lupul. Ziua e albă și neclintită. Seara se stîrnește viforniță. Și a doua zi e iarăși viforniță. Și urlă în viforniță lupii.

În afara tripticului, la sfîrșit

Ziua e albă și neclintită. Spre seară se stîrnește vifornița, o viforniță rea de ianuarie. Urlă lupii.

Moșneagul cu părul alb stă pe cuptor și le spune nepoților povestea cu mărul cel mustos :

„Cîntă, cîntă, fluieraș ! Mîngîie-l pe tăicuța, mîngîie-o pe măicuța. Căci pe mine, sărăcuța, m-au răpus în pădurea întunecoasă, pentru o străchioară de argint, pentru un măr mustos“. Vifornița își vîntură vălurile, spulberă zăpada, tulbureala și frigul. Pe cuptor, în basm, în pureci, în trupurile încinse e cald. „Trezește-mă, tăicuță, din somnul cel greu, adu-mi apa vieții“, „Și s-a dus el în pădure, a săpat pămîntul pe un dîmb cu flori, a stropit nuielușa cu apa vieții și iată că s-a trezit din somnul cel lung fata lui cea nespus de frumoasă“. „Ivan țareviciule, de ce mi-ai ars pielea de broască, de ce?!“

Pădurea stă dîrză, ca un șir de bulumaci, și vifornița își năpustește furiile asupră-i. E noapte. Oare nu pădurea și nu viforniței au închegat legenda morții vitejilor? Peste bulumacii pădurii se năpustesc alte și alte furii, și urlă și țipă ca muierile mînioase, și se prăbușesc fără suflare, și după ele vin alte furii, nu mai puține, ci tot mai multe, sporind precum capetele zmeului din poveste două capete pentru un cap retezat, dar pădurea stă dreaptă ca Ilia Muromeț voinicul din poveste.

Kolomna,
Nikola-din-Posad,
25 dec. st. vechi, 1920

Boris Pilniak s-a născut în anul 1894 în Mojaisk.

Își începe activitatea literară în 1915. Volumul de debut (Cu ultimul vapor și alte povestiri, 1918) este urmat de Lan de iarbă (1920), Anul gol (1921), Nikoia-na-Posadiah. Povestiri (1923), Povestiri engleze (1924), Ivan-Moskva (1927), Volga se varsă în Marea Caspică (1930). Nuvelele Povestea lunii nestinse (1926) și Copacul roșu (1929) au fost considerate de critica vremii ca necorespunzătoare din punct de vedere ideologic. În 1937 devine victima represiunilor staliniste. Moare în același an.

Tătarii vor cîntări în mîini străvechi sfeșnice meșterit lucrate, argintărie și porțelanuri, mundire de ulani, husari și de dragoni de gardă, mîncate de molii, straie de nobili și haine civile (ale prinților Ordînin), și caftane (ale negustorilor din neamul Popkovilor), vor înjura cu sînge rece marfa, vor oferi niște prețuri aiurea și vor întinde mînuțele lor uscate ca să bată palma. Prințesa va da peste vreun bibelou rămas din tinerețe și va plînge cu lacrimi amare, ascunzînd bibeloul, ca să-l vîndă rîndul viitor.